

Młodzież 2016

raport z badania
sfinansowanego
przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii

Warszawa, 2016

SPIS TREŚCI

<i>Magdalena Gwiazda</i>	5
Informacja o badaniu	5
<i>Beata Roguska</i>	7
Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	7
Sytuacja rodzinna	7
Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy	9
Tematy rozmów z rodzicami	14
Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży	17
<i>Małgorzata Omyła-Rudzka</i>	19
Warunki materialne młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne	19
Ocena warunków materialnych własnych rodzin	19
Stan posiadania młodych ludzi	20
Dochody i wydatki na własne potrzeby	23
<i>Jolanta Kalka</i>	27
Szkolne relacje	27
Stres i poczucie satysfakcji	27
Relacje z nauczycielami oraz koleżankami i kolegami	30
Przemoc w szkole	34
Przemoc uczniów wobec nauczycieli	43
Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły	44
Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego	49
<i>Rafał Boguszewski</i>	52
Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży	52
Cele i dążenia życiowe	52
Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej	56
Plany dotyczące studiowania	60
Ocena szans i możliwości na rynku pracy	65
Przedsiębiorczość	73
Wartości i postawy	75
<i>Barbara Badora, Marcin Herrmann</i>	78
Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce	78
Zainteresowanie polityką	78
Deklarowane poglądy polityczne	83
Stosunek do demokracji jako formy rządów	89
Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	92
Państwo a gospodarka	100
Stosunek do nierówności dochodów	101
Stosunek do pomocy społecznej	102
Sympatie partyjne młodzieży	104
Młodzież o efektach integracji Polski z Unią Europejską	111

<i>Antoni Głowacki</i>	114
Patriotyzm, nacjonalizm i stosunek do obcych	114
Patriotyzm.....	114
Poczucie dumy narodowej	115
Poparcie dla idei nacjonalistycznych	118
Poglądy uczniów.....	121
Poglądy młodzieży na tle opinii ogółu Polaków	125
Zmiany w poglądach młodzieży	127
Rekonstrukcje historyczne	128
 <i>Antoni Głowacki</i>	 130
Religijność młodzieży	130
Udział w praktykach religijnych	133
Religijność a płeć.....	135
Religijność a miejsce zamieszkania	136
Religijność a typ szkoły	138
 <i>Magdalena Gwiazda</i>	 141
Religia w szkole – uczestnictwo i ocena.....	141
Udział w lekcjach religii	141
Ocena lekcji religii.....	145
Preferencje dotyczące nauczania religii	148
 <i>Magdalena Gwiazda</i>	 153
Młodzież i seks	153
Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych	153
Inicjacja seksualna	156
Antykoncepcja	157
 <i>Magdalena Gwiazda</i>	 159
Stosunek do aborcji	159
 <i>Michał Feliksiak</i>	 166
Zainteresowania i aktywności.....	166
Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji	166
Udział w zajęciach pozalekcyjnych	169
Znajomość języków obcych.....	172
Sposoby spędzania czasu wolnego.....	174
Aktywność online	178
 <i>Magdalena Gwiazda</i>	 192
Uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym.....	192
Rodzaj podejmowanej gry	192
Deklarowany koszt gry	194
Zagrożenie uzależnieniem od hazardu	196
 <i>Artur Malczewski</i>	 200
Młodzież a substancje psychoaktywne.....	200

Palenie papierosów	201
Picie alkoholu	203
Piwo	205
Wino	206
Wódka i inne mocne alkohole.....	207
Upijanie się	208
Zastosowanie konopi w leczeniu	209
Dostępność narkotyków	211
Używanie narkotyków	217
Rodzaje narkotyków	219
Używanie i dostępność „dopalaczy”	224

INFORMACJA O BADANIU

Badanie „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież – Młodzież 2016”, sfinansowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, zrealizowane zostało przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w dniach 22 listopada – 16 grudnia 2016 roku.

Badanie przeprowadzone zostało na ogólnopolskiej losowej próbie 82-dziennej szkół ponadgimnazjalnych – liceów, techników (oraz liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych) i zasadniczych szkół zawodowych (z wyłączeniem szkół specjalnych).

Na potrzeby badania zbiorowość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych podzielono na dwie warstwy: uczniów szkół prywatnych oraz uczniów szkół państwowych. Próbę alokowano między wyróżnione subpopulacje w sposób proporcjonalny do ich szacowanej wielkości. Jako operat losowania wykorzystano System Informacji Oświatowej (SIO; dane o placówkach edukacyjnych wg stanu z marca 2016 roku). Procedura doboru respondentów przebiegała w ten sam sposób dla obu wyróżnionych zbiorowości i składała się z dwóch etapów:

1. losowanie szkół;
2. losowanie jednego oddziału w każdej wybranej szkole.

Na etapie losowania szkół (etap 1) zastosowano warstwy *implicite*, które wyznaczały sposób uporządkowania placówek w operacie losowania. Wykorzystano do tego celu dane o rodzaju szkoły (liceum ogólnokształcące, technikum, zasadnicza szkoła zawodowa) oraz o województwie, w którym się znajduje. W przypadku placówek publicznych uwzględniono również lokalizację szkoły w podziale na pięć kategorii wielkości miejscowości. Szkoły losowano z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby oddziałów ostatnich klas (korzystając z danych SIO).

Następnie (etap 2) w każdej dobranej szkole losowano w sposób prosty jeden oddział spośród wszystkich istniejących tam oddziałów ostatnich klas. W badaniu brali udział tylko uczniowie wybranych oddziałów, którzy byli obecni w dniu realizacji sondażu – łącznie 1724 uczniów.

Wywiady zostały zrealizowane metodą audytoryjną – uczniowie, samodzielnie i anonimowo, wypełniali ankiety w czasie jednej godziny lekcyjnej.

Ze względu na fakt, iż do roku 1996 wyłącznie wyniki badań młodzieży realizowanych przez CBOS nie były poddawane ważeniu, obecnie – w celu zachowania ich porównywalności – również przedstawiono je w raporcie postaci danych surowych, podobnie jak w raportach z badań młodzieży przeprowadzonych w latach 2010 i 2013.

DOM RODZINNY, RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

Sytuacja rodzinna

Zdecydowana większość badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców. W rodzinach niepełnych wychowuje się ogółem 18% młodych ludzi, przy czym *gros* z nich mieszka jedynie z matką. Rzadko zdarza się, aby faktycznym opiekunem był tylko ojciec. Nieliczni uczniowie mieszkają z kimś z dalszej rodziny, np. z babcią.

W ostatnich latach maleje odsetek uczniów wychowujących się w rodzinach z obojgiem rodziców.

Tabela 1

Czy na stałe mieszkasz:	Wskazania respondentów według terminów badań				
	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach				
– z obojgiem rodziców	82	81	81	77	75
– tylko z matką	12	13	12	15	15
– tylko z ojcem	1	1	2	2	3
– z kimś z dalszej rodziny (np. z babcią)	2	2	1	2	2
Inna sytuacja	3	3	4	4	5

Badania KBPN

Biorąc pod uwagę wielkość miejscowości można zauważyć, że z obojgiem rodziców częściej mieszkają uczniowie na wsi (83%) niż młodzież w miastach, szczególnie dużych i średniej wielkości (liczących co najmniej 20 tys. mieszkańców). Tylko z jednym z rodziców mieszka mniej więcej co czwarty uczeń w miastach mających 20–500 tys. mieszkańców. Wśród uczniów z największych miast co dziesiąty opisuje swoje gospodarstwo domowe inaczej. Być może część z nich wychowuje się w rodzinach rekonstruowanych, a część mieszka w przyszłolnych internatach lub samodzielnie.

Dorastanie w niepełnej rodzinie często wiąże się z gorszymi materialnymi warunkami życia. Uczniowie mieszkający z jednym z rodziców gorzej oceniają swoje warunki niż ci wychowujący się w z obojgiem rodziców. Jako złe określa je

4% badanych z rodzin pełnych i ponad trzykrotnie więcej uczniów mieszkających tylko z matką lub tylko z ojcem (13%).

Sytuacja rodzinna wiąże się także z religijnością uczniów (i – zapewne – ich rodzin). Mieszkanie z obojgiem rodziców sprzyja regularnym praktykom religijnym.

Jednym z istotnych zjawisk społecznych mających wpływ na sytuację rodzinną i wychowawczą dzieci i młodzieży w Polsce jest migracja zarobkowa. Do pracy za granicą wyjeżdżają przede wszystkim osoby młode, niemające zobowiązań rodzinnych, ale także ludzie dojrzaali obarczeni rodziną i dziećmi, o ile nie mogą znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy w kraju.

Problem migracji zarobkowej rodziców w istotnym stopniu dotyka młodych ludzi. Z deklaracji wynika, że w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie ogółem więcej niż co szósty ankietowany (17%) miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców. Co dziesiąty uczeń deklaruje, że przynajmniej jedno z rodziców przez ostatnie dwanaście miesięcy przed badaniem stale pracowało za granicą.

Tabela 2

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twój rodzic pracował za granicą?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	2008	2010	2013	2016
	w procentach			
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	1	2	1	2
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	6	6	7
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	1	2	2	1
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	1	1	1	1
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	5	4	5	4
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	2	4	2	2
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	83	77	80	78
Nie dotyczy – nie mam rodziców	2	4	3	5

Badania KBPN

Z reguły do pracy za granicę wyjeżdżają mężczyźni. Więcej niż co dziesiąty uczeń (11%) deklaruje, że w ciągu ostatniego roku jego ojciec stale lub

przynajmniej przez jakiś czas, np. sezonowo, pracował za granicą. W przypadku 3% uczniów pracę poza Polską podejmowała matka. Bywały też sytuacje, że w ciągu ostatniego roku za granicą pracowali oboje rodzice (3%).

Podejmowanie pracy zarobkowej przez rodziców dorastających dzieci dotyczy przede wszystkim środowisk słabszych ekonomicznie i społecznie. Wśród uczniów źle oceniających materialną sytuację swojej rodziny odsetek deklarujących pracę przynajmniej jednego z rodziców za granicą w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie jest znacząco wyższy niż przeciętnie (29%). Przy tym więcej niż co piąty uczeń żyjący w złych warunkach materialnych (22%) deklaruje, że przynajmniej jedno z rodziców przez ostatni rok poprzedzający badanie stale pracowało

za granicą. O zagranicznych wyjazdach zarobkowych rodziców częściej mówią uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (ogółem 23%, 15% o całorocznym wyjeździe). Z deklaracji uczniów wynika ponadto, że problem migracji zarobkowej rodziców nieco częściej dotyczy mieszkańców wsi i małych miast niż mieszkańców większych miejscowości (szczególnie największych miast). Podejmowanie pracy za granicą rzadziej dotyczy rodzin, w których rodzice mają wyższe wykształcenie (szczególnie ojciec).

Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy

Przyjęło się sądzić, że środowisko rodzinne i środowisko rówieśnicze pełnią w życiu młodych ludzi różne i na ogół komplementarne wobec siebie role. Dom jest miejscem, gdzie szuka się bezpieczeństwa, oparcia i autorytetu. Grupa rówieśnicza kształtuje młodzieżowe i środowiskowe wzory zachowań, style bycia, sposoby spędzania wolnego czasu, jest miejscem rozwijania zainteresowań, wymiany poglądów. Okazuje się, że ta wydawałoby się dość banalna konstatacja, która znajdowała dotychczas w pełni potwierdzenie w wynikach badań CBOS, obecnie przestaje być oczywista.

Ostatnie badanie pokazuje z jednej strony spadek roli grupy rówieśniczej w życiu młodych ludzi, z drugiej wzrost znaczenia rodziców jako autorytetów. Rodzice zdecydowanie częściej niż trzy lata temu (i najczęściej w historii naszych badań, począwszy od roku 1994) są wymieniani jako ludzie, na których uznaniu zależy młodym ludziom. Rówieśnicy nie tylko rzadziej niż w latach ubiegłych pełnią rolę autorytetów, ale także rzadziej (najrzadziej od 1994 roku) należą do grona osób, z którymi młodzi ludzie chętnie spędzają wolny czas (dotyczy to

szerszego kręgu znajomych – kolegów i koleżanek, a nie przyjaciół). Rola kolegów w życiu badanych uczniów stała się *de facto* marginalna.

Uczniowie najchętniej spędzają swój wolny czas z przyjaciółmi (56%) bądź z chłopakiem lub dziewczyną (38%). Na kolejnych miejscach znajdują się matka (25%) i rodzeństwo (19%), dopiero w dalszej kolejności wskazywani są koledzy (17%) i ojciec (10%).

Autorytetami dla uczniów, a więc osobami, o których uznanie zabiegają, są najczęściej rodzice, przede wszystkim matka (59% wskazań), nieco rzadziej ojciec (47%). Zdecydowanie rzadziej tę rolę pełnią rodzeństwo, znajomi i przyjaciele lub chłopak czy dziewczyna (4% – 21% wskazań).

Źródłem wsparcia dla młodych ludzi jest przede wszystkim matka (60% wskazań). Zdecydowanie rzadziej w trudnych chwilach mogą liczyć na pomoc ojca (29%). Porównywalnie często jak ojca uczniowie wymieniali w tym kontekście przyjaciół (34%) oraz chłopaka lub dziewczynę (27%).

Badania uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych po raz kolejny pokazują, że matka jest w ich życiu osobą bardziej znaczącą niż ojciec. To na jej wsparcie przede wszystkim mogą liczyć w trudnych chwilach, ona jest także autorytetem, na uznaniu którego najbardziej im zależy. To z nią chętniej niż z ojcem spędzają swój wolny czas.

Tabela 3

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17	17	17	25	25
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50	54	48	47	59
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63	63	57	60	60

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 4

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Ojciec							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6	6	8	9	10
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34	38	38	33	47
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33	30	29	28	29

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 5

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzeństwo							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17	17	18	18	19
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7	6	7	8	9
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15	17	14	16	14

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 6

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56	57	50	54	56
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28	24	24	23	19
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32	34	32	36	34

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 7

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Mój chłopak / moja dziewczyna							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42	49	42	41	38
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29	32	28	29	21
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27	33	29	29	27

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 8

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Koledzy, koleżanki							
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34	29	32	24	17
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12	9	9	9	4
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5	3	5	4	3

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Nieco inaczej wyglądają relacje dziewcząt i chłopców z bliskimi i znajomymi. Choć hierarchia autorytetów jest w obu grupach taka sama, jednak to córkom bardziej niż synom zależy na uznaniu ze strony matek. Dziewczęta chętniej niż chłopcy spędzają czas z matkami, ze swoimi sympatiami, nieco częściej także z rodzeństwem i przyjaciółmi. Chłopcy częściej niż dziewczęta wybierają towarzystwo kolegów oraz ojców. Dziewczęta nawiązują – jak się wydaje – głębsze i bardziej satysfakcjonujące relacje poza domem rodzinnym. O ile chłopcy mają poczucie, że w trudnych chwilach mogą liczyć przede wszystkim na matkę i ojca, o tyle dziewczęta częściej niż chłopcy deklarują, że mają oparcie także w przyjaciółach, w swoim chłopaku oraz w rodzeństwie.

Tabela 9

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi dziewcząt						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	30	8	22	59	43	11	1
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	68	46	9	20	22	3	6
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	58	20	17	41	31	2	4

Badanie KBPN 2016

Tabela 10

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi chłopców						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	20	13	17	54	34	23	4
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	52	47	9	18	21	5	11
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	62	37	12	28	23	3	5

Badanie KBPN 2016

Tematy rozmów z rodzicami

Z deklaracji wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych rozmawiają z rodzicami przede wszystkim o szkole i nauce oraz o planach na przyszłość. Rzadziej tematem rozmów są problemy osobiste i kwestie polityczne. Najrzadziej temat rozmów dotyczy seksu. W kontekście wcześniej przytaczanych danych, wskazujących na istotne znaczenie relacji z matką w życiu młodych ludzi, nie może dziwić fakt, że zdecydowanie częściej rozmawiają oni z matką niż z ojcem. Na przykład o szkole często rozmawia z matką 60% badanych uczniów, a z ojcem – jedynie 28%. O planach życiowych z matką rozmawia często 48% badanych, z ojcem 28%. Z osobistych problemów często zwierza się matce 25% uczniów, a ojcu jedynie 8%. Nigdy nie poruszało kwestii dotyczących seksu w rozmowach z matką 54% uczniów, w rozmowach z ojcem 62%. Jedynym tematem, jaki młodzi ludzie nieco częściej poruszają w rozmowach z ojcem niż z matką, jest polityka.

Chociaż to przede wszystkim matka jest dla młodych ludzi partnerem do rozmów, to w ostatnich latach zwiększył się nieco odsetek uczniów często rozmawiających z ojcem, zwłaszcza o polityce, szkole i życiowych planach.

Trwający od dłuższego czasu konflikt polityczny w Polsce znalazł odzwierciedlenie w częstszych niż w ubiegłych latach rozmowach młodych ludzi z rodzicami (nie tylko z ojcem, ale także z matką) o polityce.

Tabela 11

Jak często rozmawiasz z matką:	Często						Czasami						Rzadko						Nigdy					
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16
	w procentach																							
– o polityce	4	5	3	5	4	7	21	18	19	20	17	19	34	33	34	36	33	35	38	42	41	37	44	37
– o szkole, nauce	59	57	60	55	60	60	30	30	29	32	28	28	8	8	7	9	7	8	1	2	2	3	2	2
– o planach na przyszłość	45	43	47	44	48	48	37	37	36	38	35	36	13	13	11	12	10	10	4	5	4	5	4	4
– o swoich problemach osobistych	26	23	27	25	25	25	30	27	31	31	30	30	24	27	24	24	25	26	18	20	16	18	17	17
– o seksie	5	5	5	5	5	4	16	15	15	13	14	12	27	24	27	23	25	27	50	54	51	58	53	54

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Tabela 12

Jak często rozmawiasz z ojcem:	Często						Czasami						Rzadko						Nigdy					
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'98	'03	'08	'10	'13	'16
	w procentach																							
– o polityce	8	10	7	9	7	11	23	21	20	20	18	21	30	27	30	33	29	28	31	35	36	33	37	33
– o szkole, nauce	22	22	24	21	25	28	38	35	35	39	35	34	24	25	23	25	22	23	9	11	9	9	8	8
– o planach na przyszłość	24	21	23	22	24	28	31	31	33	37	35	33	23	24	22	23	21	20	15	17	14	12	10	11
– o swoich problemach osobistych	6	5	6	7	6	8	14	16	19	20	18	18	30	29	32	31	33	31	42	42	36	36	34	36
– o seksie	3	3	3	3	2	3	8	8	9	7	8	8	18	18	17	18	17	19	63	64	64	66	64	62

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Okazuje się, że częstość rozmów jest istotnie zróżnicowana w zależności od płci rodzica, ale także dziecka. Najczęściej rozmawiają ze sobą matka i córka. Dziewczeta zdecydowanie częściej niż chłopcy rozmawiają z matkami o szkole, planach na przyszłość, problemach osobistych, seksie. Wyjątkiem jest polityka, o której nieco częściej dyskutują z matkami chłopcy niż dziewczęta. Częstość rozmów z ojcem w mniejszym stopniu zależy od płci dziecka. Dziewczeta nieco częściej niż chłopcy rozmawiają z ojcami o szkole i nauce, natomiast rzadziej niż chłopcy poruszają w rozmowach kwestie osobiste i dotyczące polityki. Wyraźnie unikają rozmów z ojcami o seksie.

Generalnie dziewczęta na każdy temat częściej rozmawiają z matkami niż z ojcami, natomiast chłopcy kwestie dotyczące szkoły i nauki, planów na przyszłość oraz problemów osobistych częściej omawiają z matką, zaś o polityce i o seksie częściej rozmawiają z ojcem niż z matką.

Tabela 13

Jak często rozmawiasz z matką :	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach							
– o polityce	9	5	20	17	36	34	33	42
– o szkole, nauce	54	68	33	22	9	6	2	1
– o planach na przyszłość	41	56	41	30	12	9	4	4
– o swoich problemach osobistych	17	34	29	30	33	18	19	16
– o seksie	3	6	9	15	26	28	59	48

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Tabela 14

Jak często rozmawiasz z ojcem :	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach							
– o polityce	13	9	22	19	28	28	29	37
– o szkole, nauce	25	30	36	32	24	22	7	8
– o planach na przyszłość	28	27	36	31	18	21	9	13
– o swoich problemach osobistych	8	7	19	17	34	27	31	42
– o seksie	4	2	11	5	25	11	51	74

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży

Badania CBOS pokazują, jak zmienia się postrzeganie przez uczniów oczekiwań i wymagań rodziców wobec młodzieży. Obserwowane z dłuższej perspektywy czasowej zmiany postaw rodziców są zbieżne z bardziej ogólnymi procesami i tendencjami widocznymi w badaniach CBOS realizowanych na próbach reprezentatywnych dla ogółu dorosłych mieszkańców Polski.

Rejestrowany w sondażach CBOS postrzegany spadek znaczenia wyższego wykształcenia¹ znajduje odzwierciedlenie w stopniowo, ale wyraźnie malejącym od kilkunastu już lat nacisku rodziców na kontynuację edukacji przez dzieci po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej. Obecnie 75% uczniów deklaruje, że ich rodzicom zależy na tym, aby kontynuowali naukę po ukończeniu szkoły – 2003 roku takich deklaracji było 88%. Na tym, aby ich dzieci dalej się uczyły, zależy przede wszystkim rodzicom, którzy mają wyższe wykształcenie. Oczekiwania takie dotyczą najczęściej uczniów liceów ogólnokształcących, natomiast stosunkowo najrzadziej uczących się w zasadniczych szkołach zawodowych.

Tabela 15

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	odsetki odpowiedzi twierdzących						
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73	79	79	81	76
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88	85	82	77	75
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47	48	44	39	30
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne – chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44	47	41	44	50
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42	43	44	44	47

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

¹ Por. komunikat CBOS „Wykształcenie ma znaczenie?”, lipiec 2013 (oprac. N. Hipsz).

Od dłuższego już czasu wyraźnie maleje odsetek uczniów deklarujących, że rodzice wymagają od nich chodzenia do kościoła (od 2013 roku zmniejszył się on o 9 punktów procentowych, od 2008 o 18 punktów, a od 1998 aż o 22 punkty). Koresponduje to z widocznym w badaniach CBOS (szczególnie po śmierci Jana Pawła II) spadkiem religijności Polaków². Zdecydowanie najczęściej chodzenia do kościoła wymagają od dzieci rodzice na wsi, najrzadziej – w największych miastach.

Nieco mniej osób niż trzy lata temu deklaruje, że rodzice wymagają od nich pomocy w prowadzeniu domu lub w gospodarstwie (76%, spadek o 5 punktów procentowych) – oczekiwanie pomocy w gospodarstwie domowym jest więc nadal dość powszechne. Rzadziej uczniowie są motywowani do pracy zarobkowej poza domem. Niespełna połowa badanych uczniów (47%, wzrost o 3 punkty) deklaruje, że rodzice zachęcają ich do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej. Dotyczy to stosunkowo najczęściej uczniów zasadniczych szkół zawodowych, rzadziej uczniów techników, najrzadziej licealistów. Podejmowania pracy zarobkowej nieco rzadziej niż przeciętnie oczekują od dzieci rodzice mający wyższe wykształcenie (szczególnie matki).

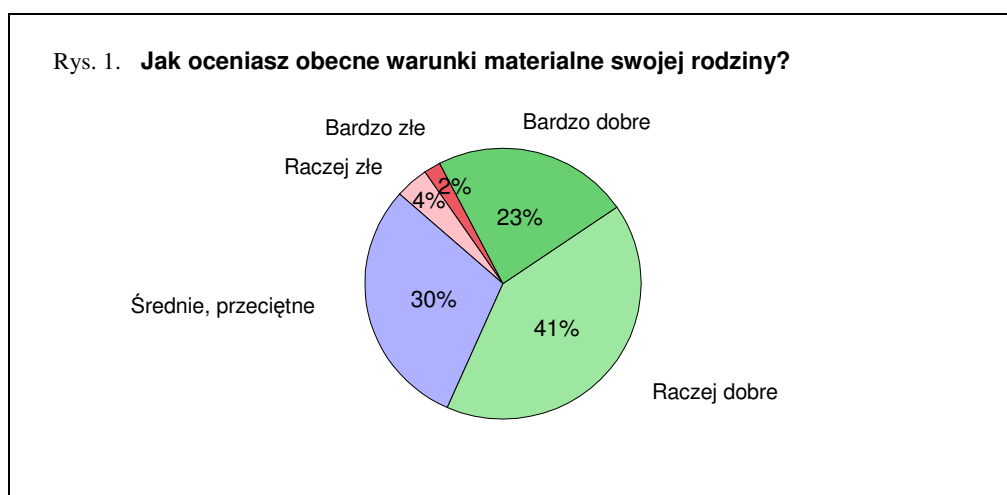
Znacząco częściej niż trzy lata temu badani uczniowie deklarują, że rodzice starają się rozwijać ich zainteresowania kulturalne (50%, wzrost o 6 punktów w porównaniu z rokiem 2013). Deklaracje takie najczęściej składają uczniowie liceów ogólnokształcących. Im lepiej wykształceni i sytuowani są rodzice, tym częściej wpierają potrzeby i aspiracje kulturalne dzieci.

² Por. komunikat CBOS „Zmiany w zakresie podstawowych wskaźników religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II”, luty 2015 (oprac. R. Boguszewski).

WARUNKI MATERIALNE MŁODZIEŻY KOŃCZĄCEJ SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

Ocena warunków materialnych własnych rodzin

Obecnie blisko dwie trzecie (64%) młodych ludzi określa sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą lub bardzo dobrą, mniej niż co trzeci jako przeciętną (30%), a co siedemnasty jako złą (6%). Dla porównania warto dodać, że dorośli Polacy zapytani o ocenę warunków materialnych rzadziej oceniają je pozytywnie. Z naszych comiesięcznych badań wynika, że 56% dorosłych ankietowanych ocenia warunki materialne swoich gospodarstw domowych dobrze, 36% średnio, a 8% źle³.

Badanie KBPN 2016

Z analiz wynika, że zadowolenie z warunków materialnych w bardzo dużym stopniu zależy od poziomu wykształcenia rodziców. Generalnie im lepiej wykształceni rodzice, tym większe zadowolenie z warunków materialnych rodziny. Można również zauważyć, że częściej niż pozostali zadowolenie z

³ W obliczeniach wykorzystano zagregowane dane z trzech kolejnych badań „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzonych na reprezentatywnych próbach losowych dorosłych mieszkańców Polski: 4–13 listopada 2016 roku, 1–11 grudnia 2016 roku i 7–15 stycznia 2017 roku.

kondycji materialnej gospodarstw domowych wyrażają mieszkańcy największych miast, uczniowie osiągający lepsze wyniki w nauce (w swojej ocenie), a biorąc pod uwagę typ szkoły – uczniowie liceów ogólnokształcących. Istnieje zależność między poglądami politycznymi mierzonymi na osi lewica–centrum–prawica a oceną położenia materialnego. Częściej niż pozostali dobrze postrzegają je uczniowie identyfikujący się z prawicą, a niezadowolenie w tym zakresie ponadprzeciętnie często artykułują ci utożsamiający się z lewicą. Warto podkreślić, że takiej zależności w przypadku dorosłych Polaków nie odnotowujemy.

Tabela 16

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	1990	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach									
Bardzo złe lub raczej złe	14	35	21	18	12	16	8	9	11	6
Średnie, przeciętne	52	48	52	48	46	47	42	36	36	30
Bardzo dobre lub raczej dobre	33	17	27	35	41	37	50	55	53	64

Badania statutowe CBOS: 1990, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

W ciągu ostatnich trzech lat oceny warunków materialnych rodzin poprawiły się. Zwiększył się odsetek młodych ludzi dobrze lub bardzo dobrze postrzegających położenie materialne swojej rodziny (o 11 punktów procentowych), a zmniejszyły się odsetki postrzegających je średnio (o 6 punktów) i źle lub bardzo źle (o 5 punktów). Uwzględniając dłuższą perspektywę można zauważyć, że od początku lat dziewięćdziesiątych aż do roku 2003 kondycja finansowa rodzin najczęściej określana była jako przeciętna. W roku 2008 ocena warunków materialnych poprawiła się i od tego czasu są one najczęściej określane jako dobre lub bardzo dobre. Oceny zarejestrowane w 2016 roku są najlepsze spośród dotąd notowanych. Biorąc pod uwagę ogół dorosłych Polaków zauważyć można podobną zależność – oceny warunków materialnych rejestrowane w ostatnich miesiącach należą do najlepszych spośród notowanych⁴.

Stan posiadania młodych ludzi

Podobnie jak w poprzednich latach, zapytaliśmy młodych ludzi o posiadanie wybranych sprzętów. W tym roku skoncentrowaliśmy się na sprzętach elektro-

⁴ Zob. komunikat CBOS „Nastroje społeczne w styczniu”, styczeń 2017 (oprac. R. Boguszewski).

nicznych związanych z dostępem do nowoczesnych technologii, posiadanie których można traktować jako pewien wskaźnik położenia materialnego. Praktycznie wszyscy młodzi ludzie mają własne telefony komórkowe – najczęściej smartfony (92%), rzadziej klasyczne telefony komórkowe (36%) – lub korzystają z nich nie mając ich na własność.

Niemal wszyscy młodzi ludzie zadeklarowali, że w ich domach są komputery stacjonarne lub laptopy (99%), w tym zdecydowana większość ma taki sprzęt na własność (80%), a co piąty badany użytkuje go wspólnie z innymi domownikami (19%). Warto podkreślić, że w ciągu ostatnich dwudziestu lat, od kiedy pytamy o tę kwestię, odsetek młodych ludzi mających w swoim domu komputer wzrósł ponad trzykrotnie. Szczególnie duży wzrost odsetka młodych ludzi posiadających w swoim domu komputer następował w latach 1998–2008, a wraz z upowszechnianiem komputerów zmieniał się też model ich użytkowania. Wprawdzie od 1996 roku młodzi ludzie częściej deklarowali, że mają komputer na własność, niż że korzystają z niego wspólnie z innymi domownikami, lecz o ile w latach dziewięćdziesiątych przewaga ta była mniej więcej dwukrotna, a w pierwszej dekadzie tego wieku – mniej więcej trzykrotna, to począwszy od roku 2013 – jest ona niemal czterokrotna.

Od roku 2013 pytamy młodych ludzi również o posiadanie tabletów. Obecnie większość z nich deklaruje, że ma taki sprzęt w swoim domu (57%), w tym co trzeci mówi, że ma tablet na własność (32%), a co czwarty dzieli go z innymi domownikami (25%). W ciągu ostatnich trzech lat odsetek młodych ludzi posiadających tablety w swoich domach zwiększył się bardzo wyraźnie. Trzy lata temu mniejszość ankietowanych (35%) miała taki sprzęt w swoim domu, a obecnie ma go już ponad połowa (57%). Przybyło również ankietowanych deklarujących posiadanie tabletu na własność (z 21% do 32%).

Z analizy zróżnicowań społeczno-demograficznych wynika, że uczniowie, których rodziny znajdują się w złym położeniu materialnym, znacznie rzadziej deklarują, iż mają na własność smartfony (76%), częściej natomiast niż pozostali dysponują klasycznymi telefonami komórkowymi (45% spośród nich ma na własność, a 13% korzysta nie posiadając na własność). Zauważyć można ponadto, że młodzi ludzie znajdujący się w dobrym położeniu materialnym częściej niż pozostali mają na własność komputery/laptopy oraz tablety. Uwzględniając miejsce zamieszkania można zaobserwować, że mieszkańcy miast częściej niż mieszkańcy wsi mają na własność komputery/laptopy oraz smartfony, natomiast mieszkańcy największych miast ponadprzeciętnie często dysponują na własny użytek tabletami. Biorąc pod uwagę zróżnicowania zależnie od płci badanych

można stwierdzić, że chłopcy częściej niż dziewczęta mają komputer na własność, dziewczęta natomiast częściej niż chłopcy dzielą ten sprzęt z innymi domownikami.

Tabela 17

Czy masz na własność, na swój wyłączny użytek, lub korzystasz z posiadanego przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:							
	Mam na własność						
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	36
– smartfon	-	-	-	-	-	-	92
– komputer stacjonarny lub laptop	21	24	52	73	73	78	80
– tablet	-	-	-	-	-	21	32
	Korzystam, ale nie mam na własność						
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	10
– smartfon	-	-	-	-	-	-	2
– komputer stacjonarny lub laptop	10	13	18	21	23	20	19
– tablet	-	-	-	-	-	14	25
	Nie mam w domu						
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	54
– smartfon	-	-	-	-	-	-	6
– komputer stacjonarny lub laptop	69	63	30	5	2	2	1
– tablet	-	-	-	-	-	65	43

* W roku 1996 podano odsetki wskazań magnetofonu – sprzętu z tej kategorii produktów, który posiadała największa wówczas grupa badanych

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Dochody i wydatki na własne potrzeby

Młodzi ludzie pieniądze na własne wydatki pozyskują z różnych źródeł, wśród których znaczące miejsce zajmuje praca zarobkowa. Większość ankietowanych uczniów pieniądze na swoje wydatki uzyskuje z pracy wakacyjnej (59%), blisko dwie piąte z pracy dorywczej (38%), co ósmy z praktyk zawodowych (13%) i niemal tyłu samo z handlu w internecie (12%). Relatywnie niewielu ma stałą pracę zarobkową (8%).

Znaczna część uczniów fundusze na swoje wydatki otrzymuje od rodziców lub innych członków rodziny – ponad połowa dostaje je nieregularnie (55%), a blisko dwie piąte w formie regularnego kieszonkowego (39%).

Stosunkowo nieliczna grupa badanych otrzymuje pieniądze ze stypendiów szkolnych (6%) oraz z innych źródeł (7%), wśród których relatywnie najczęściej wymieniane były: renta, alimenty oraz hazard i zakłady bukmacherskie.

Z analiz wynika, że uczniowie z rodzin lepiej sytuowanych częściej niż pozostali otrzymują pieniądze w formie stałego miesięcznego kieszonkowego. Z kolei młodzież pochodząca z rodzin mniej zamożnych pieniądze na własne potrzeby częściej uzyskuje z pracy dorywczej, nieregularnej, a także z praktyk zawodowych. Warto jednocześnie podkreślić, że takie formy pozyskiwania pieniędzy jak praca dorywcza, stała praca, praca wakacyjna są częściej udziałem uczniów techników oraz uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Natomiast dochody z praktyk zawodowych stanowią domenę uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Z kolei stypendia szkolne, co naturalne, zdecydowanie najczęściej otrzymują uczniowie piątkowi lub szóstkowi. Występują również różnice w sposobach pozyskiwania pieniędzy między chłopcami a dziewczętami, co po części jest pochodną zróżnicowań pod względem typu szkoły. Chłopcy wyraźnie częściej niż dziewczęta czerpali dochody ze stałej pracy zarobkowej, pracy dorywczej, z pracy wakacyjnej, handlu w internecie, a także częściej mieli pieniądze z praktyk zawodowych. Z kolei dziewczęta częściej niż chłopcy otrzymywały nieregularnie pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny.

Tabela 18

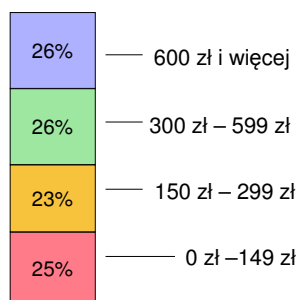
Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	odsetki odpowiedzi twierdzących							
Pracuję podczas wakacji	-	-	-	-	-	-	-	59
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55	51	53	56	55
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37	38	38	38	39
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34	39	41	38	38
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12	10	12	9	13
Z handlu w internecie	-	-	-	-	-	-	10	12
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2	4	4	4	8
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9	6	5	6	6
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13	14	12	10	7

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Uczniowie zapytani, ile pieniędzy mieli na swoje wydatki w październiku 2016 roku, podawali bardzo różne kwoty – różnice sięgały nawet 10 000 zł. Jedynie bardzo nieliczni (2%) nie potrafili określić, jaką kwotą dysponowali w październiku, również niewielu (1%) podało, że nie dysponowali wtedy żadnymi pieniędzmi.

Przeciętny uczeń w październiku 2016 roku dysponował kwotą 300 zł (mediana). Najczęściej natomiast uczniowie dysponowali kwotą 200 zł (13%, wartość modalna). Jedna czwarta uczniów miała na swoje wydatki kwotę nieprzekraczającą 150 zł, mniej więcej jedna czwarta od 150 zł do 299 zł, jedna czwarta od 300 do 599 zł i jedna czwarta dysponowała kwotą co najmniej 600 zł.

Rys. 2. Kwota do dyspozycji ucznia w październiku 2016

Z analiz różnicowań społeczno-demograficznych wynika, że większymi kwotami dysponowali chłopcy niż dziewczęta (co należy wiązać ze z faktem, iż częściej niż dziewczęta podejmowali oni pracę zarobkową) oraz respondenci mieszkający w największych miastach. Uwzględniając natomiast typ szkoły – w najlepszej sytuacji pod tym względem znajdowali się uczniowie prywatnych liceów ogólnokształcących, w drugiej zaś kolejności – uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Relatywnie najmniejszymi kwotami dysponowali uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących oraz profilowanych liceów zawodowych lub technicznych. Nie bez znaczenia w tym kontekście jest również położenie materialne rodzin – uczniowie oceniający je dobrze lub bardzo dobrze dysponowali, średnio rzecz biorąc, wyższymi kwotami.

Tabela 19

Ile pieniędzy miało(a)ś na swoje wydatki w październiku 2016 roku?	
Mediana w złotych	
Płeć	
Mężczyzna	400
Kobiet	200
Typ szkoły	
Publiczne liceum ogólnokształcące	200
Technikum	300
Liceum profilowane zawodowe lub techniczne	200
Zasadnicza szkoła zawodowa	400
Prywatne liceum ogólnokształcące*	550
Miejsce zamieszkania	
Wieś	300
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	250
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	300
Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	250
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	400
Ocena materialnych warunków rodziny	
Złe	200
Średnie, przeciętne	200
Dobre	300

Wyniki należy traktować ostrożnie ze względu na niewielką liczbę uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących w próbie

Kwoty, jakimi dysponowali uczniowie, w znaczący sposób zależą od źródła ich pozyskiwania. Większymi niż przeciętnie kwotami dysponowali uczniowie: mający stałą pracę zarobkową, handlujący w internecie, mający płatne praktyki zawodowe, pracujący dorywczo, a także deklarujący dochody z takich źródeł jak renta, alimenty czy hazard. Z kolei relatywnie niskimi kwotami dysponowali uczniowie niemający stałego kieszonkowego i otrzymujący nieregularnie pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny.

Tabela 20

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki w październiku 2016 roku? Mediana w złotych
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	300
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	250
Dostaję stypendium w szkole	300
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	400
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	1000
Pracuję nieregularnie, dorywczo	500
Pracuję podczas wakacji	300
Z handlu w internecie	500
Mam inne źródła dochodów	500

Blisko dwie trzecie młodych ludzi – najwięcej od 1990 roku – jest zadowolonych z warunków materialnych swoich rodzin. Praktycznie wszyscy badani mają na własność telefony komórkowe, w zasadzie we wszystkich domach młodych ludzi jest komputer czy laptopy, a w większości – tablety. Pieniądze na swoje wydatki uczniowie najczęściej pozyskują z pracy wakacyjnej, bądź też dostają od rodziców lub innych członków rodziny – zazwyczaj nieregularnie, okazjonalnie, rzadziej – w postaci stałego kieszonkowego. W październiku 2016 roku, ankietowani na swoje wydatki mieli przeciętnie 300 zł.

Jolanta Kalka

SZKOLNE RELACJE

Stres i poczucie satysfakcji

Szkoła z natury rzeczy jest miejscem wywołującym różnorodne emocje. Interesowało nas, jak często uczniowie odczuwają satysfakcję wynikającą z poczucia, że są doceniani, a z drugiej strony – jak często towarzyszą im w szkole zdenerwowanie i stres.

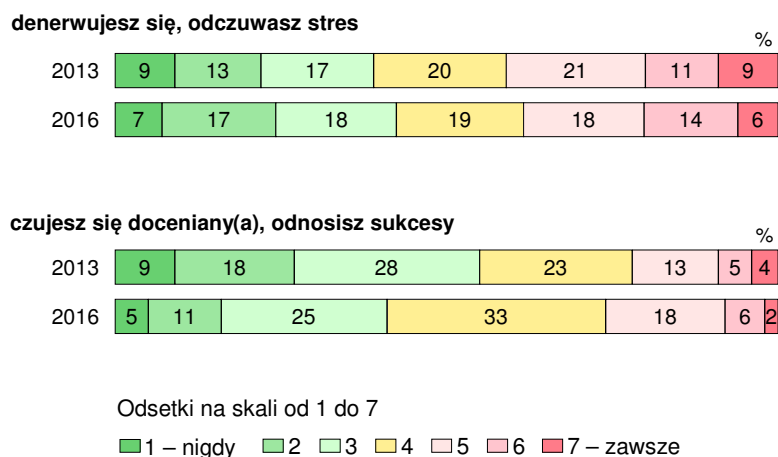
Z deklaracji w 2013 roku wynikało, że stres występuje w szkole częściej niż poczucie satysfakcji. W roku 2016 wyniki wskazywałyby na zmianę atmosfery – uczniowie nieco częściej czują się doceniani niż zestresowani. Podobnie jak przed trzema laty stwierdzono istotny statystycznie związek między stanem frustracji i zadowolenia (r Pearsona = -0,206) – uczniowie, którzy czują się doceniani, rzadziej odczuwają stres niż ci, którzy nie czerpią satysfakcji z edukacji, i odwrotnie.

Tabela 21

Jak często w szkole:	Średnie na skali od 1 do 7 (na której 1 oznacza, że taki stan w ogóle nie jest doznawany, a 7 – że jest on permanentny, występuje zawsze)	
	2013	2016
– denerwujesz się, odczuwasz stres	3,90	3,77
– czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy	3,41	3,91

Badanie KBPN 2016

Rys. 3. **Uczniom w szkole towarzyszą niekiedy różne uczucia.
Jak często w szkole:**

Badania KBPN

Poziom odczuwanego stresu jest niezależny od tego, za jak dobrego ucznia uważa się badany (niewielkie różnice są nieistotne statystycznie). Generalnie utrzymuje się na takim samym – średnim – poziomie (albo zbliża się do 4, albo nieznacznie przekracza tę wartość). Natomiast poczucie zadowolenia rośnie wraz z samooceną umiejętności szkolnych: im lepszy uczeń, tym wyższa średnia odczuwanej satysfakcji. Jednocześnie należy zaznaczyć, że ta średnia nie osiąga naprawdę wysokich wartości – nie przekracza wartości 5, bowiem uczniów często czujących się w szkole docenianymi jest niewielu: 9% w 2013 roku i 8% w roku 2016.

Tabela 22

Czy uważasz się za ucznia:	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?		Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?	
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)			
	2013	2016	2013	2016
– dwójkowego	3,87	4,01	2,74	2,99
– trójkowego	3,98	3,95	3,09	3,46
– czwórkowego	4,06	3,94	3,73	4,00
– piątkowego	3,95	3,63	4,30	4,67
– szóstkowego	3,29	3,91	3,53	4,26

Porównanie odpowiedzi chłopców i dziewcząt potwierdziło wniosek sformułowany na podstawie wyników badania w 2013 roku: chłopcy częściej niż dziewczęta czują się doceniani w szkole z powodu swoich osiągnięć, z kolei uczennice w większym stopniu odczuwają zdenerwowanie i stres⁵. Obie zależności są istotne statystycznie, przy czym związek między płcią a odczuwaniem stresu jest silniejszy (r Pearsona = 0,272).

Tabela 23

Płeć	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?		Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?	
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)			
	2013	2016	2013	2016
Chłopcy	3,39	3,48	3,46	3,83
Dziewczęta	4,48	4,40	3,39	3,69

Badania KBPN

Typ szkoły różnicuje natężenia stresu odczuwanego przez uczniów i ma pewien wpływ na ich poczucie sukcesu: szkolny stres częściej odczuwają uczniowie liceów publicznych i liceów profilowanych, najrzadziej zaś badani z zasadniczych szkół zawodowych. Z kolei poczucie, że są doceniani, najczęściej deklarują uczący się w liceach prywatnych – między uczniami pozostałych szkół nie było i nie ma pod tym względem istotnych różnic.

Tabela 24

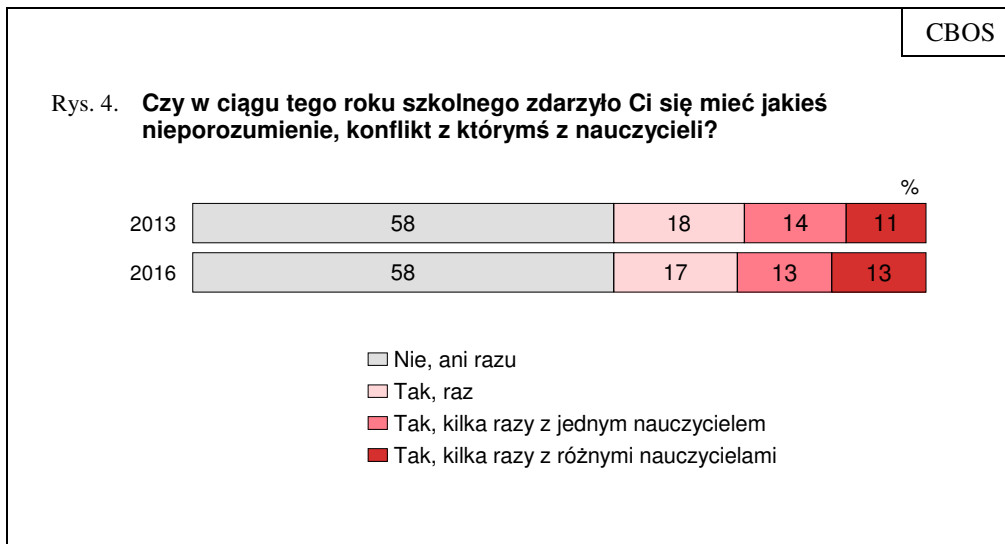
Typ szkoły	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?		Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?	
	Średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)			
	2013	2016	2013	2016
Publiczne liceum ogólnokształcące	4,15	4,24	3,45	3,76
Prywatne liceum ogólnokształcące	3,12	3,63	4,23	4,32
Technikum	4,24	3,91	3,41	3,81
Zasadnicza szkoła zawodowa	2,74	3,06	3,30	3,69
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	–	4,29	–	3,62

Badania KBPN

⁵ W grę wchodzi jeszcze hipoteza, że dziewczęta łatwiej przyznają się do stresu niż chłopcy. W ramach badania była ona nie do zweryfikowania.

Relacje z nauczycielami oraz koleżankami i kolegami

Pozornie charakter relacji z nauczycielami nie uległ zmianom: w czasie roku szkolnego nieporozumienie bądź konflikt z którymś z nauczycieli miało 43% uczniów, tyle samo ile w 2013 roku, z czego ponad połowa ma za sobą kilka takich zdarzeń (25% w 2013 roku oraz 26% w 2016 roku).

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń
Badania KBPN

Uwzględniając typ szkoły można stwierdzić, że nastąpiły pewne zmiany. Zmniejszyła się skala nieporozumień i konfliktów w zasadniczych szkołach zawodowych, a zwiększyła w technikach. Obecnie relacje między uczniami i nauczycielami obu typów szkół nie różnią się pod tym względem: odpowiednio 45% i 46% uczniów tych szkół miało jakiś konflikt z nauczycielem, w tym kilkakrotnie 29% uczniów techników i 30% zasadniczych szkół zawodowych. Natomiast dane dla liceów ogólnokształcących nie zmieniły się: większość uczniów nie miała i nie ma żadnych sporów z nauczycielami. Mało konfliktowe są także licea profilowane.

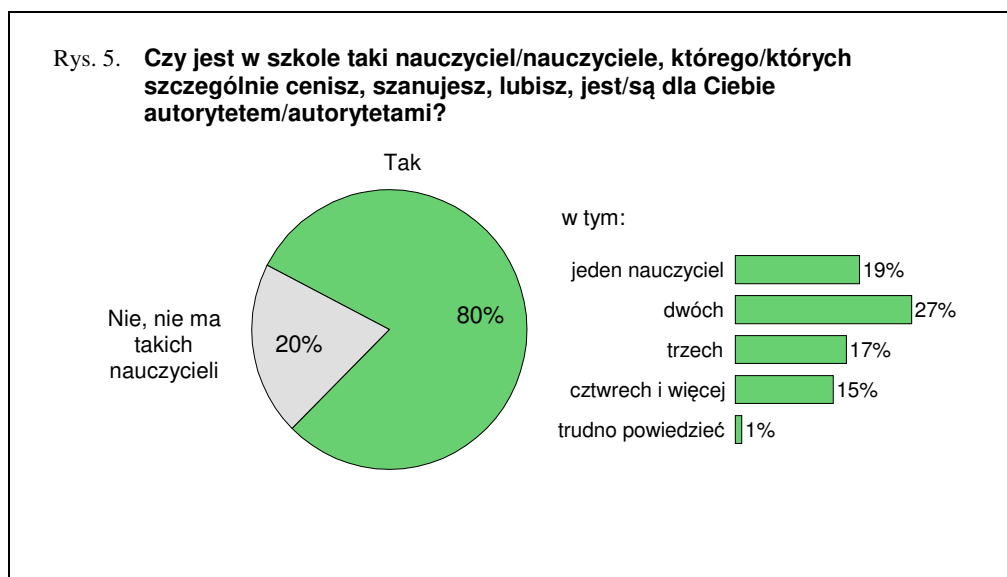
Tabela 25

Czy w ciągu tego roku szkolnego zdarzyło Ci się mieć jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?	Odpowiedzi uczniów							
	liceów ogólnokształcących		techników		zasadniczych szkół zawodowych		liceów profilowanych	
	2013	2016	2013	2016	2013	2016	2013	2016
	w procentach							
Nie, ani razu	60	62	59	54	44	54	-	66
Tak, raz	16	17	20	17	17	15	-	16
Tak, kilka razy z jednym nauczycielem	13	10	13	14	18	15	-	12
Tak, kilka razy z różnymi nauczycielami	10	10	8	15	20	15	-	6

Badania KBPN

W większości szkół są nauczyciele szczególnie cenieni lub lubiani przez uczniów (80% deklaracji), lecz jest to grupa nieliczna – częściej wskazywano jednego lub dwóch nauczycieli (46%), niż trzech bądź więcej (32%). Od innych szkół wyraźnie odstają zawodówki – jest tam najwyższy odsetek uczniów, którzy nie cenią, nie lubią swoich nauczycieli (35%).

Nie ma natomiast istotnych różnic między szkołami, jeśli chodzi o liczbę nauczycieli, których uczniowie szczególnie szanują i którzy są dla nich autorytetami. Z reguły są to jedna, dwie osoby.

Różnice w procentowaniu wynikają z zaokrągleń
Badanie KBPN 2016

Tabela 26

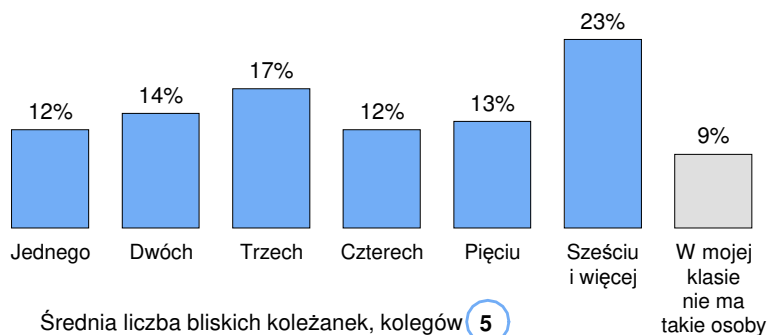
Czy jest w szkole taki nauczyciel/nauczyciele, którego/których szczególnie cenisz, szanujesz, lubisz, jest/są dla Ciebie autorytetem/autorytetami?	Tak	(ilu nauczycieli uczeń lubi)	Nie, nie ma takich nauczycieli
Publiczne liceum ogólnokształcące	85%	w tym: jeden nauczyciel – 23% dwóch – 29% trzech – 18% czterech i więcej – 14%	15%
Prywatne liceum ogólnokształcące	74%	w tym: jeden nauczyciel – 26% dwóch – 21% trzech – 11% czterech i więcej – 16%	26%
Technikum	80%	w tym: jeden nauczyciel – 16% dwóch – 27% trzech – 18% czterech i więcej – 18%	20%
Zasadnicza szkoła zawodowa	65%	w tym: jeden nauczyciel – 16% dwóch – 24% trzech – 10% czterech i więcej – 13%	35%
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	83%	w tym: jeden nauczyciel – 18% dwóch – 27% trzech – 21% czterech i więcej – 12%	17%

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Badanie KBPN 2016

Nieczęsto się zdarza, by uczeń był osobą osamotnioną, nie miał w swojej klasie nikogo, kogo by mógł zaliczyć do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych (9%). Przeciętny uczeń ma w klasie kilka takich bliskich osób (średnio 5), ale odpowiedzi są bardzo zróżnicowane – co czwarty uczeń ma w klasie co najwyżej jednego, dwóch przyjaciół (26%)

Rys. 6. **Ilu kolegów/koleżanek z Twojej klasy zaliczył(a)byś do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych?**

Badanie KBPN 2016

Zawodówki – podobnie jak w przypadku nauczycieli – różnią się od innych szkół, najwyższym odsetkiem uczniów osamotnionych (13%), a jednocześnie wyższa jest tam niż w liceach średnia liczba koleżanek/kolegów zaliczanych do przyjaciół (różnica średnich istotna statystycznie). Zasadnicze szkoły zawodowe cechuje występowanie silniejszych niż gdzie indziej nieformalnych grup, a nienależące do nich osoby nie mają w klasie żadnych bliższych relacji.

Tabela 27

Ilu kolegów/koleżanek z Twojej klasy zaliczył(a)byś do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych?	Średnia liczba bliskich koleżanek/kolegów	Odsetek odpowiedzi „w mojej klasie nie ma takiej osoby”
Publiczne liceum ogólnokształcące	4	8
Prywatne liceum ogólnokształcące	4	0
Technikum	6	9
Zasadnicza szkoła zawodowa	6	13
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	5	9

Badanie KBPN 2016

W zasadniczych szkołach zawodowych relacje są najbardziej dysfunkcjonalne – zarówno ze względu na wysoki odsetek uczniów nieszanujących żadnego nauczyciela, jak i na względnie wysoki odsetek uczniów, którzy w swojej klasie nie mają ani jednego przyjaciela.

Przemoc w szkole

W poprzednich edycjach badania monitorowano przemoc w szkole w sposób ogólny, pytając, czy zdarzają się w niej przypadki: fizycznego znęcania się starszych uczniów nad młodszymi, wymuszania pieniędzy, kradzieży, odbierania siłą rzeczy osobistych i zastraszania nauczycieli przez uczniów⁶. Obecnie po raz pierwszy zapytano uczniów, czy osobiście doznali w szkole jakiejś formy przemocy, dodając do prezentowanej listy przemoc psychiczną oraz cyberprzemoc. Ze względu na zmianę treści pytań nie porównujemy wyników z wcześniejszymi badaniami.

Przemoc psychiczna jest najczęściej osobiście spotykaną formą przemocy – w ciągu ostatniego roku szkolnego doznało jej 21% uczniów, w tym 11% wielokrotnie.

Tabela 28

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:	Nie, nigdy	Raz	Kilka razy	Wiele razy
	w procentach			
zostałeś wykluczony, odrzucony przez innych uczniów	79	11	8	3
w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	89	8	1	1
otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub e-maila od kogoś z uczniów z Twojej szkoły	92	4	3	1
ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia / filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	92	5	3	1
uderzył Cię lub pobił któryś(a)s z kolegów(koleżanek) z klasy lub uczeń innej klasy	94	3	1	1
ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	96	1	1	2
ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	97	1	1	1
ktoś z uczniów Twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	98	1	1	0*

* Bez zaokrąglenia odsetek wskazań wynosi 0,3%

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie KBPN 2016

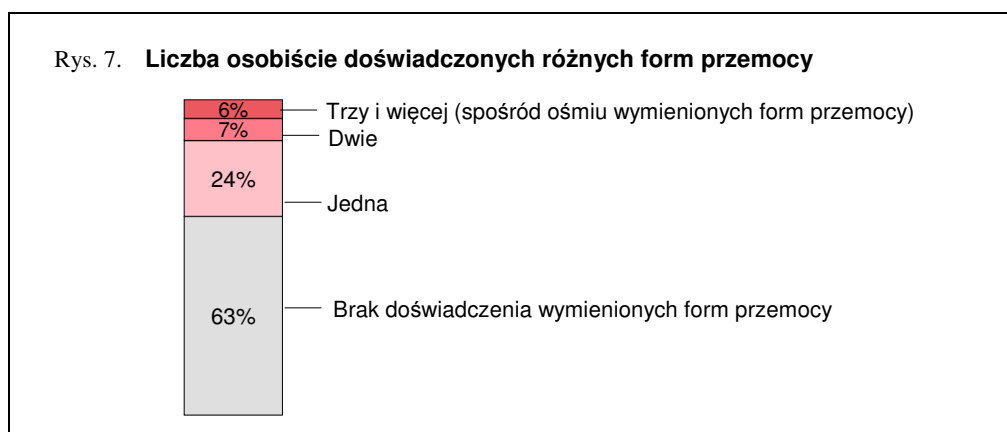
⁶ Zob. *Młodzież 2013*, „Opinie i Diagnozy” nr 28, CBOS, Warszawa 2014.

Kradzieży pieniędzy lub jakiegoś przedmiotu doświadczyło osobiście 11% uczniów, w tym 2% niejedną raz. Natomiast rozboje (zabranie pieniędzy lub przedmiotu przy użyciu siły lub zagrożeniu jej użyciem) zdarzały się incydentalnie – ich ofiarą padło 2% uczniów. Inna forma kradzieży, czyli zmuszanie do fundowania papierosów, piwa lub innych rzeczy przydarzyła się 4% uczniów, w tym 3% – niejedną raz. W sumie padło ofiarą jednej, dwóch lub trzech form kradzieży 14% uczniów.

Kolejną częściej spotykaną formą jest cyberprzemoc. Obrażliwego SMS-a lub maila od koleżanki/kolegi ze szkoły dostało 8% uczniów i także 8% badanych znalazło się w sytuacji, że opublikowano w internecie informacje/zdjęcia, których nie chcieli ujawnić (w obu przypadkach – połowa z nich zetknęła się z cyberprzemocą niejedną raz). W sumie cyberprzemoc dotknęła 13% uczniów: przy czym 3% zetknęło się z obiema formami tej przemocy, a po 5% badanych – tylko z jedną z nich.

Rzadziej występującymi formami przemocy są: przemoc fizyczna, czyli uderzenie lub pobicie – doznało jej 6% uczniów, oraz przemoc seksualna, której osobiście doświadczyło 2% uczniów.

Podsumowując wyniki można stwierdzić, że w ciągu ostatniego roku szkolnego 37% uczniów doznało osobiście jakiejś formy przemocy w szkole.

Badanie KBPN 2016

Z wcześniejszych edycji badania wiadomo, że występowanie różnych form przemocy jest zróżnicowane w zależności od typu szkoły. W zasadniczych szkołach zawodowych jest dwu- lub trzykrotnie więcej uczniów, którzy zostali uderzeni lub pobici, jest więcej przypadków wymuszania pieniędzy, przesyłania

obraźliwych SMS-ów lub e-maili oraz przypadków molestowania seksualnego. Te różnice są istotne statystycznie.

Tabela 29

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:		Publiczne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
		w procentach			
– zostałeś wykluczony, odtrącony przez innych uczniów	Nie, nigdy	77	80	84	79
	Raz	11	11	7	14
	Kilka razy	10	7	4	6
	Wiele razy	3	2	5	1
– uderzył Cię lub pobił który(a)s z kolegów / koleżanek z klasy lub uczeń innej klasy	Nie, nigdy	97	95	89	96
	Raz	2	3	5	3
	Kilka razy	1	1	3	0
	Wiele razy	1	0	3	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	Nie, nigdy	97	96	93	99
	Raz	1	1	2	0
	Kilka razy	1	2	2	0
	Wiele razy	1	1	4	1
– w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	Nie, nigdy	88	91	85	90
	Raz	10	6	9	9
	Kilka razy	1	1	2	1
	Wiele razy	1	1	3	0
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	Nie, nigdy	99	99	96	99
	Raz	1	1	2	1
	Kilka razy	0	0	2	0
	Wiele razy	0	0	0	0
– otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub e-maila od któregoś z uczniów z Twojej szkoły	Nie, nigdy	93	92	87	93
	Raz	4	4	6	4
	Kilka razy	2	3	4	2
	Wiele razy	1	1	2	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia / filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	Nie, nigdy	94	91	91	90
	Raz	4	5	4	4
	Kilka razy	2	3	5	5
	Wiele razy	0	1	1	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	Nie, nigdy	98	97	94	98
	Raz	1	1	1	1
	Kilka razy	0	1	0	0
	Wiele razy	1	0	5	1

Ze względu na niewielką liczbę uczniów (N=19) nie uwzględniono prywatnego liceum ogólnokształcącego

Badanie KBPN 2016

W zawodówkach wskaźnik kradzieży jest też wyższy niż w technikach (różnica istotna statystycznie). W liceach ogólnokształcących i profilowanych odsetki okradzionych uczniów są nieco niższe niż w zasadniczych szkołach zawodowych, ale te różnice nie są istotne statystycznie. Porównanie wyników uprawnia do stwierdzenia, że kradzieże w szkołach nadal są pewnym problemem, również w liceach.

Dwie formy przemocy dotyczą uczniów podobnie często niezależnie od typu szkoły: publikowanie w internecie informacji/zdjęć, których badany nie chciał(a)by ujawnić, oraz wykluczenie, odtrącenie przez innych uczniów. W tym drugim przypadku w zasadniczych szkołach zawodowych jest nieco niższy odsetek doświadczających odtrącenia uczniów, lecz wyższy – doznających tego wielokrotnie – ta różnica jest istotna statystycznie.

Analiza danych w wymiarze syntetycznym pokazuje, że przemoc między uczniami jest obecna we wszystkich szkołach: w liceach ogólnokształcących osobiście doświadczyło jej 39% uczniów, w zawodówkach i liceach profilowanych – po 37% uczniów, w technikach – 35%. Natomiast biorąc pod uwagę różnorodność form przemocy, to bez wątpienia najgorzej jest pod tym względem w zasadniczych szkołach zawodowych, w których co piąty uczeń (20%) doznał co najmniej dwóch form przemocy w ciągu roku szkolnego.

Tabela 30

Liczba osobiście doświadczonych różnych form przemocy	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
Trzy i więcej (spośród ośmiu wymienionych form przemocy)	5	0	5	10	5
Dwie	7	11	6	10	7
Jedna	27	21	24	17	25
Ani jednej z wymienionych form przemocy	61	68	65	63	63

Badanie KBPN 2016

Zdaniem badanych uczniów chłopcy częściej są ofiarami przemocy (28%) niż dziewczęta (20%), lecz różnica występuje wyłącznie w przypadku przemocy

zdarzającej się „od czasu do czasu”. A zatem, precyzyjniej rzecz ujmując, chłopcy częściej niż dziewczęta doświadczają przemocy o charakterze incydentalnym (odpowiednio 25% i 18%), natomiast przemoc zdarzająca się często dotyka obie płcie w bardzo zbliżonym stopniu.

Tabela 31

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy:	wobec dziewcząt, złe traktowanie dziewcząt	wobec chłopców, złe traktowanie chłopców
	w procentach	
Często	3	4
Od czasu do czasu/czasami	18	25
Nigdy	80	72

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń
Badanie KBPN 2016

W dalszej analizie sprawdzono, jak liczna grupa badanych dostrzega zarówno przemoc wobec dziewcząt, jak i wobec chłopców: 14% uczniów odpowiada, że w ich szkole zdarzają się sytuacje przemocy wobec obu płci (w tym 1% – często); 13% uważa, że przemoc występuje wyłącznie wobec chłopców, a 6% – że dotyczy wyłącznie dziewcząt. Ogólnie, przemoc w swojej szkole zauważa 34% uczniów (66% uważa, że przemocy w ich szkołach nie ma).

Tabela 32

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców, złe traktowanie chłopców	Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt, złe traktowanie dziewcząt			
	Często	Od czasu do czasu/czasami	Nigdy	Ogółem*
	w procentach			
Często	1	1	1	4
Od czasu do czasu/czasami	1	11	12	25
Nigdy	1	5	66	72
Ogółem*	3	18	80	100

* Różnice w procentowaniu wynikają z zaokrągleń
Badanie KBPN 2016

Skala dostrzeganej przemocy jest skorelowana z przemocą doznaną osobiście. Wśród uczniów, którzy sami nie doznali żadnej (z wymienionych na liście) form przemocy w ciągu ostatniego roku: 13% sądzi, że w ich szkole występuje przemoc wobec dziewcząt, a 21% – wobec chłopców. W grupie uczniów, którzy

doświadczyli przemocy 3 razy lub więcej wyniki są skrajnie odmienne: 57% dostrzega przemoc wobec dziewcząt, a 68% – wobec chłopców.

Tabela 33

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt, złe traktowanie dziewcząt?	Odpowiedzi uczniów, którzy			
	doznali osobiście trzech lub więcej form przemocy	doznali osobiście dwóch form przemocy	doznali osobiście jednej formy przemocy	nie doznali osobiście ani jednej formy przemocy
	w procentach			
Często	14	2	3	2
Od czasu do czasu/czasami	43	33	24	11
Nigdy	44	65	73	87

Badanie KBPN 2016

Tabela 34

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców, złe traktowanie chłopców?	Odpowiedzi uczniów, którzy			
	doznali osobiście trzech lub więcej form przemocy	doznali osobiście dwóch form przemocy	doznali osobiście jednej formy przemocy	nie doznali osobiście ani jednej formy przemocy
	w procentach			
Często	18	7	3	3
Od czasu do czasu/czasami	50	42	31	18
Nigdy	32	51	67	79

Badanie KBPN 2016

Najłatwiej obserwuje się przemoc wobec własnej płci: chłopcy częściej dostrzegają przemoc wśród chłopców, a dziewczęta – wśród dziewcząt (zależność istotna statystycznie).

Przemoc wobec dziewcząt zauważyło 19% chłopców i 22% dziewcząt; przemoc wobec chłopców 31% chłopców i 25% dziewcząt.

Tabela 35

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt, złe traktowanie dziewcząt?	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach	
Często	3	2
Od czasu do czasu/czasami	16	20
Nigdy	81	78

Badanie KBPN 2016

Tabela 36

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców, złe traktowanie chłopców?	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach	
Często	5	2

Od czasu do czasu/czasami	26	23
Nigdy	69	75

Badanie KBPN 2016

Porównanie odpowiedzi uczniów z różnych typów szkół potwierdza, że chłopcy częściej niż dziewczęta są narażeni na przemoc. Wyjątkowo zła sytuacja jest w zasadniczych szkołach zawodowych, w których 42% uczniów odpowiada, że zdarza się przemoc wobec chłopców, a 31% – wobec dziewcząt. W technikach i publicznych liceach ogólnokształcących poziom przemocy wobec chłopców jest na takim samym poziomie, natomiast jeśli chodzi o przemoc wobec dziewcząt – to w publicznych „ogólniakach” jest on nieco wyższy niż w technikach.

Tabela 37

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt, złe traktowanie dziewcząt	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
Często	2	0	2	6	2
Od czasu do czasu/czasami	19	16	14	25	10
Nigdy	79	84	84	69	88

Badanie KBPN 2016

Tabela 38

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców, złe traktowanie chłopców	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
Często	3	0	3	9	1
Od czasu do czasu/czasami	23	26	23	33	16
Nigdy	74	74	74	58	83

Badanie KBPN 2016

Stosowanie przemocy z reguły zdarza się „od czasu do czasu”. Przemoc stała, występująca „często” jest zjawiskiem sporadycznym, wskazuje na nią od 1% do 3% uczniów, w zależności od typu szkoły, z wyjątkiem zasadniczych szkół zawodowych, w których ma ona szerszy zasięg (9%).

Sami uczniowie najczęściej uważają, że przemoc w ich szkołach nie jest poważnym problemem (91%, w tym 41% mówi, że zdecydowanie nie jest

problemem). Ale opinie te są zróżnicowane w zależności od płci: więcej chłopców niż dziewcząt uważa zjawisko przemocy za istotny problem (odpowiednio 11% i 6%) i jest to zależność istotna statystycznie. Opinie chłopców są zrozumiałe w świetle wcześniejszych danych, uzasadnia je wyższy poziom przemocy wobec chłopców niż dziewcząt.

Tabela 39

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Ogółem	Chłopcy	Dziewczeta
	w procentach		
Zdecydowanie tak	4	5	3
Raczej tak	5	6	3
Raczej nie	50	46	55
Zdecydowanie nie	41	43	39

Badanie KBPN 2016

Opinie są skorelowane także z osobistymi doświadczeniami. Uczniowie, którzy sami nie doznali żadnej przemocy w szkole, najczęściej uważają, że nie jest ona problemem (95%, w tym dla 49% zdecydowanie nie jest). Badani zmieniają zdanie, kiedy przemoc dotknie ich osobiście: z im większą liczbą form przemocy zetknęli się bezpośrednio, tym częściej widzą dysfunkcjonalność szkoły. W sytuacji skrajnej, gdy uczniowie osobiście doświadczyli trzech lub więcej form przemocy, 36% spośród nich ocenia ją jako poważny problem (opisane zależności są istotne statystycznie).

Tabela 40

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Odpowiedzi uczniów, którzy			
	doznali osobiście trzech lub więcej form przemocy	doznali osobiście dwóch form przemocy	doznali osobiście jednej formy przemocy	nie doznali osobiście ani jednej formy przemocy
	w procentach			
Zdecydowanie tak	22	6	1	3
Raczej tak	14	11	6	3
Raczej nie	48	60	60	46
Zdecydowanie nie	17	23	33	49

Badanie KBPN 2016

We wcześniejszej analizie pokazano zróżnicowania przemocy w zależności od płci w różnych typach szkół. Podobnie zróżnicowane jest ogólne postrzeganie przemocy w szkole. Jej zasięg jest największy w zasadniczych szkołach zawodo-

wych – aż 18% uczniów uważa ją za poważny problem. W zestawieniu licea ogólnokształcące *versus* szkoły przygotowujące do zawodu (w tym technika i licea profilowane), te pierwsze wypadają znacznie lepiej.

Tabela 41

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
Zdecydowanie tak	2	5	3	9	8
Raczej tak	3	0	5	9	3
Raczej nie	46	32	52	59	45
Zdecydowanie nie	50	63	40	22	43

Badanie KBPN 2016

Przemoc jest bardziej rozpowszechniona w szkołach zlokalizowanych na wsi i w małych miastach – to w nich są najwyższe odsetki uczniów uznających ją za poważny problem (odpowiednio 10% i 13%). W dużych miastach i metropoliach sytuacja jest lepsza lub pod większą kontrolą.

Tabela 42

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Wieś	Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Zdecydowanie tak	4	5	3	2	4
Raczej tak	6	8	3	2	3
Raczej nie	52	48	56	45	39
Zdecydowanie nie	38	39	38	51	53

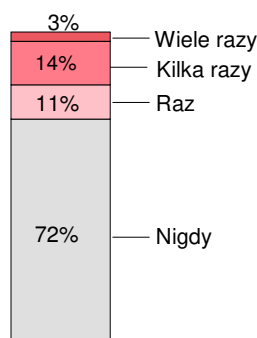
Badanie KBPN 2016

W badaniu z 2013 roku stwierdzono, że szkoła stała się miejscem bezpieczniejszym, niż była jeszcze piętnaście lat wcześniej (począwszy od 1998 roku notowano stały spadek pięciu monitorowanych wówczas form przemocy), ale przemoc ciągle jeszcze nie jest zjawiskiem marginalnym. Dane z 2016 roku potwierdzają tę diagnozę.

Przemoc uczniów wobec nauczycieli

Internet daje duże możliwości demonstrowania niczym nieskrępowanych reakcji, dlatego spośród różnych form przemocy uczniów wobec nauczycieli do badania wybrano cyberprzemoc. Zdaniem 28% ankietowanych w ich szkole zdarzyło się, iż uczniowie zamieścili w internecie materiały kompromitujące lub ośmieszające nauczycieli, w tym 17% przyznaje, że miało to miejsce więcej niż raz.

Rys. 8. **Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?**

Badanie KBPN 2016

Cyberprzemoc wobec nauczycieli najczęściej zdarza się stosować uczniom uczęszczającym do publicznych liceów ogólnokształcących: 37% licealistów stwierdza, że takie zdarzenia miały miejsce, w tym 23% – że wydarzyły się niejeden raz. Cyberprzemoc jest, można powiedzieć, formą charakterystyczną dla tego środowiska. W zasadniczych szkołach zawodowych, w których poziom przemocy jest znacznie wyższy, a relacje uczniów z nauczycielami bardziej konfliktowe, cyberprzemoc jest stosowana rzadko.

W technikach i liceach profilowanych cyberprzemoc jest bardziej „popularna” niż w zasadniczych szkołach zawodowych, ale występuje rzadziej niż wśród uczniów liceów publicznych (opisane zależności są istotne statystycznie).

Tabela 43

Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
Nigdy	63	89	75	88	66
Raz	14	0	10	8	18
Kilka razy	20	11	11	3	15
Wiele razy	3	0	4	1	1

Badanie KBPN 2016

Może dziwić fakt, że w liceach publicznych, w których notujemy najmniej otwartych sporów nauczycieli z uczniami oraz wysoki odsetek uczniów szanujących niektórych nauczycieli, jednocześnie poziom cyberprzemocy skierowany przeciwko nauczycielom jest znacznie wyższy niż w innych typach szkół. Prawdopodobnie

w ten właśnie sposób uczniowie kompensują sobie skrywane emocje i opinie, dysponując przy tym większą niż uczniowie szkół zawodowych wyobraźnią i pomysłowością.

Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły

Z perspektywy ostatnich 13 lat można stwierdzić, że skala konsumpcji substancji psychoaktywnych w szkole zmieniała się w wolnym tempie. Pierwsze istotne symptomy ograniczenia ich zasięgu zanotowano w 2008 roku – wówczas znacząco zwiększyła się liczba szkół, na terenie których „w ogóle nie zdarzało się” zażywanie narkotyków przez uczniów (z 36% w roku 2003 do 57% w 2008) oraz picie alkoholu (z 26% w roku 2003 do 41% w 2008), i zmniejszyła się liczba szkół, w których palenie papierosów przez uczniów zdarzało się „bardzo często” (z 66% w roku 2003 do 53% w 2008). W badaniu zrealizowanym w 2010 roku poziom konsumpcji substancji psychoaktywnych w szkołach był prawie taki sam jak w 2008 roku. Kolejny spadek zanotowano w 2013 roku, przy czym jego skala nie była tak duża jak w 2008 roku.

W obecnej edycji badania jedyna istotna zmiana dotyczy picia alkoholu na terenie szkoły:

- wskaźnik konsumpcji alkoholu spadł o 15 punktów procentowych – w 2013 roku 50% uczniów odpowiedziało, że w ich szkole w ogóle nie zdarza się picie alkoholu, w 2016 roku – 65% uczniów;
- obniżył się także wskaźnik okazjonalnego picia alkoholu – obecnie 27% uczniów – twierdzi, że na terenie szkoły pije się alkohol „dosyć rzadko” – to o 10 punktów procentowych mniej niż 3 lata temu.

Palenie papierosów przez uczniów na terenie szkoły nadal jest rozpowszechnione: 68% badanych twierdzi, że zdarza się to bardzo często lub często, prawie tyle samo co przed 3 lata (70%), lecz jest to o 18 punktów procentowych mniej niż przed 13 laty (86% w 2003 roku).

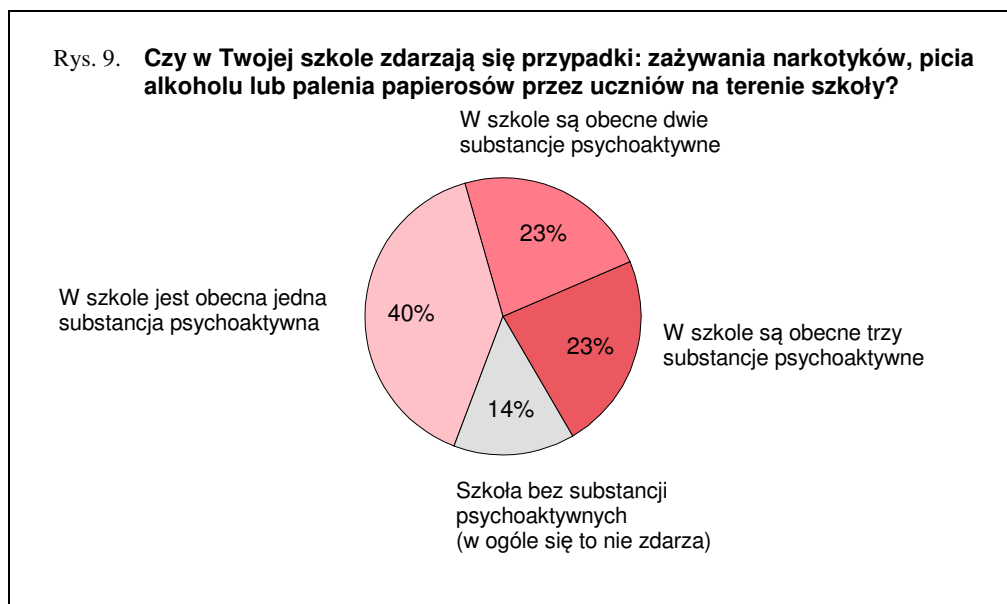
Wskaźniki dotyczące zażywania narkotyków są takie same jak w 2013 roku, poprawa sytuacji w tym względzie widoczna jest wyłącznie w długiej perspektywie czasowej, przy czym zmniejszała się przede wszystkich częstość „okazjonalnych” form ich konsumpcji. Obecnie 35% badanych deklaruje, że zażywanie narkotyków przez uczniów na terenie ich szkoły zdarza się, w tym 11% – że ma to miejsce bardzo lub dosyć często. Ten ostatni wskaźnik nie zmienia się od ośmiu lat. Począwszy od 2003 roku częsta lub bardzo częsta konsumpcja narkotyków oscyluje na poziomie 11% – 12%.

Tabela 44

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki		1998	2003	2008	2010	2013	2016
		w procentach					
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	5	10	4	4	4	4
	Dosyć często	15	20	8	8	8	7
	Dosyć rzadko	35	34	31	32	21	23
	W ogóle	45	36	57	55	66	65
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	7	10	6	4	4	3
	Dosyć często	16	18	10	10	9	6
	Dosyć rzadko	48	45	43	48	37	27
	W ogóle	28	26	41	38	50	65
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	Bardzo często	62	66	53	51	42	43
	Dosyć często	25	20	28	26	28	25
	Dosyć rzadko	9	9	12	12	16	17
	W ogóle	4	5	6	10	14	15

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

O szkole bez substancji psychoaktywnych można mówić wtedy, gdy badani stwierdzą, że na jej terenie w ogóle się nie zdarza, by uczniowie zażywali narkotyki, pili alkohol i palili papierosy. Mówi o tym niewielu, bo tylko 14% uczniów. A zatem w zdecydowanej większości szkół substancje psychoaktywne są obecne – najczęściej papierosy i alkohol, a 23% uczniów mówi o obecności zarówno tych dwóch używek, jak i narkotyków.

Porównując obecność substancji psychoaktywnych na terenie szkół różnego typu można stwierdzić odmiennosć sytuacji w szkołach zawodowych, technikach i liceach ogólnokształcących. W dwóch pierwszych typach szkół odsetek uczniów deklarujących obecność zarówno narkotyków, alkoholu, jak i papierosów jest najwyższy (odpowiednio 30% i 27%). W sumie w tych szkołach ponad połowa uczniów mówi o obecności dwóch lub więcej substancji psychoaktywnych (odpowiednio 54% i 52%). Natomiast w liceach ogólnokształcących jest odwrotnie: ponad połowa uczniów odpowiada, że obecna jest tylko jedna substancja psychoaktywna lub nie ma ich w ogóle (63%). Opisane różnice są istotne statystycznie. Sytuacja w liceach profilowanych jest podobna do sytuacji w liceach ogólnokształcących⁷.

⁷ Ze względu na małą liczebność wyniki dla prywatnego liceum ogólnokształcącego nie są omawiane.

Tabela 45

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki: zażywania narkotyków, picia alkoholu, palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły?	Publiczne liceum ogólnokształcące	Prywatne liceum ogólnokształcące	Technikum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne
	w procentach				
W szkole są obecne trzy substancje psychoaktywne	17	0	27	30	16
W szkole są obecne dwie substancje psychoaktywne	21	16	25	24	30
W szkole jest obecna jedna substancja psychoaktywna	49	58	36	29	43
Szkoła bez substancji psychoaktywnych (w ogóle się to nie zdarza)	14	26	11	17	10

Badanie KBPN 2016

Przedstawiamy bardziej szczegółowe dane dla zasadniczych szkół zawodowych, techników oraz liceów ogólnokształcących. Zakaz palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły jest łamany najbardziej powszechnie. Liczba uczniów deklarujących, że w ich szkołach jest to bardzo lub dosyć częste zjawisko, jest – mimo że w ciągu ostatnich kilkunastu lat malała – nadal wysoka we wszystkich typach szkół. Obecnie 59% uczniów liceów, 77% techników i 68% szkół zawodowych określa palenie w szkołach jako częste.

Picie alkoholu przez uczniów na terenie szkoły najczęściej ma miejsce w szkołach zawodowych. Tak było i jest nadal – w 2016 roku 16% uczniów tych szkół twierdzi, że zdarza się to bardzo często lub często: to o 4 punkty procentowe mniej niż w 2013 roku i o 16 punktów procentowych mniej niż w roku 1998. Tendencja spadkowa jest więc wyraźna, ale ten wskaźnik ciągle jest wysoki. W liceach ogólnokształcących skala picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły została znacznie ograniczona. Obecnie 30% licealistów odpowiada, że w ich szkołach zdarza się picie alkoholu przez uczniów, lecz tylko 5% twierdzi, że zdarza się to bardzo lub dosyć często. To duża zmiana w porównaniu z danymi sprzed 3 lat, kiedy to 50% licealistów mówiło o obecności alkoholu w szkole, a 10%, deklarowało, że zdarza się to bardzo lub dosyć często. W technikach obecność alkoholu jest również coraz rzadsza, ale nadal pojawia się on częściej niż w liceach.

Tabela 46

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów																	
	liceów ogólnokształcących						techników						zasadniczych szkół zawodowych					
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	1998	2003	2008	2010	2013	2016	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach																	
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły																		
Bardzo często lub dosyć często	14	24	6	7	9	6	26	33	15	12	11	14	22	34	20	24	27	19
Dosyć rzadko	41	37	28	28	21	19	47	34	35	36	20	27	28	31	30	33	23	26
W ogóle	45	39	65	64	70	75	26	32	50	52	68	59	49	35	50	42	50	55
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły																		
Bardzo często lub dosyć często	18	21	11	9	10	5	25	27	19	17	14	9	32	36	25	18	20	16
Dosyć rzadko	53	50	42	49	40	25	51	50	48	50	35	29	40	33	38	41	28	25
W ogóle	29	29	47	41	50	70	24	22	32	33	51	62	27	30	35	40	52	58
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły																		
Bardzo często lub dosyć często	79	86	75	72	66	59	93	87	87	81	76	77	90	83	83	80	67	68
Dosyć rzadko	14	8	17	16	17	25	5	9	9	9	15	11	7	8	8	8	15	12
W ogóle	7	6	7	12	17	16	2	4	4	10	9	12	3	7	7	11	18	20

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Istotne zróżnicowania występują w konsumpcji narkotyków. Były one i są najczęściej obecne, podobnie jak alkohol, na terenie zasadniczych szkół zawodowych. W 2016 roku 45% uczniów zawodówek twierdzi, że narkotyki są konsumowane na terenie szkoły, w tym 19% – że zdarza się to bardzo często lub często. W roku 2013 wyniki były gorsze, w porównaniu z nimi można mówić o istotnym spadku konsumpcji. Obecnie w zawodówkach notujemy najniższy poziom konsumpcji narkotyków, odkąd prowadzone są badania, czyli od 1998 roku. Wprawdzie na przestrzeni lat przybyło zawodówek bez narkotyków, jednak nadal poziom ich obecności jest wysoki i ciągle wyróżniają się one *in minus*.

W roku 2016 zanotowano pogorszenie się sytuacji w technikach. Wzrósł odsetek uczniów stwierdzających obecność narkotyków na terenie szkoły: z 32% w 2013 roku do 41% w 2016 roku. Sytuacja w 2016 roku i tak wydaje się lepsza niż w latach 1998–2010, kiedy wskaźniki obecności narkotyków w technikach były jeszcze wyższe.

Natomiast niezmiennie pozytywne trendy obserwujemy w licach ogólnokształcących. Systematycznie spada w nich obecność narkotyków na terenie szkoły – w każdym kolejnym pomiarze wskaźniki te są coraz niższe. Obecnie 25% uczniów twierdzi, że konsumpcja narkotyków w ich szkołach zdarza się, w tym 6% uważa, że ma to miejsce bardzo często lub często.

W ciągu ostatnich lat zwiększył się dystans między liceami a technikami i zasadniczymi szkołami zawodowymi. W technikach proces ograniczania obecności narkotyków zatrzymał się – sytuacjach w tych szkołach jest obecnie bardziej podobna do sytuacji w zawodówkach niż w liceach.

Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego

Poziom uczestnictwa uczniów w wyborach do samorządu szkolnego na ogół jest jeszcze niższy od frekwencji Polaków w wyborach parlamentarnych (która i tak jest niska). Z wyjątkiem 2010 roku, ponad połowa uczniów deklaruje, że nigdy nie brała udziału w wyborach do swojego samorządu. W roku 2016 wskaźnik aktywności jest wprawdzie nieco wyższy niż w 2013 roku, lecz nadal można mówić o wycofaniu się większości uczniów z tej sfery aktywności.

Tabela 47

Czy brał(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach					
Zawsze, kiedy się odbywały	20	14	20	25	17	21
Tak, ale nie każdego roku	22	18	23	26	20	21
Nigdy nie brał(a)m udziału	55	63	56	45	61	55
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	2	1	1
Inna odpowiedź	2	2	1	2	1	2

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Widoczny jest związek między typem szkoły a udziałem w głosowaniu. W wyborach do samorządu rzadziej uczestniczą uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, najbardziej aktywni są uczniowie liceów. Porównując wyniki sześciu pomiarów można jednak zauważyć, że nawet aktywność uczniów liceów jest niewysoka. Tylko w 1998 i 2010 roku w wyborach do samorządu uczestniczyła połowa lub więcej licealistów (odpowiednio 51% i 57%), w pozostałych badaniach frekwencja – „zawsze, kiedy wybory się odbywały” oraz „nie każdego roku” – kształtowała się na poziomie od 37% do 45%.

Tabela 48

Czy brał(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego? Odpowiedzi uczniów:	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach					
– liceów ogólnokształcących						
Zawsze, kiedy się odbywały	31	19	23	34	19	23
Tak, ale nie każdego roku	20	18	22	23	21	20
Nigdy nie brał(a)m udziału	44	58	54	40	58	54
W mojej szkole nie ma samorządu	2	4	0	1	1	0
Inna odpowiedź	3	1	1	2	1	2
– techników						
Zawsze, kiedy się odbywały	11	13	19	19	16	23
Tak, ale nie każdego roku	23	19	26	29	19	20
Nigdy nie brał(a)m udziału	63	65	54	48	63	55
W mojej szkole nie ma samorządu	1	1	0	1	0	1
Inna odpowiedź	3	2	0	2	1	2
– zasadniczych szkół zawodowych						
Zawsze, kiedy się odbywały	15	9	15	19	13	12
Tak, ale nie każdego roku	24	16	17	30	18	26
Nigdy nie brał(a)m udziału	59	70	66	46	69	59
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	4	0	1
Inna odpowiedź	1	1	1	1	1	1

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

W roku 2010, kiedy poziom uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego był najwyższy, uznano, że jest on nadal za niski, by mówić o istotnym przełomie w postawach młodzieży, ponieważ wskaźnik regularnego udziału w wyborach („zawsze, kiedy się odbywały”) mieścił się w granicach od 19% (szkoły zawodowe i technika) do 34% (licea). Wyniki z 2013 roku potwierdziły, że takiego istotnego przełomu nie było. W roku 2016 aktywność proobywatelska ciągle jest postawą mniejszości.

ASPIRACJE, DĄŻENIA I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W roku 2016, podobnie jak w latach poprzednich, badani uczniowie odpowiadali między innymi na pytania o cele i dążenia życiowe, o plany na najbliższą przyszłość oraz o subiektywną ocenę własnych szans na rynku pracy. Tym samym już po raz kolejny uzyskaliśmy obraz aspiracji, dążeń i planów życiowych młodzieży. Powtarzalność zastosowanych wskaźników (nierzadko od początku lat 90. XX wieku) pozwala nam na monitorowanie długookresowych zmian zachodzących w tym istotnym wymiarze życia młodych ludzi.

Cele i dążenia życiowe

W każdym z ośmiu dotychczasowych badań dotyczących młodzieży (w latach 1994, 1996, 1998, 2003, 2008, 2010, 2013 i 2016) respondentom zadawano to samo pytanie o ich cele i dążenia (rys. 10), przedstawiając tę samą listę odpowiedzi, z której uczniowie wybierali trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe.

Okazuje się, że dążenia młodzieży od wielu lat pozostają dość podobne. Również najnowsze wyniki nie przynoszą znaczących zmian w obrazie aspiracji i planów życiowych młodych ludzi w Polsce. Lista podstawowych dążeń kształtuje się niemal identycznie jak w 2010 i 2013 roku. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń (48% wskazań) oraz udane życie rodzinne (42%). W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy wymiar swojej egzystencji. Dwie piąte badanych (40%) jako cel wyznacza sobie zdobycie ciekawej pracy – zgodnej z zainteresowaniami, a jedna trzecia (34%) aspiruje do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej. Innymi ważnymi celami życiowymi uczniów są satysfakcjonująca sytuacja materialna (28%) oraz spokojne życie – bez kłopotów i konfliktów (27%).

Znacznie mniejszej grupie młodzieży szczególnie zależy na życiu barwnym, pełnym rozrywek, bogatym pod względem towarzyskim (17%), byciu użytecznym dla innych (12%) oraz na udanym życiu seksualnym (11%). Jeszcze mniej młodych ludzi przywiązuje wagę do osiągnięcia sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki (9%), niezależności w pracy (7%) czy też życia zgodnego z zasadami religijnymi (6%).

Tylko nieliczni wskazują na takie cele, jak zdobycie władzy politycznej (2%) oraz możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej (1%).

Rys. 10. **Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN 2016

W porównaniu z poprzednim pomiarem nieco rzadziej jako cel życiowy młodzi ludzie wymieniają udane życie rodzinne, w tym posiadanie dzieci. Kategoria ta lokuje się wprawdzie na drugim miejscu wśród najczęściej wskazywanych celów, jednak jej znaczenie od kilku lat nieco słabnie. W latach 1996–2003 udane życie rodzinne stanowiło priorytetowe dążenie młodych ludzi,

obecnie częściej stawiają oni na miłość i przyjaźń. Od 2008 roku nieco wzrosło natomiast dążenie młodzieży do bycia użytecznymi dla innych, a od ostatniego pomiaru minimalnie na znaczeniu zyskało także dążenie do barwnego i rozrywkowego życia towarzyskiego.

Tabela 49

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46	55	50	49	48
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50	54	49	48	42
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43	40	39	41	40
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34	33	34	35	34
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24	26	30	29	28
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26	28	29	28	27
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21	15	17	15	17
Udane życie seksualne	9	9	10	9	9	12	12	11
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	13	11	9	8	9	10	12
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11	8	7	9	9
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7	8	6	6	6
Niezależność w pracy	10	10	6	6	6	5	7	7
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2	1	2	2	2
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1	1	1	1	1
Inne	1	2	1	1	0	1	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Dążenia i cele życiowe młodzieży wyraźnie różnią się w zależności od płci respondentów. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy podkreślają w tym względzie wagę miłości i przyjaźni (różnica 19 punktów procentowych), udanego życia rodzinnego (różnica 11 punktów), ciekawej pracy – zgodnej z posiadanymi zainteresowaniami (różnica 10 punktów) oraz spokoju (różnica 3 punktów). Z kolei aspiracje młodzieży płci męskiej dwukrotnie częściej niż ich koleżanek ukierunkowane są na kwestie materialne związane ze zdobyciem majątku i osiągnięciem

wysokiego statusu finansowego (różnica 19 punktów). Ponadto chłopcom dwukrotnie częściej niż dziewczętom zależy na satysfakcjonującym życiu seksualnym (różnica 8 punktów), nieco częściej też akcentują znaczenie rozrywkowego życia towarzyskiego (różnica 5 punktów) oraz niezależności w pracy (różnica 3 punktów).

Tabela 50

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Płeć	
	dziewczęta	chłopcy
	w procentach	
Miłość, przyjaźń	58	39
Udane życie rodzinne, dzieci	48	37
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	45	35
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	35	34
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	18	37
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	29	26
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	14	19
Udane życie seksualne	7	15
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	13	11
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	10	8
Życie zgodne z zasadami religijnymi	7	6
Niezależność w pracy	6	9
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	3
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	0	2
Inne	0	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN 2016

Stawiane przez młodzież cele i dążenia w pewnym stopniu różnią się także w zależności od reprezentowanego typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej niż przedstawiciele pozostałych szkół ponadgimnazjalnych wśród najważniejszych celów wymieniają miłość i przyjaźń, ciekawą pracę oraz bycie użytecznym dla innych. Uczniowie techników nieco częściej niż inni podkreślają znaczenie udanego życia rodzinnego, wysokiej pozycji materialnej oraz spokoju, a przedstawiciele zasadniczych szkół zawodowych wyróżniają się tym, że częściej niż inni akcentują wagę kariery zawodowej, rozrywkowego życia towarzyskiego oraz satysfakcji z kontaktów seksualnych.

Tabela 51

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Miłość, przyjaźń	55	44	43
Udane życie rodzinne, dzieci	41	44	40
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	43	40	32
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	33	34	38
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	32	26
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	25	30	26
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	15	20
Udane życie seksualne	8	13	15
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	11	10
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	11	6	10
Życie zgodne z zasadami religijnymi	8	7	2
Niezależność w pracy	8	7	8
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	2	2	1
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	1	1
Inne	1	0	1

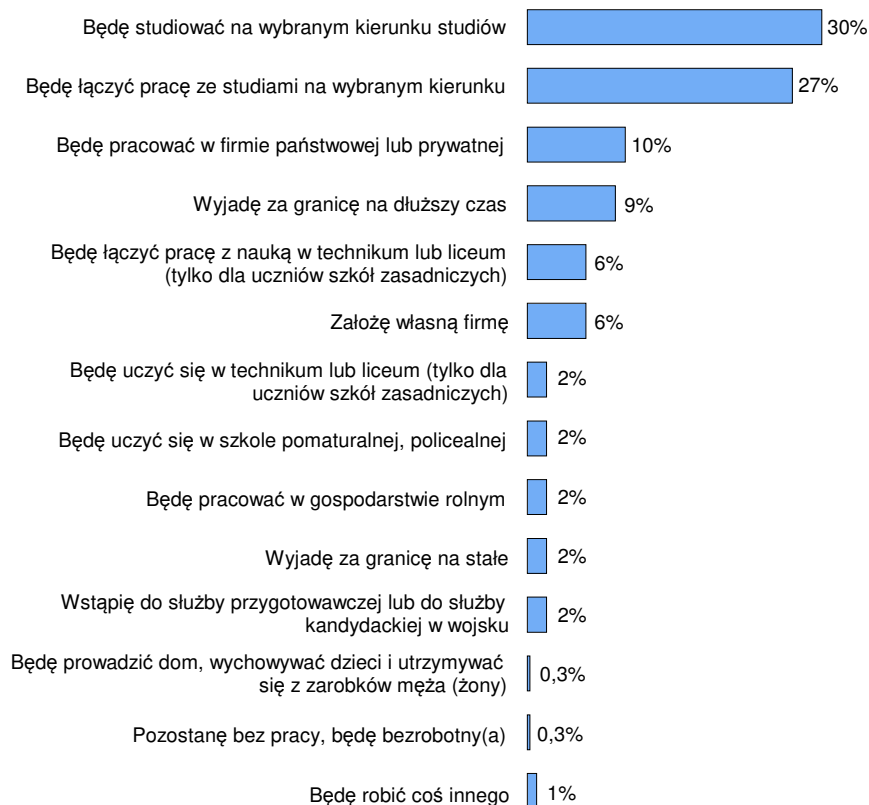
Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
Badanie KBPN 2016

Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej

Po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal trzy piąte (57%) planuje podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym niemal połowa z nich (27% ogółu ankietowanych) chciałaby połączyć studiowanie z pracą. Co dziesiąty badany (łącznie 10%) planuje edukację w szkole pomaturalnej, policealnej (2%) lub – w przypadku uczniów szkół zasadniczych – w liceum bądź technikum (dotyczy to 8% ogółu

badanych, w tym 6% zamierza jednocześnie pracować). Sporą grupę (łącznie 12%) stanowią ci, którzy zamierzają zakończyć edukację i podjąć pracę zawodową w Polsce: w firmie państwowej bądź prywatnej (10%) lub w gospodarstwie rolnym (2%), a sześciu na stu badanych myśli o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej (6%). Stosunkowo duży odsetek młodzieży kończącej edukację na poziomie ponadgimnazjalnym (11%) po ukończeniu szkoły planuje wyjazd za granicę – na stałe (2%) lub na dłuższy czas (9%). Niezmiennie tylko nieliczni chcą po zakończeniu edukacji rozpocząć karierę wojskową (2%). Sporadycznie pojawiają się deklaracje planów pozostawania na utrzymaniu współmałżonka oraz zajmowania się domem i dziećmi, jak również uzyskania statusu bezrobotnego (po 0,3% wskazań).

Rys. 11. **W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?**

W porównaniu z poprzednim pomiarem – z 2013 roku – nieznacznie ubyło młodych ludzi chcących łączyć po ukończeniu szkoły pracę i studia na wybranym kierunku (spadek z 33% do 27%), przybyło zaś tych, którzy chcą się skoncentrować wyłącznie na studiowaniu (wzrost z 26% do 30%). Nieco mniej niż przed trzema laty jest także obecnie młodych ludzi, którzy planują po szkole wyjazd za granicę (spadek z 15% do 11%) oraz zamierzających podjąć naukę w szkole pomaturalnej lub policealnej (spadek z 4% do 2%). Zwiększyła się z kolei grupa osób planujących założenie własnej firmy (wzrost z 3% do 6%) oraz uczniów zasadniczych szkół zawodowych, którzy chcą kontynuować naukę w technikum i jednocześnie pracować (wzrost z 4% do 6%).

Tabela 52

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach								
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	-	-	-	-	-	-	-	33	27
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59	59	48	26	30
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7	6	11	15	11
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej*	13	11	11	4	4	9	11	9	10
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	10	15	17	8	6	8	4	6
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9	8	6	4	2
Założę własną firmę	2	2	2	2	2	3	5	3	6
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku**	6	4	5	3	5	1	2	2	2
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	14	11	10	5	3	3	1	2
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0	1	1	1	2
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0	0	1	1	0,3
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1	0	1	0	0,3
Będę robić coś innego	5	4	2	2	1	2	4	2	1

* W latach 1992–2013 kategoria ta była podzielona na trzy niezależne: 1) Będę pracować w zakładzie państwowym, 2) Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej, 3) Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym

** W latach 1992–2010 odpowiedź brzmiała: „Będę odbywać służbę wojskową”

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Plany dotyczące najbliższej przyszłości uczniów dość znacząco różnią się w zależności od typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących tradycyjnie już w zdecydowanej większości (88%) deklarują, że będą kontynuować naukę na wybranym kierunku studiów, przy czym znaczna część z tej grupy (35% ogółu) zamierza jednocześnie studiować i pracować. Zamiar podjęcia studiów deklaruje również połowa uczniów techników (52%), przy czym w tej grupie większość (31% ogółu) liczy na możliwość pogodzenia nauki na wyższej uczelni z pracą zarobkową. Natomiast wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych dwie piąte planuje dalszą naukę w technikach lub liceach (39%) i zazwyczaj zamierza łączyć ją z pracą (31%). Znaczący w tej grupie jest również odsetek tych, którzy po ukończeniu szkoły planują podjęcie pracy w Polsce bądź też założenie własnej działalności gospodarczej (łącznie 29% wskazań), oraz tych, którzy zamierzają w bliskiej przyszłości wyjechać za granicę (22%).

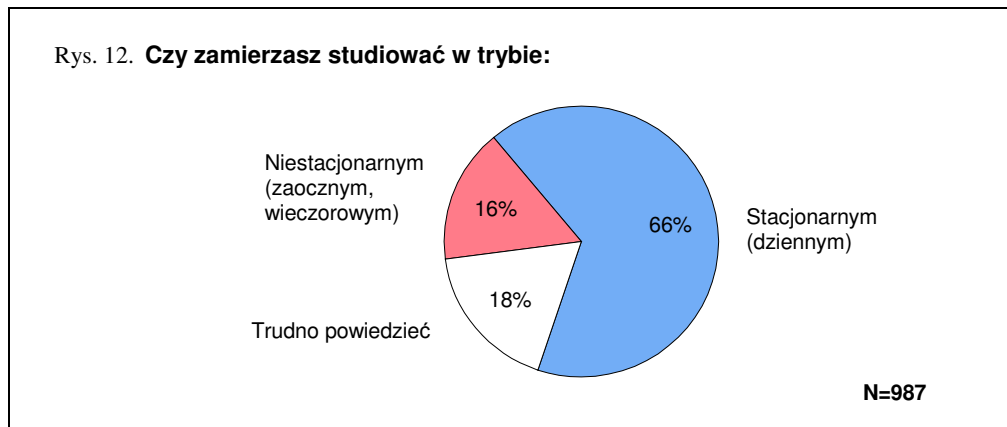
Tabela 53

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	53	21	1
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	35	31	1
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej	2	14	21
Wyjadę za granicę na dłuższy czas	2	12	20
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	-	-	31
Założę własną firmę	2	8	8
Będę uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	-	-	8
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	3	3	0,3
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0	3	4
Wyjadę za granicę na stałe	1	3	2
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku	0,4	3	1
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	0	0,1	1
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0,4	0,4	0
Będę robić coś innego	1	1	1

Badanie KBPN 2016

Plany dotyczące studiowania

Uczniowie, którzy po ukończeniu szkoły planują studiować (N=987), w tym roku po raz pierwszy odpowiadali dodatkowo na pytania dotyczące szczegółowych planów związanych z ich dążeniami do uzyskania wyższego wykształcenia. Dwie trzecie badanych planujących podjęcie studiów na wybranym kierunku zamierza uczyć się w trybie stacjonarnym, co szósty (16%) chciałby raczej studiować w systemie zaocznym lub wieczorowym, a niespełna jedna piąta (18%) nie ma jednoznacznych preferencji w tym zakresie.

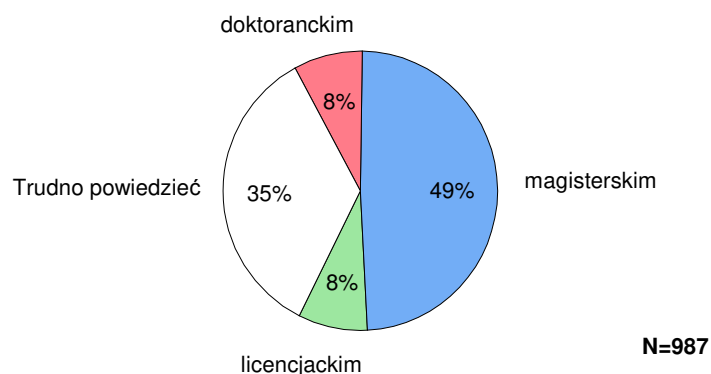

Badanie KBPN 2016

Studiowanie w trybie stacjonarnym wyraźnie częściej planują uczniowie liceów ogólnokształcących niż techników i liceów profilowanych (80% wobec 47%), poza tym popularność studiów dziennych jest tym większa, im lepsze wyniki w nauce osiągają uczniowie, im wyższy poziom wykształcenia mają ich rodzice oraz im bardziej są zadowoleni ze swojej sytuacji materialnej.

Blisko połowa potencjalnych studentów planuje ukończenie studiów magisterskich (49%), zdecydowanie mniej liczni zamierzają skończyć edukację na poziomie licencjackim (8%) lub uzyskać doktorat (8%). Co trzeci badany uczeń (35%) nie ma jednoznacznie określonego planu w tym zakresie.

Rys. 13. **Czy docelowo zamierzasz ukończyć studia na poziomie:**

Badanie KBPN 2016

Aspiracje edukacyjne uczniów rosną głównie wraz z samooceną własnych osiągnięć szkolnych. Z reguły im lepsze oceny uczniowie uzyskują na obecnym etapie nauczania, tym częściej deklarują chęć kształcenia się na poziomie magisterskim i doktoranckim.

Tabela 54

Czy uważasz się za ucznia:	Czy docelowo zamierzasz ukończyć studia na poziomie			
	licencjackim	magisterskim	doktoranckim	trudno powiedzieć
	w procentach			
dwójkowego	10	34	6	50
trójkowego	12	40	4	45
czwórkowego	7	53	9	31
piątkowego	1	63	17	19
szóstkowego	0	27	36	37

Badanie KBPN 2016

Bardziej przemyślane są opinie uczniów na temat tego, w jakim obszarze nauki zamierzają podjąć studia. Na obecnym etapie określonych preferencji w tym zakresie nie ma tylko co jedenasty respondent zamierzający studiować (9%). Pozostali najczęściej planują studia społeczne – na kierunkach takich jak pedagogika, psychologia, socjologia, ekonomia, prawo czy administracja (27% wskazań) – lub techniczne – w zakresie m.in. informatyki, budownictwa, elektroniki czy inżynierii (22%). Trzeci pod względem popularności obszar to

nauki medyczne i studia związane ze zdrowiem, a wśród nich medycyna, stomatologia, farmacja czy wychowanie fizyczne – studiowanie na jednym z tych kierunków planuje niespełna co szósty spośród chcących uzyskać wyższe wykształcenie (15%). Co jedenasty uczeń (9%) chce studiować na kierunku z obszaru nauk ścisłych – jak np. matematyka, fizyka czy chemia, co szesnasty (6%) skłania się raczej w kierunku nauk humanistycznych (np. historia, filologia, filozofia, teologia), a co dwudziesty (5%) zamierza wybrać kierunek przyrodniczy, taki jak biologia, ekologia, geografia czy ochrona środowiska. Stosunkowo niewielkim zainteresowaniem uczniów cieszą się natomiast studia z zakresu sztuki (4%), obronności i bezpieczeństwa (2%) oraz rolnictwa, leśnictwa i weterynarii (2%).

Rys. 14. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

Preferowany kierunek studiów w dużej mierze związany jest z płcią respondentów. Dziewczęta częściej niż chłopcy planują podjęcie studiów w zakresie nauk społecznych, humanistycznych, przyrodniczych, medycznych i z dziedziny sztuki, z kolei chłopcy częściej niż ich koleżanki zamierzają studiować na kierunkach technicznych, ścisłych i rolniczych.

Rys. 15. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

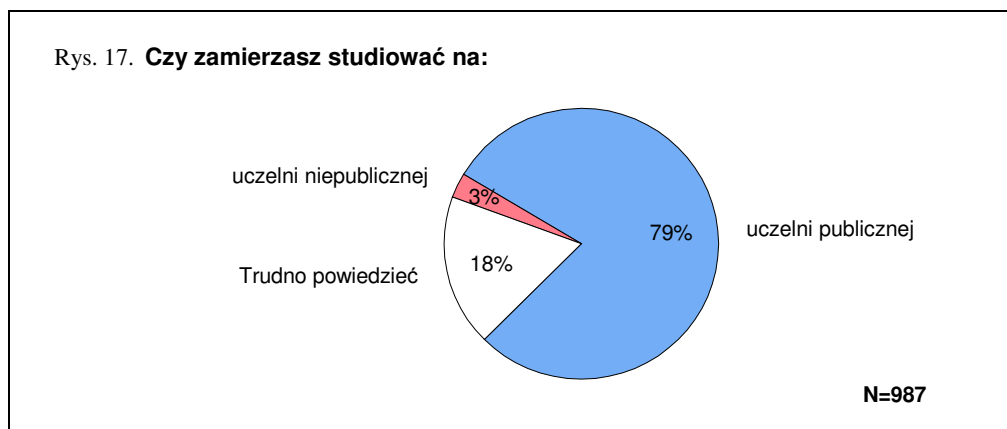
Nie bez znaczenia w tym względzie jest również typ kończącej szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej niż uczęszczający do techników oraz liceów technicznych i profilowanych zamierzają studiować na kierunkach medycznych, ścisłych, humanistycznych i przyrodniczych, natomiast druga grupa częściej planuje podjęcie studiów technicznych, społecznych oraz rolniczych.

Rys. 16. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

Badanie KBPN 2016

Zdecydowana większość uczniów planujących podjęcie studiów (79%) rozważa studiowanie na uczelni publicznej, jedynie nieliczni (3%) zamierzają się uczyć w prywatnej szkole wyższej, pozostali zaś (18%) nie mają jeszcze określonych planów w tym zakresie.

Badanie KBPN 2016

Ocena szans i możliwości na rynku pracy

Czynniki decydujące o znalezieniu pracy

Ponad połowa badanych (52%) uważa, że obecnie inteligencja i zdolności są najważniejsze przy poszukiwaniu pracy, a tylko nieco mniejsze znaczenie w tym względzie przypisywane jest posiadaniu odpowiednich znajomości i układów oraz kompetencjom w zakresie znajomości języków obcych (po 48%). Kolejny z najczęściej wskazywanych czynników to rodzaj wyuczonego zawodu (45%). Zdecydowanie niżej w hierarchii czynników, które, według uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, decydują o znalezieniu pracy, plasują się cechy takie jak odwaga i przedsiębiorczość (25% wskazań), szczęście, przypadek (14%) oraz spryt, cwaniactwo (11%), a ponadto region zamieszkania (10%) czy – tym bardziej – wielkość zamieszkiwanej miejscowości (7%) oraz urok osobisty (4%).

Rys. 18. **Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników
 Badanie KBPN 2016

Analizując zmiany w czasie można stwierdzić, że od ostatniego pomiaru ranking czynników, które, według badanej młodzieży, decydują o znalezieniu pracy, dość znacząco się zmienił. Zdecydowanie rzadsze jest przekonanie, że do znalezienia pracy niezbędne są układy i znajomości (spadek wskazań o 12 punktów procentowych od 2013 roku) oraz że o zatrudnieniu decyduje szczęście lub przypadek (spadek o 6 punktów). Nieco mniejsze znaczenie w tym względzie przypisywane jest również wielkości miejscowości, w jakiej się mieszka (spadek o 3 punkty). Z kolei wyraźnie częściej niż trzy lata temu w kwestii poszukiwania pracy badani podkreślają wagę inteligencji i posiadanych zdolności (wzrost wskazań o 13 punktów procentowych) oraz znajomości języków obcych (wzrost o 7 punktów). Nieznacznie zyskały na znaczeniu również cechy takie jak odwaga i przedsiębiorczość (wzrost o 3 punkty) oraz spryt i cwaniactwo (wzrost o 2 punkty). Zmiany te sugerują, że wraz ze spadkiem bezrobocia rośnie przekonanie młodych ludzi o tym, że ich kariera zawodowa w dużej mierze zależy od nich samych i ich kompetencji, a w mniejszym niż w ostatnich latach stopniu od czynników zewnętrznych, przy czym przekonanie, że elementem decydującym o możliwości

znalezienia pracy po szkole są odpowiednie znajomości nadal wyrażane jest częściej niż w latach dziewięćdziesiątych oraz częściej niż w roku 2008, kiedy to poziom bezrobocia był zbliżony do aktualnego.

Tabela 55

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45	46	43	39	52
Znajomości, układy	42	41	40	55	40	50	60	48
Znajomość języków obcych	56	62	62	65	60	48	41	48
Rodzaj zawodu, który się zdobyło	53	54	54	40	52	49	46	45
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23	28	22	22	25
Szczęście, przypadek	16	15	11	13	13	15	20	14
Spryt, cwaniactwo	11	8	7	8	8	8	9	11
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11	9	9	10	10
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9	10	12	10	7
Wdzięk, urok osobisty	7	6	5	6	7	5	6	4
Coś innego	1	1	1	2	1	2	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników

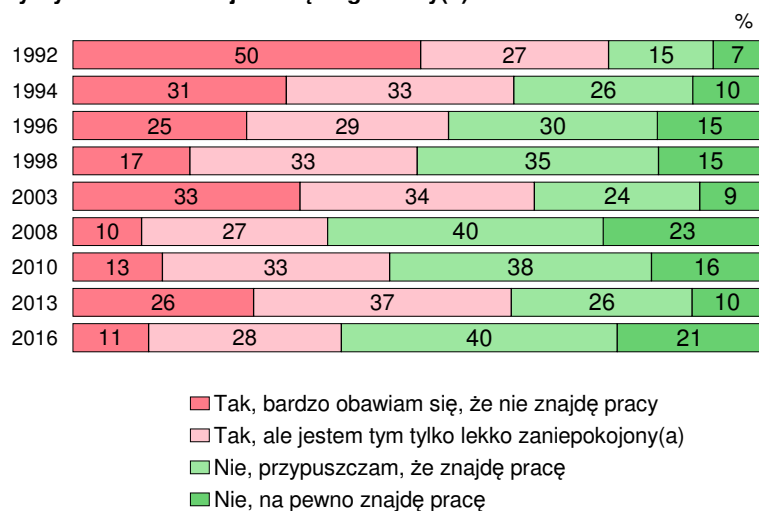
Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Poczucie zagrożenia bezrobociem

Największe obawy z powodu zagrożenia bezrobociem młodzi ludzie wyrażali na początku lat dziewięćdziesiątych. W ciągu dekady stopniowo stawały się one coraz rzadsze, jednak w 2003 roku nastroje ponownie bardzo się pogorszyły (zob. rys. 19). Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej poprawiające się wskaźniki stopy bezrobocia (zob. rys. 20) przełożyły się na opinie młodzieży na temat ich szans na rynku pracy. Kolejny pomiar w 2008 roku pokazał zdecydowaną poprawę nastrojów. Niestety w następnych latach – na skutek światowego kryzysu gospodarczego oraz w konsekwencji wzrostu poziomu bezrobocia (w tym również w Polsce) – wzrosło także poczucie zagrożenia bezrobociem wśród młodych. Kolejne sondaże potwierdzały stopniowe pogorszenie nastrojów wśród młodzieży. Obecnie, wskutek spadku stopy rejestrowanego bezrobocia (zob. rys. 20), nastroje są o wiele lepsze niż notowane w roku 2013 i jednocześnie niemal równie optymistyczne jak w roku 2008, kiedy poziom bezrobocia w Polsce był równie niski jak obecnie.

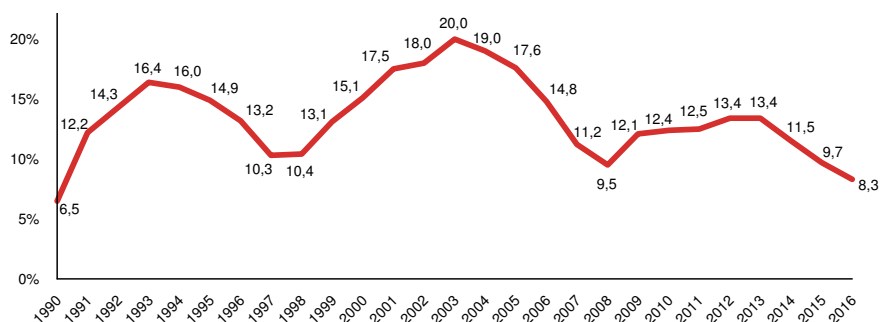
Aktualnie ponad dwukrotnie niższy niż trzy lata temu jest odsetek młodych ludzi, którzy twierdzą, że bardzo obawiają się bezrobocia (spadek z 26% do 11%), znacząco ubyło także tych, którzy odczuwają w tym względzie niewielkie obawy (spadek z 37% do 28%). Z 36% do 61% przybyło natomiast respondentów, którzy sądzą, że znajdą pracę, w tym ponad dwukrotnie (z 10% do 21%) zwiększył się odsetek tych, którzy nie mają co do tego żadnych wątpliwości.

Rys. 19. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Rys. 20. **Stopa rejestrowanego bezrobocia**

Źródło: dane GUS

Poczucie zagrożenia bezrobociem a miejsce zamieszkania, płeć i typ szkoły

Bez względu na wielkość miejscowości zamieszkania przeważa przekonanie o dostępności zatrudnienia, przy czym zagrożenie bezrobociem wśród młodzieży mieszkającej w największych polskich miastach jest wyrażane istotnie rzadziej niż wśród uczniów z mniejszych miejscowości. Blisko trzy czwarte respondentów mieszkających w miastach liczących więcej niż 500 tys. mieszkańców (71%) uważa, że znajdzie pracę, w tym 28% jest tego pewnych. W mniejszych miejscowościach zaniepokojenie bezrobociem wyrażane jest nieco częściej.

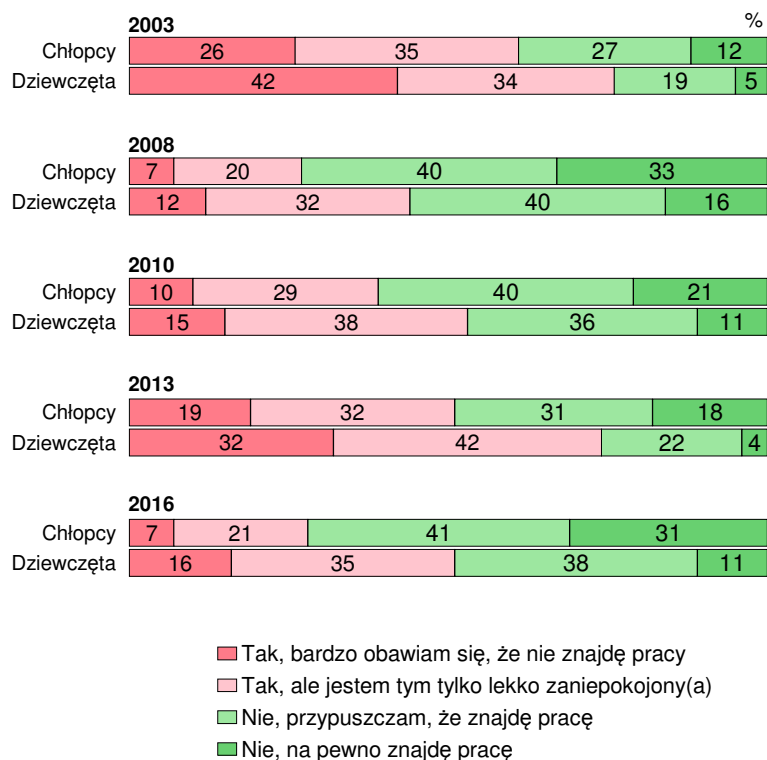
Tabela 56

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	11	7	12	15	11
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	26	33	31	30	18
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	42	37	37	36	43
Nie, na pewno znajdę pracę	21	23	20	19	28

Badanie KBPN

W pomiarach z ostatnich trzynastu lat dziewczęta częściej deklarują poczucie zagrożenia bezrobociem niż chłopcy. Ostatnie badanie pokazuje, że znaczące różnice w tym zakresie nadal się utrzymują. Uczennice ponad dwukrotnie częściej niż uczniowie wyrażają duże obawy w tej kwestii (16% wobec 7%), wyraźnie częściej mówią także o „lekkim zaniepokojeniu” (35% wobec 21%). Są też niemal trzykrotnie rzadziej niż chłopcy przekonane, że na pewno znajdą pracę (11% wskazań wobec 31% wśród chłopców).

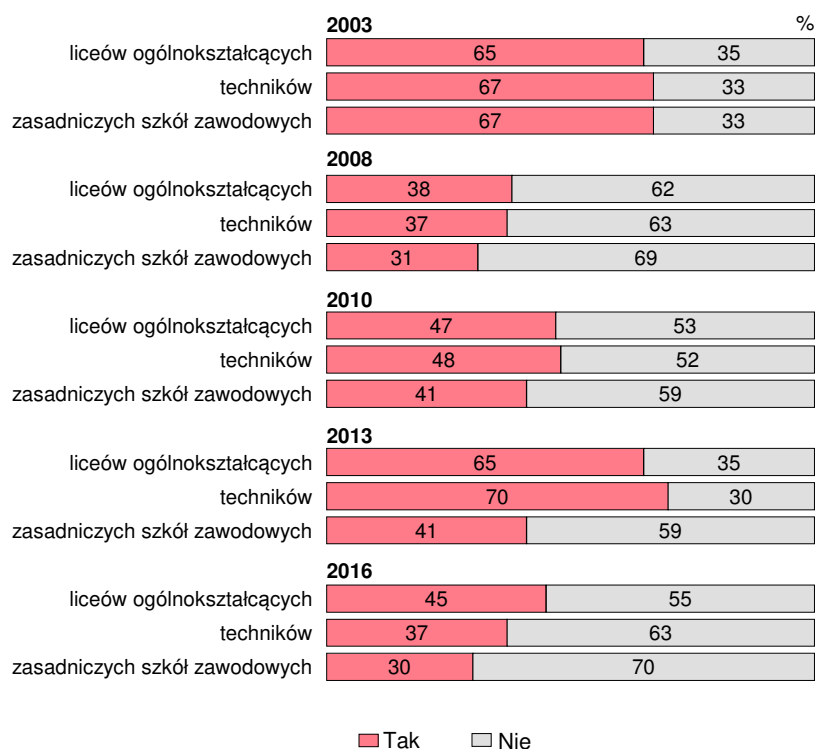
Rys. 21. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania KBPN

Zauważalne są również pewne różnice między uczniami poszczególnych typów szkół. Poczucie pewności znalezienia zatrudnienia najczęściej towarzyszy młodzieży uczęszczającej do zasadniczych szkół zawodowych. Większość badanych z tej grupy (70%) nie czuje się zagrożona bezrobociem, w tym 30% jest przekonanych, że znajdą pracę. Uczniowie techników i liceów profilowanych, a tym bardziej liceów ogólnokształcących są wyraźnie mniej optymistycznie nastawieni do swoich szans na rynku pracy.

Rys. 22. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania KBPN

Postawy wobec braku satysfakcjonującej pracy

W kontekście radzenia sobie na rynku pracy interesowało nas, jak zachowałyby się młodzież w sytuacji pojawienia się problemów ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy. Wśród młodych nadal najczęściej, choć minimalnie rzadziej niż trzy lata temu, wyrażane jest przekonanie, że receptą na problemy ze znalezieniem pracy jest wyjazd za granicę. Obecnie niespełna co trzeci z badanych uczniów szkół średnich (30%, spadek o 3 punkty procentowe) uważa, że w takiej sytuacji najlepiej jest szukać pracy poza Polską.

Nieco mniejsza liczba uczniów, choć większa niż w 2013 roku (25%, wzrost o 4 punkty procentowe), w sytuacji niemożności znalezienia zatrudnienia zapisaliby się na kursy doszkalające. Co piąty badany (20%, spadek od 2013 roku o 2 punkty) deklaruje, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy podjąłby jakiekolwiek zatrudnienie, niekoniecznie w zawodzie. Jeden na dziewięciu wziąłby pod uwagę założenie własnej firmy (11%), a co dwunasty rozważałby kontynuowanie nauki (8%). Tylko nieliczni (4%) deklarują w tym kontekście przeprowadzkę do innej miejscowości. W zasadzie nie ma natomiast osób, które zadowolilyby się zasiłkiem dla bezrobotnych.

Tabela 57

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach							
– wyjechał(a)bym za granicę	16	15	14	29	26	26	33	30
– zapisał(a)bym się na kursy doszkalające	21	20	19	12	20	24	21	25
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	18	15	16	22	19	19	22	20
– założył(a)bym własną firmę	11	12	12	12	14	12	10	11
– kontynuował(a)bym naukę	26	31	33	21	15	13	10	8
– przeniósłbym (przeniósłabym) się do innej miejscowości	2	3	3	2	3	3	3	4
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasiłek”	4	2	1	1	1	1	0	0
– zrobił(a)bym coś innego	3	3	2	2	2	2	1	2

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Hierarchie sposobów radzenia sobie z bezrobociem chłopców i dziewcząt w zasadzie się od siebie nie różnią, przy czym uczniowie niemal dwukrotnie częściej niż uczennice deklarują, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy założyliby własną firmę (14% w stosunku do 8% wśród

dziewcząt), nieco częściej też rozważaliby w tym kontekście kontynuowanie nauki (9% wobec 6%). Z kolei dziewczęta częściej niż chłopcy recepty na bezrobocie poszukiwałyby w kursach doszkalających, częściej też byłyby gotowe podjąć jakąkolwiek pracę, niekoniecznie zgodną z kwalifikacjami (22% wobec 18%).

Tabela 58

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Odpowiedzi	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
– wyjechał(a)bym za granicę	31	30
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	18	22
– zapisał(a)bym się na kursy doszkalające	21	30
– kontynuował(a)bym naukę	9	6
– założył(a)bym własną firmę	14	8
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	4	4
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasilek”	1	0
– zrobił(a)bym coś innego	2	1

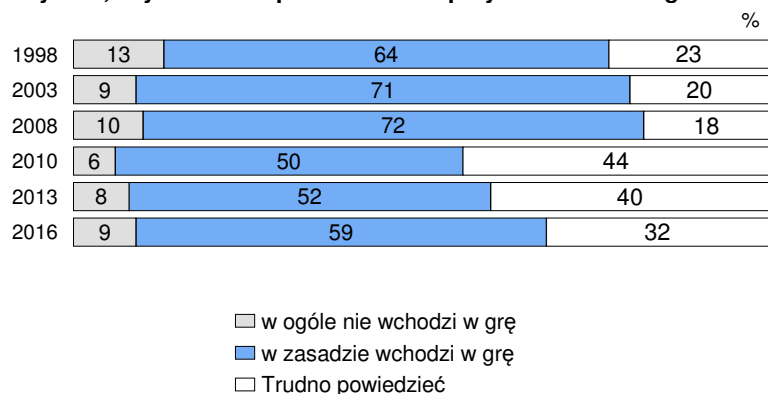
Badanie KBPN 2016

Przedsiębiorczość

Mimo iż tylko co dziewiąty uczeń myśli o własnym biznesie, badając potencjał przedsiębiorczości wśród młodzieży spytaliśmy także o gotowość podjęcia próby prowadzenia własnej firmy w bliżej nieokreślonej przyszłości. Okazuje się, że niemal trzy piąte badanych (59%) nie wyklucza takiej ewentualności. Tylko co jedenasty (9%) odrzuca możliwość podjęcia ryzyka związanego z własną działalnością gospodarczą. Z kolei co trzeci uczeń (32%) nie potrafił ocenić, czy kiedykolwiek byłby w stanie podjąć się założenia własnej firmy.

Po olbrzymim wzroście niezdecydowania młodych w kwestii założenia własnej działalności gospodarczej odnotowanym w 2010 roku (do 44%, z 18% w 2008 roku), od tamtego czasu nieznacznie rośnie skłonność młodzieży do prowadzenia własnego biznesu. Nadal jednak jest ona znacznie niższa niż notowana w latach 2003 i 2008.

Rys. 23. **Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Stosunek do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej w dużym stopniu zależy od typu szkoły, do jakiej uczęszcza młodzież. Założenie w przyszłości własnego biznesu rozważają przede wszystkim uczniowie liceów ogólnokształcących (66% z nich bierze pod uwagę taką ewentualność), nieco rzadziej młodzież kończąca technika oraz licea techniczne i profilowane (58%), natomiast najrzadziej przyszli absolwenci zasadniczych szkół zawodowych (43%).

Tabela 59

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
– w ogóle nie wchodzi w grę	8	10	10
– w zasadzie wchodzi w grę	66	58	43
Trudno powiedzieć	26	32	47

Badanie KBPN 2016

Wartości i postawy

Deklaracje uzyskane w grudniowym badaniu potwierdzają, że w wymiarze społecznym młodzi ludzie pozostają niezmiennie nieufni. Obecnie niespełna co ósmy badany (12%, od 2013 roku wzrost o 3 punkty procentowe) jest przekonany, że większości ludzi można ufać, ponad trzy czwarte zaś (76%, spadek o 2 punkty) wyznaje zasadę zachowywania daleko idącej ostrożności w stosunkach z innymi.

Tabela 60

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	8	7	9	13	11	9	12
Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	81	83	83	80	80	78	76
Trudno powiedzieć	10	9	8	7	9	13	12

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Aktualne postrzeganie przez młodzież własnych perspektyw życiowych jest wprawdzie nieco bardziej optymistyczne niż trzy lata temu, jednak ciągle jeszcze przekonanie o szansach na życie lepsze niż życie rodziców wyrażane jest istotnie rzadziej niż w 2008 czy 2010 roku. Obecnie niespełna trzy piąte uczniów (59%, od 2013 roku wzrost o 7 punktów procentowych) uważa, że ich pokolenie stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli ich rodzice, natomiast co szósty badany (17%, spadek o 6 punktów) uznaje swoje pokolenie za stracone.

Tabela 61

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
Jesteśmy pokoleniem, które stoi przed szansą na życie lepsze, niż mieli nasi rodzice	54	68	56	75	71	52	59
Jesteśmy kolejnym „straconym pokoleniem”	16	11	21	11	14	23	17
Trudno powiedzieć	29	21	22	14	15	25	24

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

W ciągu ostatnich trzech lat zmniejszył się nieco (z 18% do 14%) odsetek uczniów przeświadczonych, że sukces życiowy warunkują głównie czynniki niezależne od jednostki. Nie zmieniła się natomiast liczba badanych uważających, że osiągnięcie sukcesu w życiu zależy przede wszystkim od nich samych (70%) – nadal jest ona wyraźnie dominująca, natomiast nieco mniejsza niż w latach 2008 i 2010.

Tabela 62

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
Sukces w życiu zależy od czynników, na które nie mam wpływu	11	13	17	14	15	18	14
Sukces w życiu zależy przede wszystkim ode mnie	76	75	71	77	75	69	70
Trudno powiedzieć	13	12	12	9	10	13	16

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Od ostatniego pomiaru utrzymał się również wśród młodzieży wysoki poziom indywidualizmu. Opinia, że „w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie”, jest podzielana niemal równie często jak w 2013 roku i zdecydowanie częściej niż w 1998 roku. Jednocześnie od roku 1998 o 19 punktów procentowych (z 45% do 26%), a od 2013 roku o 2 punkty procentowe (z 28% do 26%) zmniejszył się odsetek młodych przekonanych, iż ważniejsza jest umiejętność współdziałania z innymi ludźmi. O ile zatem pod koniec lat dziewięćdziesiątych nastawienie prospołeczne dominowało nad indywidualistycznym, o tyle obecnie indywidualizm akcentowany jest dwukrotnie częściej niż współpraca z innymi.

Tabela 63

Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach					
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	38	41	45	44	54	52
W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy	45	43	39	40	28	26
Trudno powiedzieć	17	15	16	16	18	22

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Lista podstawowych dążeń młodych ludzi kształtuje się od wielu lat bardzo podobnie. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń oraz udane życie rodzinne. W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy wymiar swojej egzystencji. Można natomiast zauważyć, że od kilku lat nieznacznie, ale w miarę systematycznie słabnie znaczenie rodziny wśród najważniejszych celów życiowych młodzieży.

Po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal trzy piąte planuje podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym niemal połowa z nich chciałaby połączyć studiowanie z pracą. Osoby aspirujące do miana studentów w większości planują naukę w trybie stacjonarnym i najczęściej docelowo chcieliby uzyskać tytuł magistra. Szczególnie preferowane obszary, w których uczniowie chcieliby podjąć studia, to nauki społeczne i techniczne, a w trzeciej kolejności – medyczne, o zdrowiu i kulturze fizycznej.

W ostatnich trzech latach wyraźnie zmieniły się postawy młodzieży dotyczące rynku pracy i oceny własnych na nim szans, co ewidentnie związane jest z systematycznie notowanym od kilku lat spadkiem bezrobocia w Polsce. Od roku 2013 wyraźnie zmalał lęk młodych ludzi przed bezrobociem. Ponad dwukrotnie (z 26% do 11%) ubyło tych, którzy bardzo obawiają się tego, że nie znajdą pracy, i jednocześnie podwoiła się (z 10% do 21%) liczba niemających żadnych wątpliwości co do tego, że zostaną zatrudnieni. Jednocześnie wyraźnie wzrosła wiara młodych, że znalezienie pracy zależy od indywidualnych zdolności i kwalifikacji, osłabło zaś przekonanie, że decydują o nim posiadane układy i znajomości. Młodzi ludzie coraz częściej biorą także pod uwagę ewentualność założenia własnej firmy w przyszłości, natomiast niezmiennie od kilkunastu lat podstawowej alternatywy wobec braku możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy w Polsce uczniowie upatrują w emigracji.

Obecni uczniowie wierzą wprawdzie w to, że ich pokolenie stoi przed szansą na życie lepsze niż ich rodziców, lecz wiara ta jest istotnie słabsza, niż wyrażana przez ich rówieśników sześć i osiem lat temu. Cechuje ich także wysoki poziom indywidualizmu połączony z brakiem zaufania do innych – jednak pod tym względem nie różnią się znacząco od badanych z poprzednich lat.

MŁODZIEŻ O POLITYCE, DEMOKRACJI I GOSPODARCE

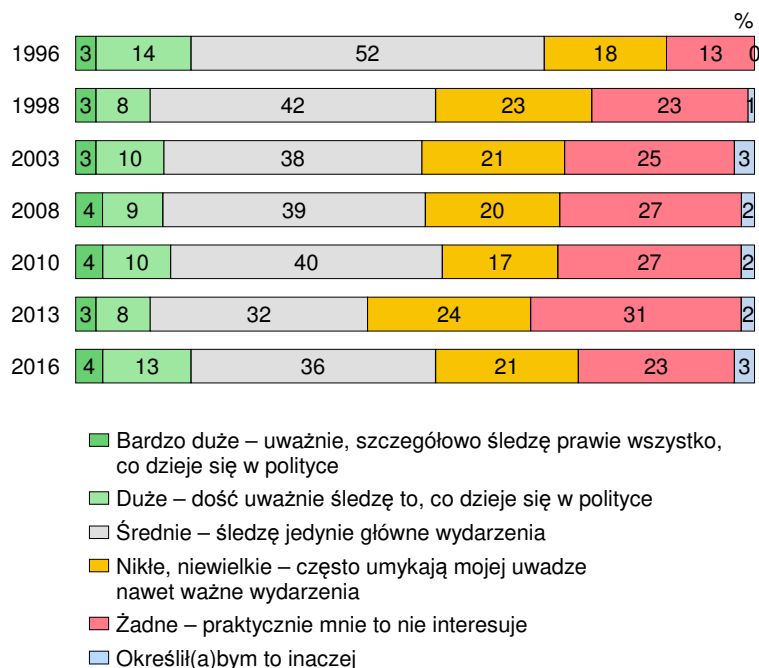
Zainteresowanie polityką

W badaniu przeprowadzonym na przełomie listopada i grudnia 2016 roku zarejestrowaliśmy istotny wzrost zainteresowania polityką w stosunku do poprzedniego pomiaru z 2013 roku. Zmiany odnotowane w ostatnim sondażu polegają przede wszystkim na znaczącym zmniejszeniu się grupy respondentów deklarujących, że polityka ich praktycznie nie interesuje, lub określających to zainteresowanie jako nikłe (łącznie o 11 punktów procentowych w stosunku do roku 2013) i zwiększeniu się grupy deklarujących przynajmniej średnie zainteresowanie dla spraw politycznych (wzrost o 10 punktów). Warto przypomnieć, iż w 2013 roku zarejestrowaliśmy najniższy spośród dotąd notowanych poziom zainteresowania polityką wśród badanej młodzieży. Wcześniej, w latach 1998–2010, zainteresowanie tymi sprawami wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych utrzymywało się na wyższym i zbliżonym do obecnego poziomie, ale było mniejsze od stwierdzonego w roku 1996.

Obecnie, tak jak w poprzednich badaniach, najwięcej młodych ludzi kończących edukację w szkołach ponadgimnazjalnych określa swoje zainteresowanie polityką jako średnie – śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne (36%, od 2013 roku wzrost o 4 punkty procentowe). W zdecydowanej mniejszości są nadal uczniowie twierdzący, że uważnie obserwują scenę polityczną (17%, o 6 punktów więcej niż w 2013 roku), z czego zdecydowaną mniejszość (4%) stanowią osoby bardzo zainteresowane tymi kwestiami. Choć uczniów deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką, uważnie, szczegółowo śledzących prawie wszystko, co się dzieje w tym obszarze, jest nieco więcej niż poprzednio (o 1 punkt procentowy), to można powiedzieć, iż od roku 1996 udział tej grupy jest stabilny, a zmiany w tym zakresie nie są statystycznie istotne. Natomiast odsetek uczniów deklarujących duże zainteresowanie polityką, czyli dość uważnie śledzących to, co się w niej dzieje, jest wyższy niż w latach 1998–2013 i niemal tak wysoki jak w 1996 roku.

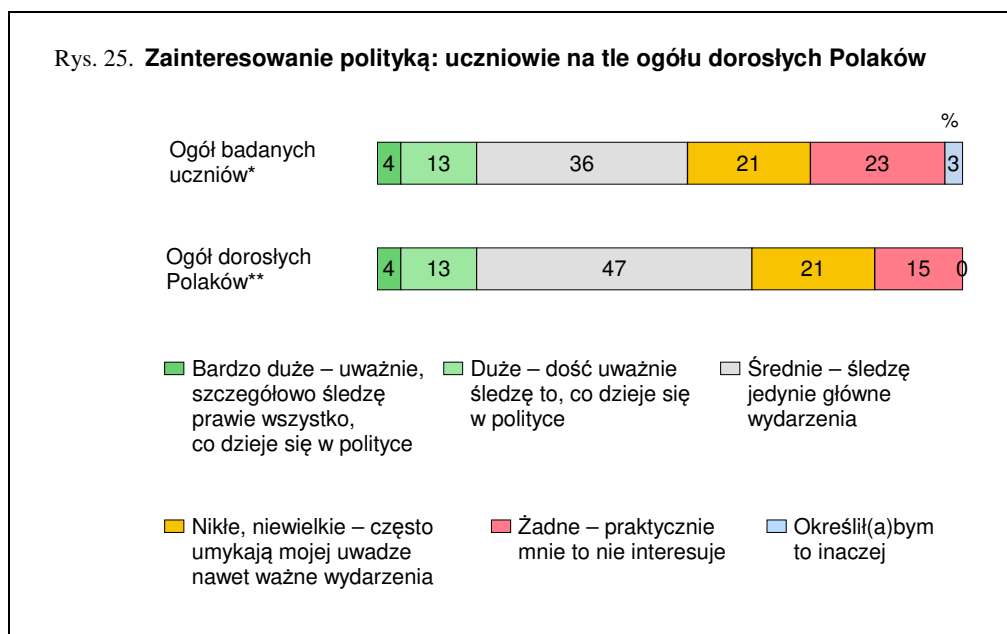
Mimo znaczącego zmniejszenia się (od 2013 roku o 8 punktów procentowych) grupy badanych deklarujących, że polityka praktycznie ich nie interesuje, nadal stanowią oni niemal jedną czwartą ogółu badanych uczniów (23%), czyli tyle samo, ile w roku 1998, a znacznie więcej niż w roku 1996. Niewiele mniej osób deklaruje nikłe, na tyle niewielkie zainteresowanie polityką, że często umykają ich uwadze nawet ważne wydarzenia (21%, od 2013 roku spadek o 3 punkty).

Rys. 24. **Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Warto zauważyć, iż wśród badanych uczniów duże i bardzo duże zainteresowanie polityką jest obecnie deklarowane równie często jak wśród ogółu dorosłych Polaków. Jednocześnie uczniowie znacznie rzadziej niż ogół dorosłych mówią o średnim zainteresowaniu sprawami polityki, ograniczającym się jedynie do śledzenia głównych wydarzeń (36% wobec 47%), natomiast znacznie większy odsetek uczniów niż ogółu dorosłych twierdzi, że w ogóle nie interesuje się polityką (23% wobec 15%).

* Badanie KBPN 2016

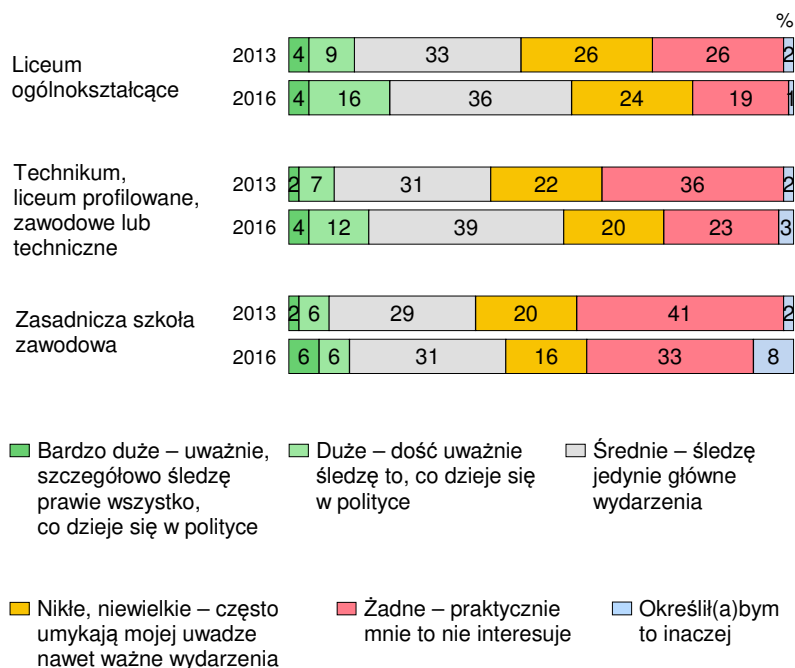
** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (319), 1–11 grudnia 2016 roku

Analizy wielozmiennowe⁸ wykazały, iż najważniejszą zmienną różnicującą poziom zainteresowania polityką jest typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani, przy czym istotne statystycznie różnice występują pomiędzy trzema grupami uczniów. Największe zainteresowanie polityką deklarują badani uczęszczający do liceów ogólnokształcących. Nieco mniejsze jest zainteresowanie tymi sprawami wśród uczniów techników, liceów profilowanych, zawodowych i technicznych, a najmniej zainteresowanych i najczęściej deklarujących zupełny brak zainteresowania sprawami polityki notujemy wśród uczniów zasadniczych szkół

⁸ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

zawodowych. Stwierdzony w ostatnim badaniu wzrost deklarowanego zainteresowania polityką nastąpił wśród uczniów wszystkich wyróżnionych typów szkół. Warto też dodać, iż największy spadek odsetka deklarujących brak zainteresowania polityką (tzn. mówiących że praktycznie ich to nie interesuje) w porównaniu z rokiem 2013 nastąpił wśród uczniów ostatnich klas techników, liceów profilowanych, zawodowych i technicznych.

Rys. 26. **Zainteresowanie polityką a typ szkoły**

Badania KBPN

Ponadto przeprowadzone analizy wskazują na związek deklarowanego poziomu zainteresowania polityką, w wyróżnionych typach szkół, z płcią uczniów. We wszystkich wyróżnionych typach szkół polityką znacznie częściej interesują się chłopcy niż dziewczęta. Szczególnie widoczne jest to wśród uczniów liceów ogólnokształcących oraz techników, liceów profilowanych, zawodowych i technicznych. Najbardziej zainteresowaną polityką część młodego pokolenia – tak jak poprzednio – stanowią chłopcy uczęszczający do ostatnich klas liceów ogólnokształcących: blisko co trzeci spośród nich deklaruje, że z uwagą śledzi to, co się w

niej dzieje (31%), a tylko 13% praktycznie się nią nie interesuje. Najbardziej wyalienowane politycznie są natomiast uczennice zasadniczych szkół zawodowych – blisko połowa spośród nich (46%) deklaruje całkowity brak zainteresowania sprawami polityki.

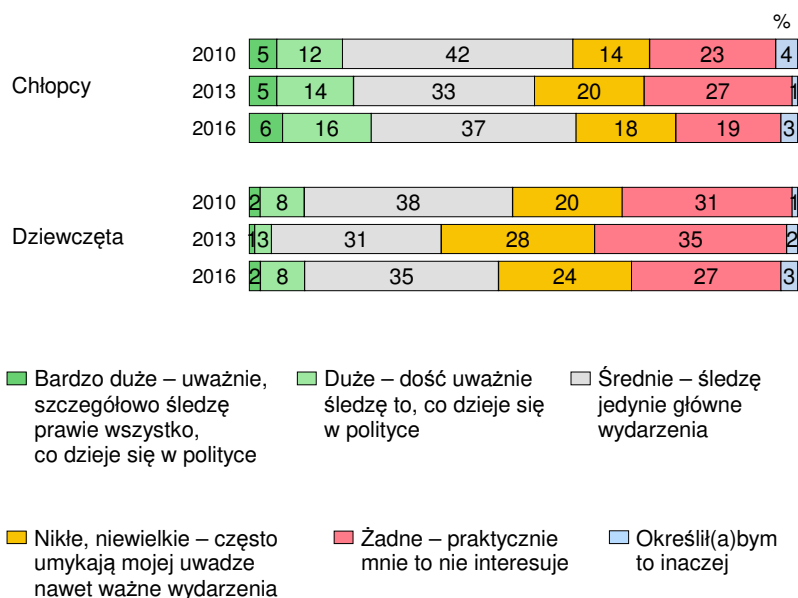
Tabela 64

Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Typ szkoły					
	liceum ogólnokształcące		technikum, liceum profilowane, zawodowe lub techniczne		zasadnicza szkoła zawodowa	
	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta
	w procentach					
Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	6	2	6	1	7	4
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	25	10	16	6	7	2
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	37	36	39	38	35	22
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	18	27	18	22	17	16
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	13	23	19	28	27	46
Inna odpowiedź	1	1	2	4	8	9

Badanie KBPN 2016

Opisane zróżnicowanie poziomu zainteresowania polityką potwierdza generalne wnioski z poprzedniego badania, że tradycyjnie nieco częściej zainteresowanie polityką deklarują chłopcy niż dziewczęta. Warto też zauważyć, iż w 2013 roku spadek zainteresowania polityką dotknął obie płcie. Tegoroczny wzrost zainteresowania tą dziedziną również nastąpił zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców. Ponadto i dziewczęta, i chłopcy obecnie przejawiają większe zainteresowanie polityką niż w 2010 roku. Nadal jednak większość dziewcząt interesuje się życiem politycznym w niewielkim stopniu lub w ogóle nie przejawia takiego zainteresowania.

Rys. 27. **Zainteresowanie polityką a płeć uczniów**

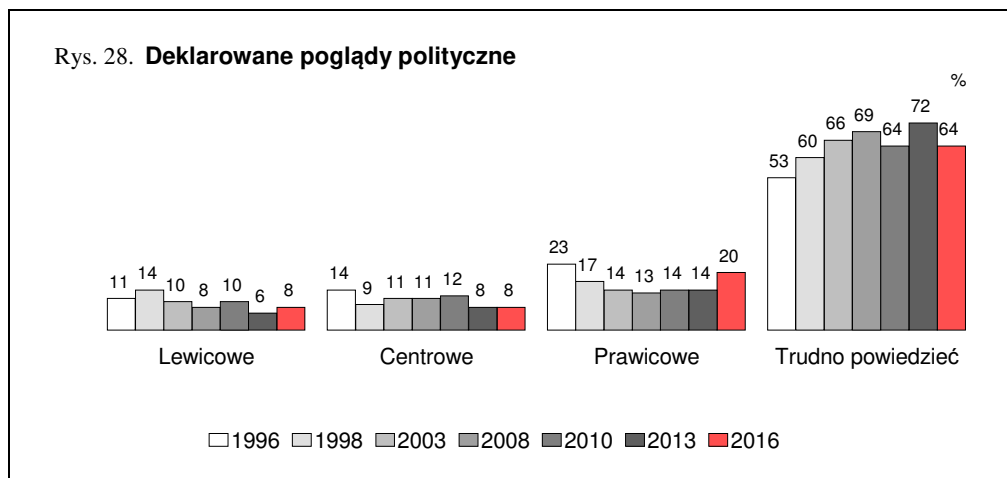

Badania KBPN

Deklarowane poglądy polityczne

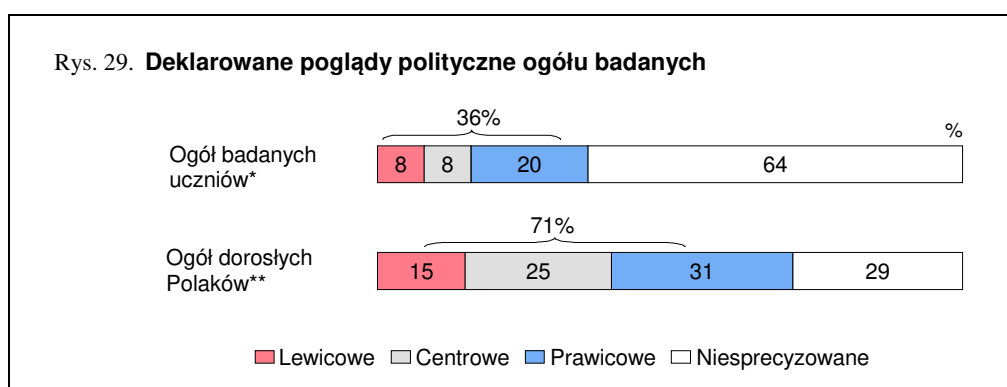
Kolejnym, po wzroście zainteresowania polityką, wskaźnikiem spadku alienacji politycznej Polaków rozpoczynających dorosłe życie są deklaracje dotyczące poglądów politycznych. O ile w 2013 roku blisko trzy czwarte (72%) uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych nie potrafiło sprecyzować swoich poglądów politycznych, to obecnie dotyczy to mniej niż dwóch trzecich (64%). Warto przypomnieć od roku 1996 do 2008 systematycznie rósł odsetek młodych ludzi mających problem z określeniem swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica. W listopadzie 2010 roku – po raz pierwszy w historii realizacji tych badań – poziom „politycznego niezdecydowania” młodzieży nieznacznie się obniżył w stosunku do poprzedniego pomiaru, natomiast pod koniec 2013 roku był najwyższy spośród dotychczas notowanych (w stosunku do roku 2010 nastąpił wzrost o 8 punktów). Obecny spadek odsetka odpowiedzi *trudno powiedzieć* (w stosunku do roku 2013 o 8 punktów) spowodował powrót do poziomu z roku 2010, ale nadal trudność z określeniem swoich poglądów politycznych na skali lewica–centrum–prawica deklaruje znacznie więcej uczniów niż w roku 1996,

kiedy pierwszy raz zadaliśmy to pytanie. Warto też podkreślić, iż od 2013 roku znacznie zwiększyła się grupa badanych deklarujących prawicowe poglądy polityczne (z 14% do 20%) i obecnie jest ich niemal tyle samo, ile w roku 1996.

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

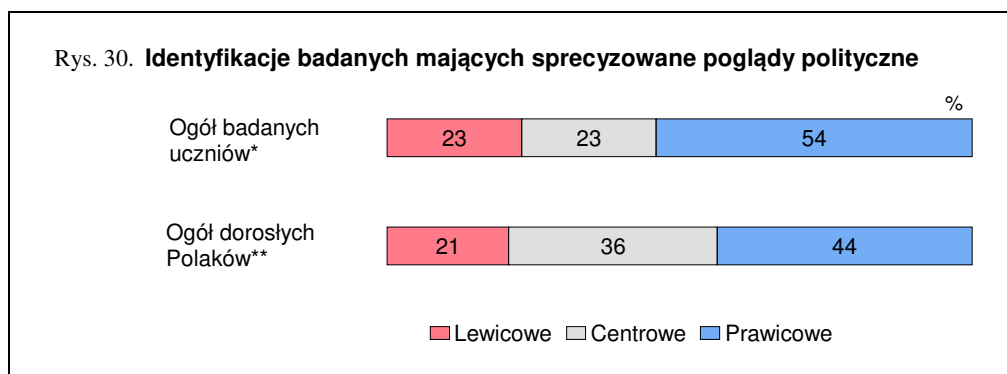
Porównując deklaracje badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych z opiniami ogółu dorosłych Polaków można zauważyć, iż ci pierwsi znacznie częściej nie potrafią określić swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica (64% wobec 29%).

* Badanie KBPN 2016

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (319), 1–11 grudnia 2016 roku

Warto zauważyć, iż choć zarówno wśród ogółu dorosłych Polaków, jak i wśród uczniów potrafiących określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica dominują osoby identyfikujące się z prawicą, to przewaga deklarujących poglądy prawicowe jest wyraźniejsza wśród badanych uczniów, wśród których ponad połowę osób o sprecyzowanych poglądach stanowią ankietowani sytuujący się po prawej stronie sceny politycznej. Uczniowie o sprecyzowanych poglądach politycznych rzadziej niż określani politycznie badani z reprezentatywnej próby ogółu dorosłych Polaków deklarują się jako osoby o poglądach centrowych.

* Badanie KBPN 2016

** Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (319), 1–11 grudnia 2016 roku

Analizy wielozmiennowe⁹, potwierdzając wnioski z wcześniejszych badań¹⁰, wykazały, że identyfikacje polityczne są związane przede wszystkim z deklarowanym poziomem zainteresowania polityką. Jedynie badani opisujący swoje zainteresowanie polityką jako duże lub bardzo duże – czyli deklarujący, że uważnie śledzą to, co się dzieje w polityce – w zdecydowanej większości potrafia określić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica. Wśród badanych, którzy śledzą co najwyżej główne wydarzenia polityczne bądź deklarują nisko lub żadne zainteresowanie tą tematyką, większość nie ma sprecyzowanych poglądów politycznych, a ponadto im mniejsze zainteresowanie polityką, tym rzadsze deklarowanie sprecyzowanych poglądów politycznych. Warto dodać, iż tak jak przed trzema laty – niezależnie od deklarowanego poziomu zainteresowania polityką – badani uczniowie szkół ponadgimnazjalnych częściej skłonni są określać swoje poglądy polityczne jako prawicowe niż lewicowe lub centrowe.

⁹ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

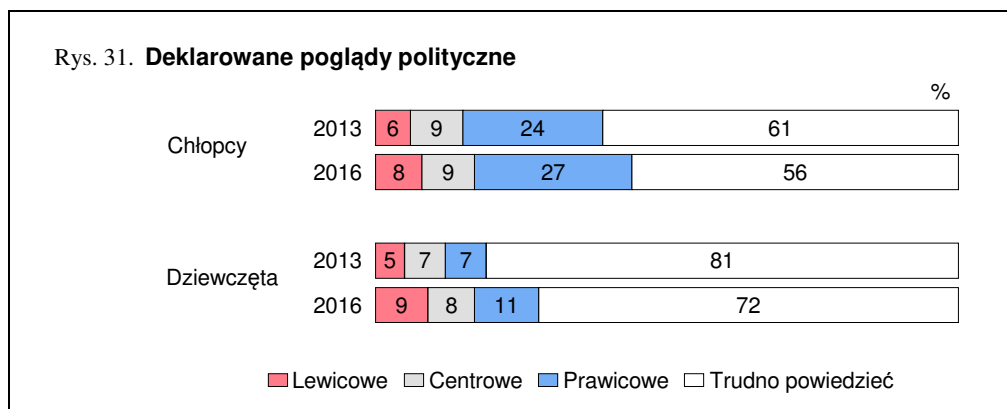
¹⁰ Zob. *Młodzież 2013* „Opinie i Diagnozy” nr 28, CBOS, Warszawa 2014.

Tabela 65

Deklarowane poglądy polityczne	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)- bym to inaczej
	w procentach					
Lewicowe	18	16	9	7	3	6
Centrowe	6	22	9	7	3	4
Prawicowe	45	46	24	10	5	6
Trudno powiedzieć	31	16	59	75	89	83

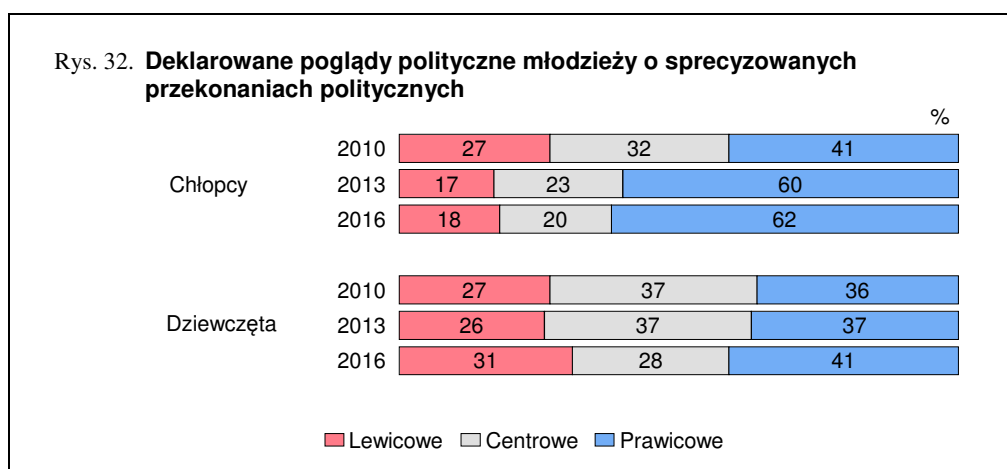
Badanie KBPN 2016

Spośród zmiennych określających usytuowanie badanych uczniów w strukturze społecznej deklaracje dotyczące własnych poglądów politycznych najsilniej różnicuje płeć. Tak jak w poprzednich latach, zdecydowanie częściej sprecyzowane poglądy polityczne mają chłopcy niż dziewczęta. Warto jednak podkreślić, iż choć trudności z ich określeniem na skali lewica–centrum–prawica w porównaniu z 2013 rokiem zmalały wśród przedstawicieli obu płci, to w większym stopniu dotyczy to dziewcząt. Obecnie ponad dwie piąte chłopców (44%, wzrost o 5 punktów procentowych w stosunku do roku 2013) potrafi określić swoją orientację polityczną na skali lewica–centrum–prawica, podczas gdy wśród dziewcząt tylko 28% (wzrost o 9 punktów). Większy odsetek dziewcząt mających trudności z określeniem swoich poglądów politycznych jest w pewnym stopniu efektem ich rzadszego zainteresowania polityką, gdyż w grupie badanych, którzy deklarują bardzo duże lub duże zainteresowanie polityką, nie odnotowano statystycznie istotnej różnicy pomiędzy płciami.

Badania KBPN

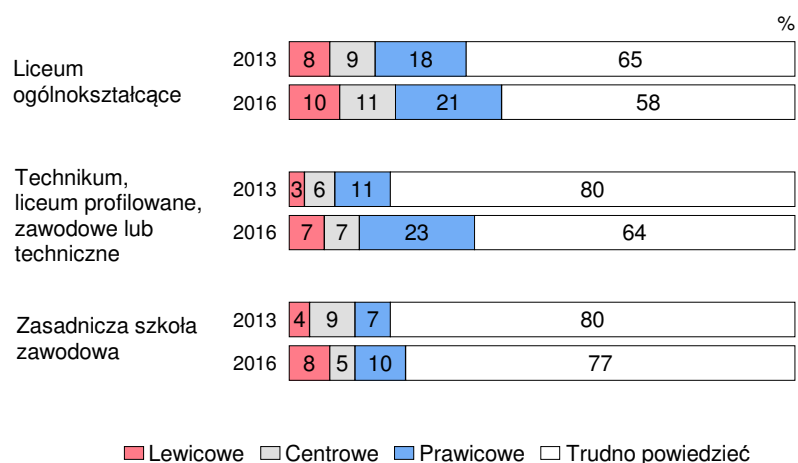
Podobnie jak w latach 2010 i 2013 chłopcy potrafiący określić swoje przekonania polityczne w zdecydowanej większości deklarują sympatie prawicowe. Opcja prawicowa po raz pierwszy jest obecnie również najczęstsza, choć nadal mniejszościowa, wśród dziewcząt o sprecyzowanych poglądach politycznych. Wciąż jednak znacząca część uczennic potrafiących określić swoje poglądy na osi lewica–centrum–prawica identyfikuje się z lewicą lub politycznym centrum. Warto zauważyć, iż w porównaniu z rokiem 2013 udział opcji prawicowej nieco zwiększył się zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców, ale o ile wśród chłopców mających sprecyzowane poglądy polityczne rozkład identyfikacji politycznych nie uległ znaczącej zmianie, to wśród dziewcząt widocznie zyskało liczebnie nie tylko prawe, ale także lewe skrzydło.

Badania KBPN

Tradycyjnie już swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica częściej niż pozostali potrafili zdefiniować uczniowie liceów ogólnokształcących, a najtrudniej przychodzi to uczniom zasadniczych szkół zawodowych. Ponadto warto zauważyć, iż w porównaniu z rokiem 2013 znacząco zmalały odsetki badanych o niesprecyzowanych poglądach wśród uczniów liceów ogólnokształcących oraz techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych. Jednocześnie wśród uczniów potrafiących określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica widoczne przesunięcie na prawo – w porównaniu z 2013 rokiem – nastąpiło wśród uczniów techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych. Obecnie opcja prawicowa jest najczęściej wybierana we wszystkich typach szkół.

Rys. 33. **Deklarowane poglądy polityczne 2013 i 2016**

Badania KBPN

Tabela 66

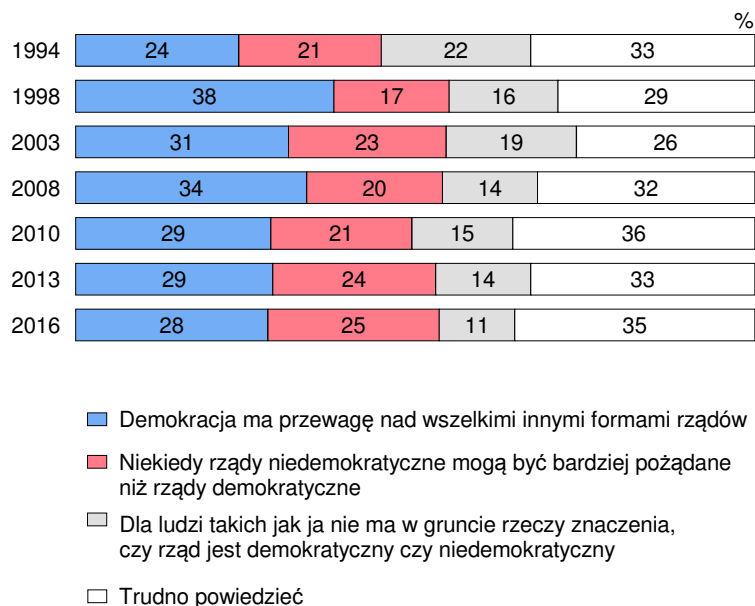
Deklarowane poglądy młodzieży o sprecyzowanych przekonaniach politycznych	Odpowiedzi uczniów								
	liceów ogólnokształcących			techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych			zasadniczych szkół zawodowych		
	2010	2013	2016	2010	2013	2016	2010	2013	2016
	w procentach								
Lewicowe	25	24	24	25	13	18	37	19	35
Centrowe	30	25	27	38	32	20	33	44	23
Prawicowe	45	51	49	37	55	62	30	38	42

Badania KBPN

Stosunek do demokracji jako formy rządów

Podobnie jak w poprzednich pomiarach, opinie przedstawicieli młodego pokolenia na temat demokracji są niejednoznaczne. Najczęściej badani nie potrafią określić swojego stanowiska w sprawie tego, czy demokracja ma przewagę nad innymi formami sprawowania władzy, czy jednak w pewnych sytuacjach im ustępuje. Ponadto w zasadzie równie często przychylają się do pierwszej, jak i do drugiej z powyższych opinii.

Rys. 34. **Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?**

Badania statutowe CBOS: 1994, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Aktualna, notowana w 2016 roku, dyferencja poglądów utrzymuje się od 2010 roku, kiedy to po raz pierwszy odsetek ankietowanych deklarujących postawę pro-demokratyczną przestał być na tle innych przeważający. W tym czasie opinie na temat demokracji nie zmieniły się w sposób istotny. Ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami rządów, zgadza się obecnie 28% badanych, a mniej więcej co czwarty skłonny jest dopuszczać inną formę sprawowania władzy (25%). Udział respondentów politycznie wyalienowanych, deklarujących, że kształt systemu politycznego jest dla nich bez

znaczenia, nieznacznie zmniejszył się w porównaniu z rokiem 2013 (z 14% do 11%).

Uczniowie w pewnym stopniu różnią się w opiniach na temat demokracji w zależności od typu szkoły, do jakiej uczęszczają. Licealiści na tle badanych uczących się w pozostałych typach placówek częściej przyjmują postawę prodemokratyczną (34%), jednocześnie najrzadziej charakteryzują się swoistym wycofaniem przejawiającym się w poparciu opinii, zgodnie z którą dla ludzi im podobnych ustroj polityczny nie ma znaczenia. Na tle pozostałych uczniów, młodzież licealna wyróżnia się też względnie niskim odsetkiem ankietowanych nie mających zdania w omawianej sprawie (28%).

Tabela 67

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	34	25	22
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	29	28	9
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	9	11	17
Trudno powiedzieć	28	36	52

Badanie KBPN

W pozostałych typach szkół – technikach, liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych oraz zasadniczych szkołach zawodowych – badani najczęściej nie są w stanie określić swojej opinii na temat demokracji. W szkołach zawodowych wyrobionego zdania w tej kwestii nie ma więcej niż co drugi badany (52%), a w technikach – co trzeci (36%). Ponadto uczniowie techników nieco częściej są skłonni twierdzić, że niekiedy bardziej skuteczne są pozademokratyczne sposoby rządzenia, niż zgadzać się z opinią, że demokracja to najlepsza forma rządów (odpowiednio 28% i 25%).

Przyszli absolwenci zasadniczych szkół zawodowych ponad dwukrotnie częściej uważają, że demokracja ma przewagę nad innymi systemami sprawowania

władzy, niż dostrzegają jakieś wyjątki od tej zasady, jednak wśród nich notuje się również najwyższy odsetek badanych politycznie wyalienowanych. W placówkach tego typu uczniów przejawiających taką postawę jest mniej więcej dwukrotnie więcej niż wśród uczniów liceów (odpowiednio 17% i 9%) i o blisko połowę więcej niż w przypadku przyszłych adeptów techników (odpowiednio 17% i 11%).

Czynnikiem różnicującym opinie na temat demokracji są również deklarowane poglądy badanych. Uczniowie identyfikujący się z lewicą i centrum najczęściej są zdania, że demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów (odpowiednio 45% i 40%), rzadziej akceptując warunkowo inne formy sprawowania władzy (odpowiednio 25% i 33%). Z kolei ci, którym bliżej do prawicy najczęściej dopuszczają niekiedy rozwiązania niedemokratyczne (46%), dopiero w drugiej kolejności wskazując na przewagę demokracji nad innymi systemami politycznymi (31%).

Respondenci o niesprecyzowanych poglądach politycznych najczęściej nie potrafią również określić swojego stanowiska wobec demokracji (44%), niemniej nieco częściej stoją na stanowisku, że jest to ustrój najlepszy (25%), niż dostrzegają walory rozwiązań niedemokratycznych (18%).

Tabela 68

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	45	40	31	25
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	25	33	46	18
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	9	8	7	13
Trudno powiedzieć	22	19	16	44

Badanie KBPN

Opinie na temat demokracji są w pewnym stopniu związane z płcią badanych. Uczniowie, inaczej niż ich koleżanki, najczęściej dopuszczają w pewnych sytuacjach niedemokratyczne modele sprawowania władzy (32% wobec 19%), nieco rzadziej przyjmując postawę prodemokratyczną (26% wobec 31%). Dziewczęta

niedużej częściej niż chłopcy nie potrafią określić swojego stanowiska w sprawie demokracji (39% wobec 31%).

Tabela 69

Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	26	31
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	32	19
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	11	11
Trudno powiedzieć	31	39

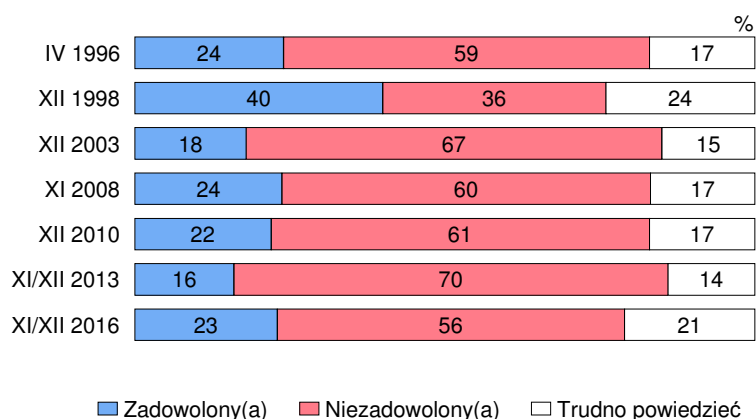
Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

W historii dotychczasowych pomiarów jedynie w badaniu realizowanym pod koniec roku 1998 odsetek ankietowanych zadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce był większy niż tych, którzy wyrażali opinie krytyczne. W kolejnym badaniu, przeprowadzonym pięć lat później, funkcjonowanie polskiej demokracji w praktyce młodzi ludzie oceniali jednoznacznie źle. Mniej więcej dwóch na trzech krytykowało sposób funkcjonowania demokracji w Polsce, a tylko co piąty miał w tej sprawie dobre zdanie. Następny pomiar, z 2008 roku, nie ujawnił zasadniczych zmian w ocenach młodzieży. Co prawda, do jednej czwartej (24%) zwiększył się udział ocen pozytywnych, jednak nadal większość ankietowanych wyrażała się negatywnie o funkcjonowaniu demokracji.

Kolejne badanie z roku 2010 także nie przyniosło istotnych zmian, jednak pomiar z 2013 roku ujawnił wzrost krytycyzmu w kwestii funkcjonowania systemu sprawowania władzy. Notowaliśmy wtedy najwyższy z dotychczas rejestrowanych odsetek odpowiedzi krytycznych (70%) i najniższy w historii pomiarów udział tych, którzy z aprobatą wyrażają się o funkcjonowaniu demokracji w kraju.

Obecnie, choć krytyka wobec realizowania w praktyce założeń ustroju demokratycznego wyrażana jest nadal zdecydowanie częściej niż przekonanie, że funkcjonuje on, jak powinien, notujemy wzrost odsetka ocen pozytywnych (z 16% do 23%), a spadek krytycznych (z 70% do 56%).

Rys. 35. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Dotychczasowe wyniki pokazują, że w porównaniu z ogółem dorosłych mieszkańców Polski młodzież rzadziej wystawia polskiej demokracji dobre noty, częściej natomiast cechuje się brakiem opinii tej kwestii. Taką tendencję ilustrują również aktualne dane. Notowany w styczniu 2017 roku odsetek dorosłych mieszkańców Polski zadowolonych z funkcjonowania demokracji w kraju jest o 16 punktów procentowych wyższy, niż odsetek uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych prezentujących taką opinię¹¹. Jednocześnie tylko nieznacznie częściej przejawiają oni niezadowolenie, deklarując brak zdania na temat demokracji dwukrotnie częściej niż ogół pełnoletnich Polaków.

Analizując zebrane dane w ujęciu historycznym należy zwrócić uwagę, że o ile w przypadku młodych ludzi zadowolenie z funkcjonowania demokracji jest wyrażane częściej niż podczas ostatniego pomiaru z 2013 roku, to w opiniach ogółu społeczeństwa w analogicznym okresie obserwujemy tendencję odwrotną. W kolejnych pomiarach począwszy od czerwca 2014 roku zadowolenie z funkcjonowania demokracji wyrażane było przez ankietowanych coraz rzadziej¹².

Niezadowolenie z kondycji polskiej demokracji przeważa wśród uczniów wszystkich typów szkół, jednak licealiści relatywnie częściej niż pozostali wyrażają w tej kwestii aprobatę (25%). Poziom krytyki sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju jest podobny, niezależnie od rodzaju placówki

¹¹ Por. M. Feliksiak, *Polacy o demokracji*, Warszawa 2017.

¹² Ibidem.

edukacyjnej. Wynosi on odpowiednio: 56% niezadowolonych w liceach, 58% w technikach i liceach profilowanych oraz 51% w zasadniczych szkołach zawodowych.

Tabela 70

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników, liceów profilowanych lub zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Zadowolony(a)	25	22	21
Niezadowolony(a)	56	58	51
Trudno powiedzieć	19	20	28

Badanie KBPN 2016

Czynnikiem sprzyjającym posiadaniu wyrobionej opinii na temat funkcjonowania demokracji jest zainteresowanie polityką, które wpływa dodatnio zarówno na odsetek ankietowanych zadowolonych, jak i niezadowolonych z tego, jak realizowane są w naszym kraju demokratyczne zasady ustrojowe. Wśród badanych, którzy określają swoje zainteresowanie polityką jako co najmniej duże, jedynie 3% nie ma sprecyzowanej opinii o funkcjonowaniu demokracji, w przypadku ankietowanych średnio interesujących się bieżącym życiem politycznym opinii nie posiada już co szósty (17%), a wśród niezainteresowanych tą tematyką – trzech na dziesięciu (30%).

W każdej z wyróżnionych grup odsetek badanych niezadowolonych z funkcjonowania demokracji jest ponad dwukrotnie wyższy od odsetka deklarujących akceptację. Wśród młodzieży zainteresowanej polityką w największym stopniu niezadowoleni stanowią 69%, a 28% wyraża opinię pozytywną. W grupie średnio zainteresowanych bieżącym życiem politycznym zadowolony ze stanu polskiej demokracji jest co czwarty (25%), a mniej więcej trzech na pięciu jest przeciwnego zdania (58%). Deklarujący brak zainteresowania sprawami bieżącymi są w połowie niezadowoleni ze sposobu funkcjonowania demokracji (51%), a tylko co piąty wyraża zadowolenie w tej sprawie (19%).

Tabela 71

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	Bardzo duże/ duże	Średnie	Nikłe/żadne	Określił(a)bym to inaczej*

w naszym kraju?	w procentach			
Zadowolony(a)	28	25	19	26
Niezadowolony(a)	69	58	51	35
Trudno powiedzieć	3	17	30	39

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=50)

Badanie KBPN 2016

Przekonaniu o tym, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami sprawowania władzy, sprzyja zadowolenie z jej funkcjonowania w naszym kraju. Ankietowani uważający system demokratyczny za najdoskonalszy w jednej trzeciej (34%) są zadowoleni z tego, jak działa on w Polsce, jednocześnie najrzadziej na tle pozostałych okazują niezadowolenie (55%). Warunkowa dopuszczalność pozademokratycznych modeli sprawowania władzy, jak i pewna pasywność polegająca na marginalizacji znaczenia ustroju, wzmacnia krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji w kraju. W grupie dopuszczających w pewnych okolicznościach rządy niedemokratyczne dezaprobatę wobec tego, jak zasady demokracji są realizowane w Polsce, wyraża dwie trzecie badanych (67%), a tylko co piąty ma pozytywną opinię w tej kwestii (22%). Wśród badani prezentujący swoje wycofanie ze spraw publicznych jedynie co siódmy (13%) jest zadowolony z tego, jak funkcjonuje w Polsce demokracja, a większość skłania się ku opiniom krytycznym (61%).

Tabela 72

Podkreśl stwierdzenie, które jest najbliższe Twoim przekonaniom	Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	34	55	11
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	22	67	11
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	13	61	26
Trudno powiedzieć	18	47	35

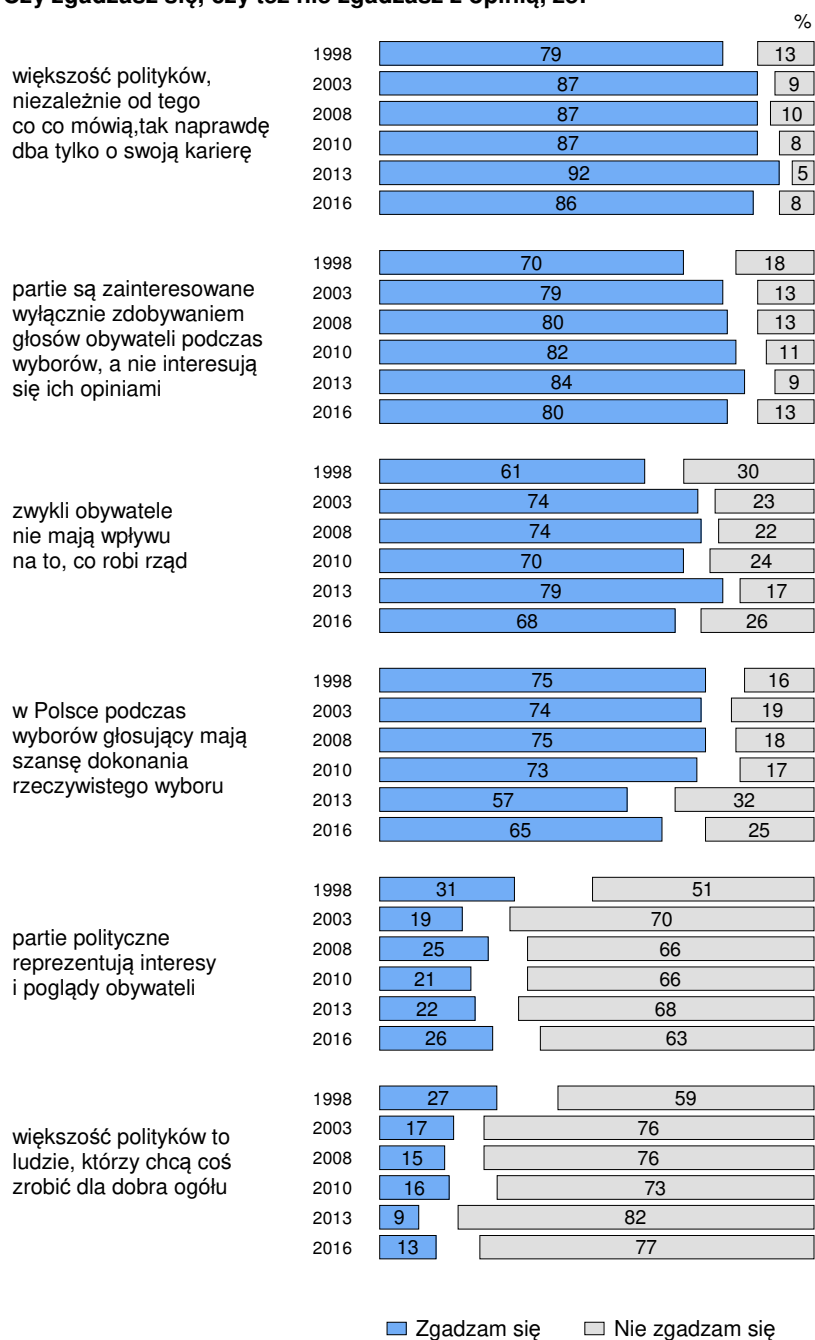
Badanie KBPN 2016

Młodych dorosłych prosiliśmy również o odniesienie się do kilku stwierdzeń stanowiących uzupełnienie poglądów na temat demokracji. Co prawda, podobnie jak w poprzednich pomiarach, opinie młodzieży przedstawiają obraz raczej pesymistyczny, jednak w niektórych omawianych wymiarach odnotowano pewne pozytywne zmiany, zarówno w porównaniu z relatywnie krytycznym w historii dotychczasowych badań nad młodzieżą – z punktu widzenia ocen demokracji – rokiem 2013, jak i niektórymi pomiarami wcześniejszymi.

Wśród przedstawicieli młodego pokolenia powszechne jest przekonanie, że politycy niezależnie od swoich deklaracji dbają jedynie o własne kariery (87%), a partie nie biorą pod uwagę opinii obywateli, zważając jedynie na zdobycie jak największej liczby głosów w wyborach (79%). Oba te poglądy są wyrażane rzadziej niż w poprzednich latach. O ile jednak opinia dotycząca motywacji polityków wróciła jedynie do poziomu notowanego w pomiarach z lat 2003, 2008 i 2010, to ocena pobudek partii politycznych, choć krytykowanych przez większość, jest najlepsza od 2003 roku.

Podobnie jak w poprzednich badaniach, większości ankietowanych rząd jawi się jako organ władzy pozostający poza kontrolą obywateli (68%). Niemniej udział wyrażających taką opinię znacząco zmniejszył się od ostatniego pomiaru (spadek o 11 punktów procentowych), a odsetek respondentów wyrażających przeciwne zdanie jest najwyższy od czasu pierwszego z dotychczasowych sześciu badań z serii „Młodzież” – z 1998 roku. Do 65% zwiększył się również odsetek badanych uważających, że podczas wyborów głosujący mają szansę dokonać rzeczywistego wyboru – jest to więcej niż w 2013 roku, jednak mniej niż w latach poprzednich.

Rys. 36. **Czy zgadzasz się, czy też nie zgadzasz z opinią, że:**

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

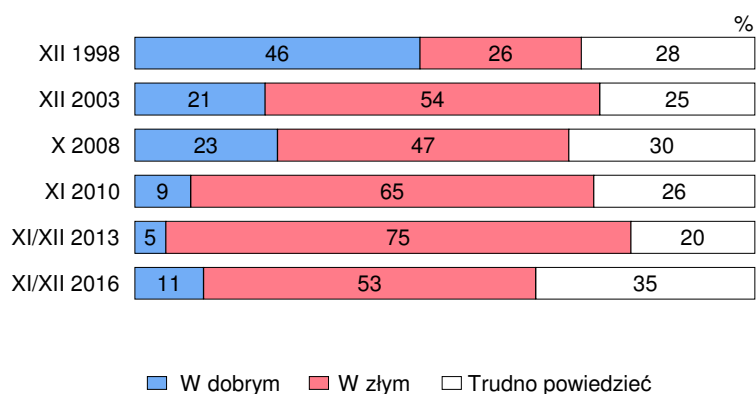
Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Podobnie jak w poprzednich badaniach większość ankietowanych kontestuje stwierdzenie o reprezentowaniu przez partie polityczne interesów i poglądów obywateli (63%, spadek o 5 punktów), a jedynie co czwarty badany się z nim zgadza (26%, wzrost o 4 punkty). Ocena sceny politycznej pod tym kątem zależy od dostrzegania wśród istniejących partii reprezentanta własnych interesów. Spośród tych badanych, którzy sympatyzują z jakąś partią, co trzeci (32%) uważa, że ugrupowania polityczne reprezentują interesy i poglądy obywateli (63% jest przeciwnego zdania), ci natomiast, którzy nie sympatyzują z żadnym stronnictwem, rzadziej uznają spectrum partyjne za odzwierciedlające interesy i poglądy społeczeństwa (21%), częściej wyrażając opinię przeciwną (70%).

O ogólnie złym wizerunku klasy politycznej świadczy również powszechnie wyrażany brak przekonania o tym, że politycy to ludzie chcący zrobić coś dla ogółu. Mimo pewnej poprawy ocen tej kwestii od roku 2013 (o 4 punkty procentowe) opinia o tym, że politycy kierują się w swoich działaniach dobrem obywateli, jest wyrażana sześciokrotnie rzadziej niż zdanie przeciwne (13% do 77%). Prospołeczne pobudki ludzi władzy częściej dostrzegają młodzi sympatyzujący z jakąś partią (16%) i ci, którzy nie mają w tej sprawie zdania (17%), niż respondenci, dla których scena polityczna jest niereprezentatywna (9%).

Poprawę notowań obserwujemy w zakresie oceny sytuacji w kraju. Co prawda, podobnie jak w poprzednich latach (poczynając od 2003 roku), przeważają w tej sprawie opinie krytyczne, jednak udział badanych wyrażających się pozytywnie o bieżącej sytuacji w Polsce jest dwukrotnie większy niż w roku 2013 (11% wobec 5%). Znacząco, o 22 punkty procentowe, zmniejszył się także udział respondentów oceniających negatywnie sytuację w kraju (53%), wzrosła natomiast liczba niezdecydowanych (35%, wzrost o 15 punktów).

Rys. 37. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Obecnie, podobnie jak w badaniach poprzednich, daje się zauważyć związek między sytuacją materialną rodzin respondentów a ich oceną sytuacji w kraju. Im gorsza ocena warunków bytowych, tym częściej wyrażana jest opinia, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku. Nie obserwujemy jednak zależności odwrotnej – wyższe oceny położenia materialnego nie korespondują z lepszą percepcją sytuacji w kraju.

Tabela 73

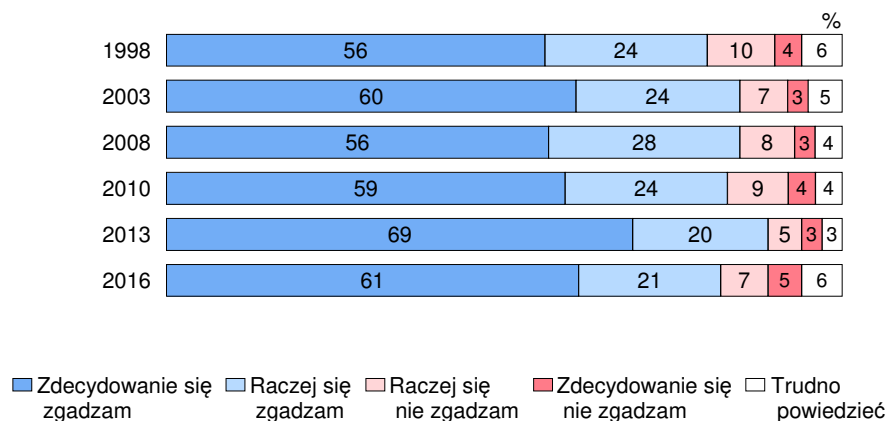
Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów oceniających obecne warunki materialne swoich rodzin jako		
	bardzo i raczej złe	średnie, przeciętne	raczej i bardzo dobre
	w procentach		
W dobrym	12	10	11
W złym	58	54	52
Trudno powiedzieć	30	36	37

Badanie KBPN 2016

Państwo a gospodarka

Podobnie jak we wcześniejszych latach młodzi ludzie w większości opowiadają się za ingerencją państwa w rynek pracy i wypracowaniem przez rząd takich rozwiązań, które umożliwiłyby zatrudnienie wszystkich chętnych (82%). Mimo iż jest to opinia najczęstsza, występuje rzadziej niż w roku 2013 (o 8 punktów procentowych), powracając do stanu zbliżonego do notowanego w latach 2003, 2008 i 2010.

Rys. 38. **Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią, że zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować, powinno być obowiązkiem rządu?**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Jedynie co ósmy badany (12%, wzrost o 4 punkty) uważa, że zapewnienie pracy osobom bezrobotnym nie leży w kompetencji rządu. Odsetek ten jest jednak tym większy, im większe zainteresowanie badanych polityką. W grupie niezainteresowanych bieżącym życiem politycznym taką opinię wyraża tylko co dwunasty (8%), a wśród tych, którzy określają swoje zainteresowanie jako co najmniej duże, już co piąty (20%).

Co istotne, opinie w tym zakresie nie są związane ani z pozycją młodych ludzi na rynku pracy, ani z ich ocenami szans na zatrudnienie po zakończeniu edukacji. Zarówno ci, którzy mają jakiekolwiek doświadczenie zawodowe, jak ci, którzy jeszcze nie pracowali, zdecydowanie częściej opowiadają się za ingerencją rządzących w rynek pracy (odpowiednio 84% i 80%), niż wyrażają przekonanie, że władza nie powinna interweniować w relacje między podażą i popytem w tym

zakresie (odpowiednio 12% i 14%). Podobnie niewielkie różnice notujemy porównując odpowiedzi badanych obawiających się o swoją przyszłość zawodową z opiniami tych, którzy nie czują się zagrożeni brakiem pracy.

Tabela 74

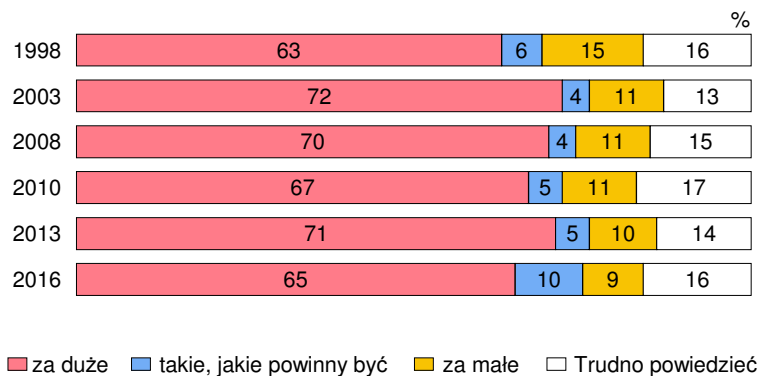
Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią, że zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować, powinno być obowiązkiem rządu?	Doświadczenie zawodowe		Poczucie zagrożenia bezrobociem	
	Posiada	Nie posiada	Tak	Nie
	w procentach			
Zgadzam się	84	80	85	80
Nie zgadzam się	12	14	10	14
Trudno powiedzieć	4	6	5	6

Badanie KBPN 2016

Stosunek do nierówności dochodów

Młodzi dorośli częściej niż w przeszłości akceptują rozpiętość nierówności społecznych, co wyraża się aprobatą opinii, że różnice pomiędzy najniższymi a najwyższymi dochodami w kraju są takie, jak być powinny (10%, wzrost o 5 punktów procentowych). Jednocześnie rzadziej niż w poprzednich pomiarach uważają, że zróżnicowanie w zarobkach jest zbyt duże (65%, spadek o 6 punktów), co nie zmienia jednak faktu, że jest to odpowiedź wskazywana przez zdecydowaną większość ankietowanych.

Rys. 39. **Jak oceniasz, czy różnice pomiędzy najniższymi a najwyższymi dochodami w kraju są:**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Adekwatność zróżnicowań dochodowych częściej niż inni uznają badani identyfikujący się z prawicą i centrum (po 16%), rzadziej zaś młodzież o poglądach lewicowych (10%), która z kolei nieco częściej wyraża przekonanie, że są one zbyt duże (67% wobec 63% – centrum i 64% – prawica).

Pewne znaczenie dla opinii na temat nierówności dochodów ma ocena materialnych warunków rodziny. Okazuje się, że są one najmniej akceptowane przez młodzież z rodzin o średniej stopie życiowej. W tej grupie jedynie siedmiu na stu (7%) uważa, że rozpiętość dochodów jest odpowiednia, a opinie, że są one za duże, wyrażane są blisko dziesięciokrotnie częściej (69%).

Tabela 75

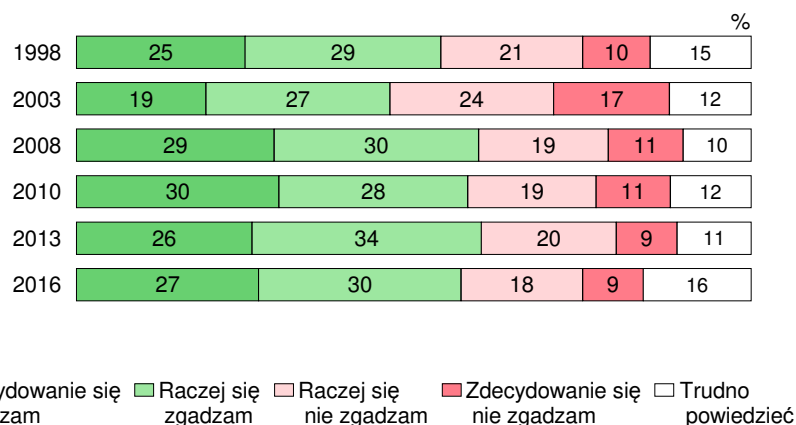
Jak oceniasz, czy różnice pomiędzy najniższymi a najwyższymi dochodami w kraju są:	Ocena materialnych warunków rodziny			Poglądy polityczne			
	Złe	Średnie, przeciętne	Dobre	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach						
– za duże	63	69	64	67	63	64	66
– takie, jakie powinny być	8	7	11	10	16	16	7
– za małe	14	10	8	7	9	6	10
– Trudno powiedzieć	15	14	17	17	12	15	17

Badanie KBPN 2016

Stosunek do pomocy społecznej

Podobnie jak w latach poprzednich młodzi na ogół wyrażają sceptycyzm wobec celowości wsparcia finansowego oferowanego przez pomoc społeczną w niektórych przypadkach. Opinię taką wyraża obecnie 57% badanych (spadek o 3 punkty procentowe), a mniej więcej co czwarty jest przeciwnego zdania (27%, spadek o 2 punkty).

Rys. 40. **Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią, że wielu z tych, którzy otrzymują zasiłki z pomocy społecznej, tak naprawdę nie zasługuje na pomoc?**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Negatywne postrzeganie wsparcia finansowego udzielanego przez pomoc społeczną wiąże się z zainteresowaniem polityką. Im jest ono większe, tym częściej wyrażany jest krytycyzm wobec zasadności przyznawania świadczeń. Kwestię tę kontestuje co drugi ankietowany spośród obojętnych wobec bieżącej polityki (51%), a w przypadku respondentów zainteresowanych tą tematyką w co najmniej dużym stopniu – już siedmiu na dziesięciu (70%).

Tabela 76

Czy zgadzasz się czy też nie zgadzasz z opinią, że wielu z tych, którzy otrzymują zasiłki z pomocy społecznej, tak naprawdę nie zasługuje na pomoc?	Zainteresowanie polityką			
	duże i bardzo duże	średnie	nikłe i żadne	inne
	w procentach			
Zgadzam się	70	59	51	42
Nie zgadzam się	20	28	30	30
Trudno powiedzieć	11	14	18	28

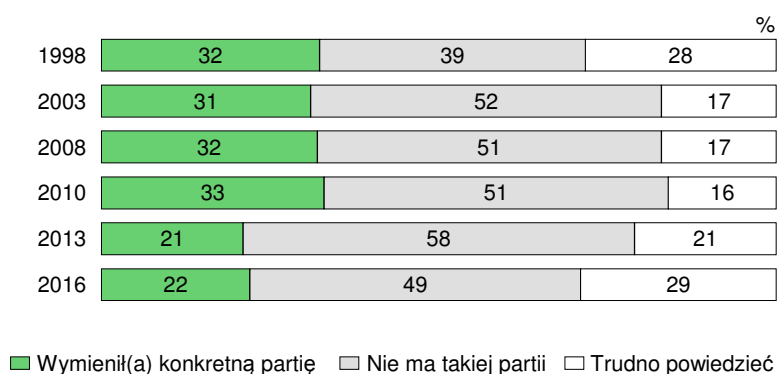
Badanie KBPN 2016

Na tle pozostałych badanych brak akceptacji dla obecnego funkcjonowania pomocy społecznej relatywnie częściej deklarują ankietowani o poglądach prawicowych (67%).

Sympatie partyjne młodzieży

Zwiększenie się zainteresowania polityką oraz wzrost odsetka młodych ludzi, którzy potrafią określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica, znajduje swoje odbicie w stosunku badanych uczniów do istniejących w Polsce partii i ruchów politycznych. Co prawda, nie wzrosła znacząco identyfikacja z istniejącymi na polskiej scenie ugrupowaniami politycznymi (obecnie 22% badanych znalazło wśród istniejących w Polsce partii lub ugrupowań politycznych takie, które im się podoba), ale znacząco zmalało jednoznaczne odrzucenie istniejącej oferty politycznej (obecnie 49% deklaruje, że nie ma na polskiej scenie politycznej ugrupowania politycznego, które by im się podobało, o 9 punktów procentowych mniej niż w 2013 roku). Warto też zaznaczyć, iż poziom odrzucenia oferty polskiej sceny politycznej jest obecnie zbliżony do notowanego w latach 2003, 2008 i 2010, natomiast poziom jej akceptacji mierzony odsetkiem badanych, którzy potrafią wskazać akceptowalne ugrupowanie, plasuje się wśród dwóch najniższych spośród dotąd notowanych.

Rys. 41. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

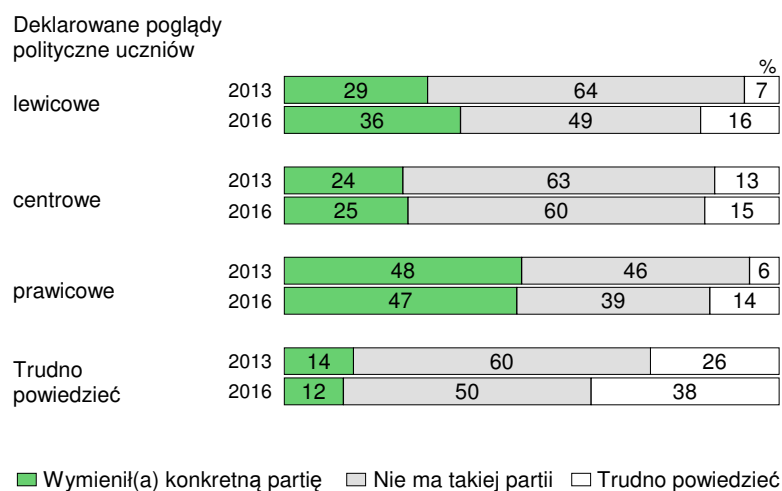
Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Warto dodać, iż także wśród ogółu dorosłej populacji partie polityczne zazwyczaj częściej budzą niechęć niż sympatię, ale po ostatnich wyborach parlamentarnych ogólny stosunek do partii politycznych wyraźnie się poprawił, a o zmniejszeniu się poziomu odrzucenia naszego systemu politycznego i partyjnego

najlepiej świadczy znaczący spadek odsetka ogółu dorosłych Polaków, którzy nie wyrażają sympatii dla żadnej z liczących się partii politycznych¹³.

Analogicznie jak w poprzednich badaniach wskazanie partii politycznej bliskiej własnym preferencjom najłatwiej przychodzi uczniom deklarującym prawicowe poglądy polityczne, spośród których blisko połowa (47%) potrafi wymienić takie ugrupowanie. Nadal też największy problem ze znalezieniem wśród istniejących ugrupowań politycznych takiego, które mogą obdarzyć sympatią, mają osoby o poglądach centrowych, spośród których tylko jedna czwarta potrafi wymienić takie ugrupowanie, a trzy piąte mówią wprost, że nie ma w Polsce takiej partii. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, iż w porównaniu z rokiem 2013 częściej odnajdują na scenie politycznej bliskie sobie ugrupowanie uczniowie deklarujący lewicowe poglądy polityczne (potrafi wymienić je 36% badanych, czyli o 7 punktów procentowych więcej niż w 2013 roku).

Rys. 42. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

Badania KBPN

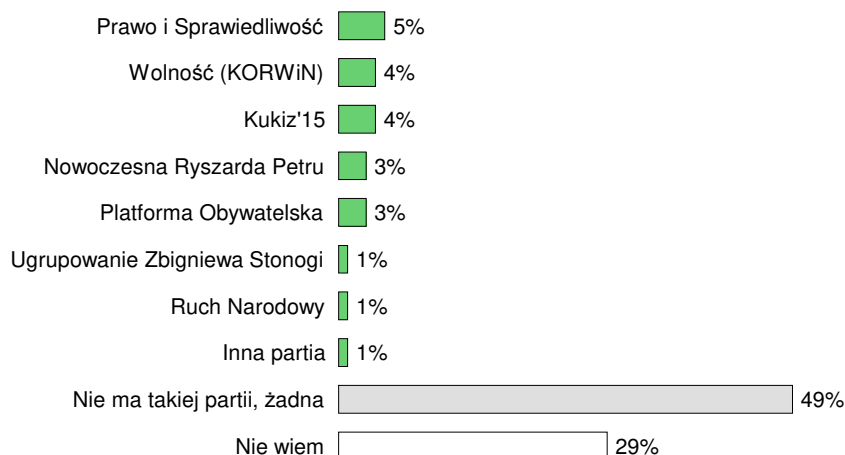
Tak jak w dotychczasowych badaniach największy problem z wytypowaniem ulubionej partii politycznej mieli uczniowie niepotrafiący określić swoich

¹³ Zob. komunikat CBOS „Społeczna aprobata i dezaprobata partii i ruchów politycznych”, czerwiec 2016 (oprac. A. Cybulska).

poglądów na skali lewica–centrum–prawica. Uczniowie o niesprecyzowanych poglądach politycznych najrzadziej są w stanie wskazać spośród istniejących partii tę, która im się podoba (12% w tej grupie), a połowa z nich mówi wprost, że żadna spośród istniejących w Polsce partii im nie odpowiada. Warto jednak zauważyć, że w porównaniu z rokiem 2013 zmniejszyła się grupa nieokreślonych politycznie, którzy odrzucają wszystkich zbiorowych aktorów polskiej sceny politycznej (o 10 punktów procentowych), a przybyło wśród nich niemających wyrobionego zdania w tej kwestii. Ponadto wśród badanych niepotrafiących określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica, uczniowie, którzy przynajmniej w średnim stopniu interesują się polityką blisko trzykrotnie częściej potrafią wymienić jakąś partię, którą obdarzają sympatią niż niezainteresowani lub deklarujący nikłe nią zainteresowanie (odpowiednio 19% wobec 7%).

W rankingu partii politycznych, które najbardziej podobają się młodym ludziom, pierwsze miejsce zajmuje, tak jak w 2013 roku, Prawo i Sprawiedliwość (5%). Warto jednak zauważyć, iż partia ta w porównaniu z 2013 rokiem straciła na popularności wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych (spadek o 3 punkty procentowe). Drugie miejsce *ex aequo* zajmują ugrupowania Wolność (KORWiN) oraz Kukiz'15 (po 4%). Dopiero kolejne miejsce, *ex aequo* z Nowoczesną Ryszarda Petru, zajęła dysponująca drugą siłą w parlamencie Platforma Obywatelska (po 3%). Po jednym procencie badanych wymieniło ugrupowanie Zbigniewa Stonogi i Ruch Narodowy. Oprócz wymienionych wcześniej partii politycznych po mniej niż jednym procencie respondentów wymieniło takie ugrupowania jak: Twój Ruch (0,5%), Polskie Stronnictwo Ludowe (0,3%), Partia Razem (0,3%), Sojusz Lewicy Demokratycznej (0,3%), Obóz Narodowo-Radykalny (0,2%), Kongres Nowej Prawicy (0,2%), Komitet Obrony Demokracji (0,1%), Solidarność (0,1%), Republikanie (0,1%), Prawica Rzeczypospolitej (0,1%), Demokracja Bezpośrednia (0,1%) oraz ewentualne nowe ugrupowanie Donalda Tuska (0,1%).

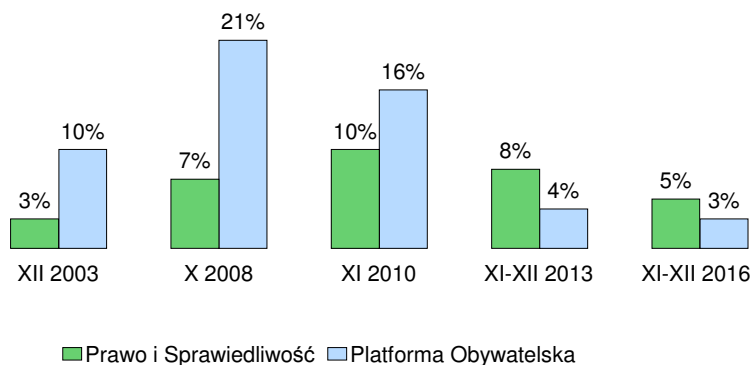
Rys. 43. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

Badanie KBPN 2016

Porównanie popularności partii politycznych wymienianych przez badanych uczniów szkół ponadgimnazjalnych od 2003 roku jako te, które najbardziej im się podobają, wyraźnie pokazuje początkowy wzrost (szczyt w roku 2008), a następnie stopniowy spadek popularności Platformy Obywatelskiej. Jednocześnie widoczne jest, że objęcie w 2013 roku pozycji lidera rankingu przez Prawo i Sprawiedliwość nie było efektem wzrostu popularności tej partii wśród młodych ludzi (szczyt jej poparcia w tej populacji przypada na rok 2010), lecz bezpośrednim skutkiem spadku poparcia dla Platformy Obywatelskiej, a także znaczącego wzrostu odsetka młodzieży twierdzącej, że żadna spośród partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej nie spełnia jej oczekiwań. W roku 2016 PiS, pomimo spadku identyfikacji z tą partią, utrzymał pozycję lidera, natomiast nieznacznie tracąca PO, wskutek zdobycia popularności wśród części młodzieży przez nowe byty polityczne, obniżyła swą pozycję. Jednocześnie zmniejszył się też dystans pomiędzy PiS i PO. Utrata popularności przez istniejące od wielu lat największe siły parlamentarne jest zapewne efektem zdobycia sympatyków wśród młodych ludzi przez nowe byty polityczne powstałe przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku, czyli przede wszystkim przez ugrupowanie Kukiz'15 oraz Nowoczesną Ryszarda Petru.

Rys. 44. **Zmiany popularności największych partii politycznych.**
Która z istniejących w Polsce partii politycznych najbardziej
Ci się podoba?

Badania KBPN

Sympatie partyjne młodych ludzi wiążą się z ich poglądami politycznymi. Przejawia się to zarówno w wyborze partii, które najbardziej podobają się badanym, jak i w częstotliwości ich wymieniania. W najliczniejszej grupie, czyli wśród uczniów, którzy nie potrafią określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica, ci, którzy mają jakieś preferencje partyjne, są w zdecydowanej mniejszości, a potrafiący wskazać partię, z którą sympatyzują, najczęściej wymieniali Prawo i Sprawiedliwość oraz Kukiz'15 (po 3%), a także Nowoczesną Ryszarda Petru i Platformę Obywatelską (po 2%). Badani o poglądach centrowych, czyli ci, którym najbardziej doskwiera brak ugrupowania, które reprezentowałoby ich poglądy, najczęściej jako partie, które najbardziej im się podobają wymieniali Nowoczesną Ryszarda Petru (8%) i Platformę Obywatelską (7%).

Wśród uczniów deklarujących prawicowe poglądy polityczne największą popularnością cieszy się partia Wolność, posługująca się też nazwą skróconą KORWiN (15%), oraz Prawo i Sprawiedliwość (14%). Znacząca część młodych ludzi identyfikujących się z prawicą wymieniła również ugrupowanie Kukiz'15 (7%). Badani deklarujący poglądy lewicowe wśród partii i ugrupowań politycznych, które najbardziej im się podobają, najczęściej wymieniali Nowoczesną Ryszarda Petru (12%) i Platformę Obywatelską (9%). Warto dodać, iż Nowoczesna była też w grudniu 2016 roku partią najpopularniejszą wśród ogółu dorosłych deklarujących lewicowe poglądy polityczne, podczas gdy zdecydowana większość dorosłych Polaków identyfikujących się z prawicą oddałaby swój głos na Prawo i Sprawiedliwość. W pierwszej dekadzie grudnia 2016 roku PiS był też

najpopularniejszą partią wśród tych przedstawicieli dorosłej populacji, którzy nie potrafili określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica, natomiast wśród Polaków o poglądach centrowych najpopularniejsza była Platforma Obywatelska¹⁴.

Tabela 77

Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja Bezpośrednia	0	0	0,3	0
Komitet Obrony Demokracji	1	0	0	0
Kongres Nowej Prawicy	0	0	1	0
Kukiz' 15	4	2	7	3
Nowoczesna Ryszarda Petru	12	8	2	2
Obóz Narodowo-Radykalny	0	0	1	0
Partia Razem	3	1	0	0,1
Platforma Obywatelska	9	7	2	2
Polskie Stronnictwo Ludowe	0	1	1	0,2
Prawica Rzeczypospolitej	0	0	0,3	0
Prawo i Sprawiedliwość	1	3	14	3
Republikanie	0	0	0,3	0
Ruch Narodowy	0	0	3	0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	1	1	0,3	0,1
Solidarność	1	0	0	0
Twój Ruch	0	1	0,3	1
Wolność (KORWiN)	2	2	15	1
Ugrupowanie Zbigniewa Stonogi	1	0	1	1
Ugrupowanie Donalda Tuska (nowe)	1	0	0	0
Lewica – ogólnie	1	0	0	0
Nie wiem	16	15	14	38
Nie ma takiej partii, żadna	49	60	39	50

Badanie KBPN 2016

Warto przy tej okazji przypomnieć, że w latach 2008 i 2010 – niezależnie od deklarowanej przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych orientacji politycznej – największe poparcie uzyskiwała Platforma Obywatelska. W roku 2013 badani o orientacji prawicowej najczęściej wymieniali w tym kontekście Prawo i Sprawiedliwość (19%) oraz Nową Prawicę Janusza Korwin-Mikkego / Kongres Nowej Prawicy (18%), a Platforma Obywatelska była

¹⁴ Zob. komunikat CBOS „Preferencje partyjne w grudniu”, grudzień 2016 (oprac. A. Cybulska).

bliska poglądom zaledwie 5% badanych o orientacji prawicowej. Młodzi ludzie określający swoje przekonania polityczne jako lewicowe w 2013 roku najczęściej wymieniali Twój Ruch (13%), a następnie Sojusz Lewicy Demokratycznej (5%). Wśród uczniów deklarujących poglądy centrowe pierwsze miejsce zajmowała Platforma Obywatelska (8%), której nieznacznie ustępowały Prawo i Sprawiedliwość (6%) oraz Twój Ruch (5%).

Porównanie wyników uzyskanych w roku 2016 z wynikami badania przeprowadzonego trzy lata wcześniej pokazuje, iż Prawo i Sprawiedliwość straciło sympatyków we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na deklarowane poglądy polityczne. Warto przypomnieć, iż podobny niewielki spadek poparcia PiS odnotował też w roku 2013 w porównaniu do roku 2010. Platforma Obywatelska w 2016 roku, w porównaniu z rokiem 2013, straciła we wszystkich wyróżnionych grupach (najbardziej wśród uczniów o poglądach prawicowych) oprócz uczniów o poglądach lewicowych, wśród których znacząco zyskała, choć nie odrobiła pozycji z roku 2010.

Tabela 78

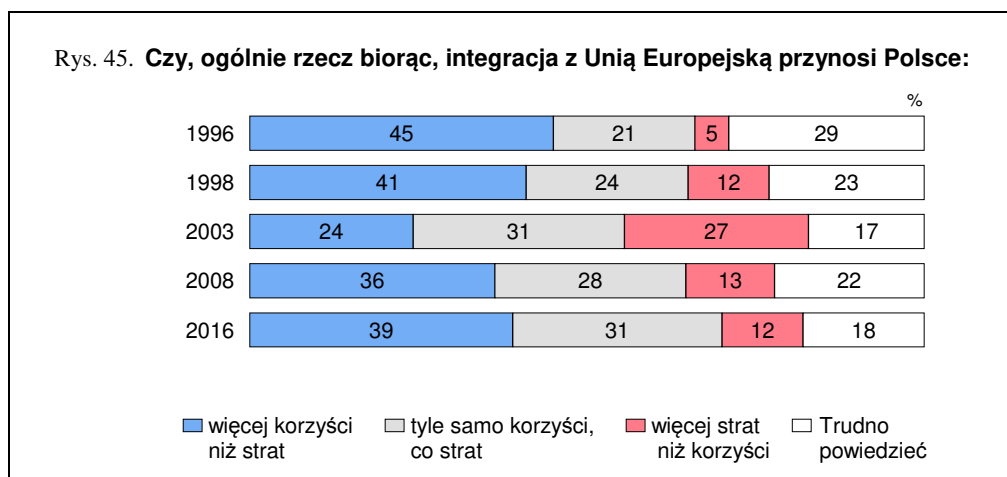
Która z istniejących w Polsce partii, bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne											
	lewicowe			centrowe			prawicowe			Trudno powiedzieć		
	2010	2013	2016	2010	2013	2016	2010	2013	2016	2010	2013	2016
	w procentach											
Prawo i Sprawiedliwość	↘ 7	↘ 3	↘ 1	↘ 9	↘ 6	↘ 3	↘ 24	↘ 19	↘ 14	↘ 7	↘ 6	↘ 3
Platforma Obywatelska	↘ 18	↗ 4	↗ 9	↘ 22	↘ 8	↘ 7	↘ 24	↘ 5	↘ 2	↘ 12	↘ 3	↘ 2

Badania KBPN

Młodzież o efektach integracji Polski z Unią Europejską

Stosunek uczniów kończących szkołę ponadpodstawową, a po reformie edukacji – ponadgimnazjalną, do integracji Polski z Unią Europejską badany był przez CBOS trzykrotnie przed akcesją (w latach 1996, 1998 i 2003) i pomiary te dotyczyły przewidywań młodzieży dotyczących skutków, jakie przyniesie integracja naszemu krajowi. W roku 2008 pytanie po raz pierwszy zostało zadane w sytuacji, gdy Polska była już członkiem UE, i dotyczyło oceny realnych następstw członkostwa Polski w tej organizacji.

Pod koniec 2016 roku oceny skutków członkostwa są nieomal takie same jak osiem lat wcześniej. Niemal dwie piąte (39%) uczniów ocenia, że bilans integracji z Unią Europejską jest, ogólnie rzecz biorąc, dodatni. Blisko jedna trzecia (31%) wyraża przekonanie, iż integracja Polski z UE przyniosła Polsce tyle samo korzyści, ile strat. W zdecydowanej mniejszości są badani twierdzący, iż integracja Polski z UE przyniosła Polsce więcej strat niż korzyści (12%). Niewielkie zmiany, jakie nastąpiły od 2008 roku, polegają na zmniejszeniu się odsetka uczniów niepotrafiących ocenić skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej (z 22% do 18%), nieznacznym (o 1 punkt procentowy) spadku odsetka ocen negatywnych i niewielkich przyrostach odsetków ocen pozytywnych i ambiwalentnych (po 3 punkty procentowe).

W latach 1996–2003 pytanie brzmiało „Czy, ogólnie rzecz biorąc, pełna integracja z Unią Europejską przyniesie Polsce:...”

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2016

Dla porównania warto dodać, iż w badaniu przeprowadzonym przez CBOS w lutym 2014 roku ogół dorosłych Polaków był znacznie bardziej euroentuzja-

styczny – zdecydowana większość (62%) twierdziła, że integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat (o 23 punkty procentowe więcej niż wśród uczniów), natomiast w oczach 20% bilans korzyści i strat był zerowy (o 11 punktów procentowych mniej niż wśród młodzieży). W badaniu ogółu dorosłej populacji zbliżony był jedynie odsetek dostrzegających więcej strat niż korzyści (13%) natomiast znacznie mniej osób nie potrafiło zająć stanowiska w tej kwestii (5% wobec 18% w omawianym badaniu młodzieży). Opisane zasadnicze różnice w poglądach uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych i ogółu dorosłych Polaków po raz pierwszy zaznaczyły się w 2003 roku, natomiast we wcześniejszych badaniach przeprowadzanych w podobnych momentach czasowych, co opisywane badania młodzieży szkolnej, opinie uczniów i całej dorosłej populacji były do siebie zbliżone¹⁵.

Warto też przypomnieć, iż latach 1996–2003 opinie badanych uczniów na temat ewentualnych skutków przystąpienia Polski do Unii Europejskiej systematycznie się zmieniały – malał odsetek euroentuzjastów, spodziewających się po integracji więcej korzyści niż strat, przy jednocześnie zwiększającej się grupie eurosceptyków, oczekujących raczej strat niż korzyści dla kraju, oraz grupie tych, którzy oceniali, że wejście do UE przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat. W efekcie w latach 1996 i 1998 młodzież najczęściej uważała, że – ogólnie rzecz biorąc – pełna integracja z UE przyniesie Polsce więcej korzyści niż strat, natomiast w 2003 roku najliczniejsze grupy były zdania, że proces ten przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat lub więcej strat niż korzyści. Cztery lata po akcesji opinie znacząco się poprawiły. Kolejna niewielka poprawa odnotowana w ostatnim pomiarze spowodowała, że odsetki ocen pozytywnych i negatywnych są niemal takie same jak w roku 1998.

Analizy wielozmiennowe¹⁶ wykazały, iż najważniejszą zmienną różnicującą oceny skutków przynależności Polski do Unii Europejskiej są deklarowane poglądy polityczne, przy czym istotne statystycznie różnice występują pomiędzy trzema grupami uczniów. Do pierwszej zaliczyć należy badanych o poglądach lewicowych i centrowych, z których większość ocenia je pozytywnie. Bardzo podzielone są natomiast oceny skutków przynależności naszego kraju do UE wśród uczniów o poglądach prawicowych. Choć najwięcej osób wśród identyfikujących się z prawicą ocenia efekty integracji Polski z UE ambiwalentnie, to niemal równie liczne są grupy oceniających je pozytywnie i negatywnie. Ponadto należy

¹⁵ Zob. komunikat CBOS „10 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej”, kwiecień 2014 (oprac. B. Roguska).

¹⁶ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

podkreślić, iż uczniowie o poglądach prawicowych wyróżniają się na tle pozostałych wysokim odsetkiem ocen negatywnych. Najwięcej problemów z oceną skutków integracji Polski z UE mają badani niepotrafiący określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica, ale wśród tych, którzy podjęli się tej oceny przeważają widzący je w pozytywnym świetle.

Tabela 79

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
– więcej korzyści niż strat	59	52	30	39
– tyle samo korzyści, co strat	25	32	34	30
– więcej strat niż korzyści	8	9	29	7
Trudno powiedzieć	8	7	7	24

Badanie KBPN 2016

Oceny skutków integracji Polski z UE związane są także z typem szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Najwięcej euroentuzjastów można znaleźć wśród uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących, natomiast najbardziej eurosceptyczni są uczniowie techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych.

Tabela 80

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
– więcej korzyści niż strat	48	35	31
– tyle samo korzyści, co strat	29	32	33
– więcej strat niż korzyści	9	15	12
Trudno powiedzieć	15	18	24

Badanie KBPN 2016

PATRIOTYZM, NACJONALIZM I STOSUNEK DO OBCYCH

Zdecydowana większość Polaków uważa się za patriotów¹⁷. Co więcej, w ciągu ostatnich kilku lat wzrosła liczba osób czujących dumę z przynależności do narodu polskiego. Jednak ten trend w najmniejszym stopniu dotyczy ludzi młodych – są oni nastawieni mniej patriotycznie niż starsi. Rzadziej odczuwają dumę z bycia Polakami, częściej wstydzą się swojego pochodzenia. Jednocześnie to właśnie wśród osób między 18 a 24 rokiem życia obserwujemy najwyższe poparcie dla ruchów narodowych, propagujących idee nacjonalistyczne.

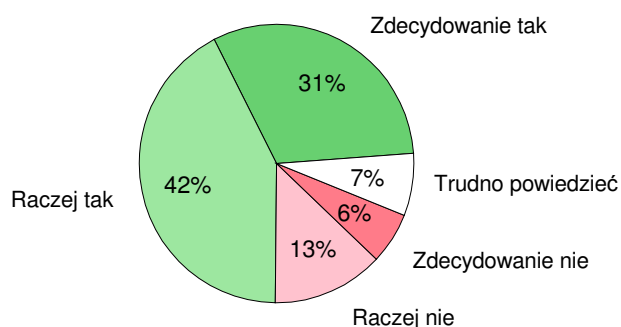
O kwestie patriotyzmu i nacjonalizmu zapytaliśmy też uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. Częściowo użyliśmy przy tym już wcześniej wykorzystywanych wskaźników, co pozwala na prześledzenie zmian w czasie i analizę ewolucji postaw młodzieży. Tę część kwestionariusza uzupełniliśmy o nowe pytania, pozwalające bardziej szczegółowo poznać światopogląd młodych ludzi i pokazać, co wyróżnia ich na tle ogółu Polaków.

Patriotyzm

Za patriotów uważa się prawie trzy czwarte (73%) uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. To znacząco mniej, niż wśród ogółu społeczeństwa (88%). Potwierdza się więc obserwacja, że młodzi rzadziej niż starsi Polacy identyfikują się z postawą patriotyczną. Trzeba jednak podkreślić, że nawet wśród nich jest to zdecydowana większość.

¹⁷ Wyniki badania dotyczącego patriotyzmu, w którym pytaliśmy m.in. o sposób rozumienia i akceptację tej postawy, przedstawiliśmy w komunikacie CBOS „Między patriotyzmem a nacjonalizmem”, listopad 2016 (oprac. R. Boguszewski, A. Głowacki).

Rys. 46. **Czy uważasz się za patriot(k)ę?**

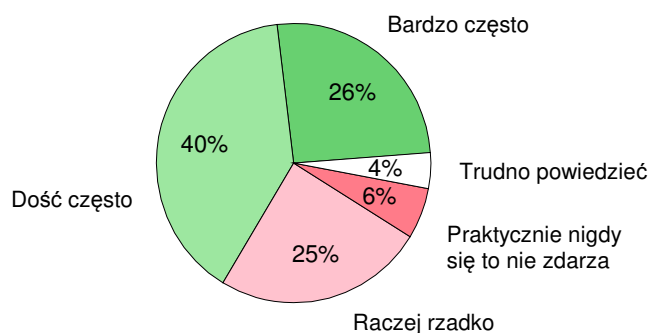
Badanie KBPN 2016

Za patriotów najczęściej uważają się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (79%), a najrzadziej liceów ogólnokształcących (69%); częściej mieszkańcy wsi (79%) niż miast. Można też zauważyć wpływ poglądów politycznych: postawę patriotyczną deklaruje 83% uważających się za zwolenników prawicy, a tylko 59% mających poglądy lewicowe. Najwyraźniej jednak nastawienie w tej kwestii różnicuje religijność. Wśród młodych ludzi uczestniczących regularnie (co najmniej raz w miesiącu) w praktykach religijnych odsetek patriotów przekracza 80%, wśród słabiej związanych z religią (praktykujących kilka razy w roku) jest zbliżony do średniej (73%). Wśród wcale niepraktykujących wynosi on 61%. Jeszcze istotniejszy okazuje się wpływ autoidentyfikacji religijnej: wśród osób głęboko wierzących za patriotów uważa się 84%, wśród niewierzących – jedynie nieco więcej niż połowa (53%).

Poczucie dumy narodowej

Dwie trzecie uczniów (66%) twierdzi, że często odczuwa dumę z bycia Polakiem lub Polką. Jednej czwartej (25%) zdarza się to dość rzadko, a tylko bardzo niewielkiej części (6%) – właściwie nigdy.

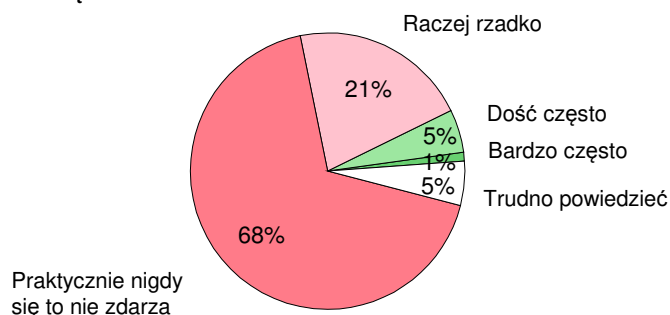
Rys. 47. **Czy i jak często zdarza się, że odczuwasz dumę z tego, że jesteś Polakiem/Polką?**

Badanie KBPN 2016

Ponad dwie trzecie (68%) badanych deklaruje, że przynależność do narodu polskiego praktycznie nigdy nie jest dla nich źródłem wstydu. Tylko 6% odczuwa go często.

Rys. 48. **Czy i jak często zdarza się, że wstydzisz się tego, że jesteś Polakiem/Polką?**

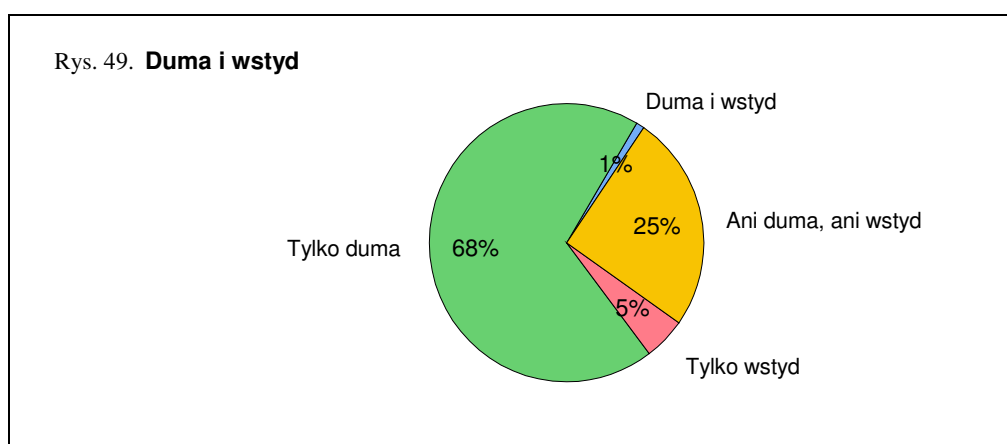

Badanie KBPN 2016

Dumą z pochodzenia odczuwają nieco częściej uczniowie liceów profilowanych (71%), mieszkańcy wsi (71%) i sympatycy prawicy (79%). Z kolei wstyd relatywnie częściej charakteryzuje uczniów publicznych liceów ogólnokształcących (7%), mieszkańców największych miast (9%) i uczniów deklarujących poglądy lewicowe (18%). Po raz kolejny jednak najistotniejsza

okazuje się autoidentyfikacja religijna. Więcej niż czterech na pięciu (83%) młodych ludzi uważających się za głęboko wierzących często odczuwa dumę z bycia Polakiem lub Polką. Podobne doświadczenia ma mniej niż połowa (45%) niewierzących. Ci ostatni relatywnie częściej niż inni (18%) odczuwają za to wstyd związany ze swoim pochodzeniem.

Rozpatrując łącznie oba odczucia powiązane z przynależnością narodową można stwierdzić, że dwie trzecie badanych uczniów (68%) odczuwa często jedynie dumę, a bycie Polakiem lub Polką nie jest dla nich źródłem wstydu. Dla jednej czwartej (25%) młodych ludzi przynależność narodowa nie jest źródłem żadnych emocji. Podobnie jak w przypadku ogółu dorosłych Polaków, właściwie nie zdarzają się osoby, które w zależności od sytuacji odczuwałyby czasem dumę, a czasem wstyd. Można więc powiedzieć, że są to raczej zgeneralizowane postawy, niż sposoby reagowania w konkretnych okolicznościach.

Połączono odpowiedzi „Bardzo często” i „często”.
Badanie KBPN 2016

Poczucie dumy narodowej jest wyraźnie związane z postawą patriotyczną. Osoby uważające się za patriotów w zdecydowanej większości (81%) odczuwają głównie dumę ze swojego pochodzenia. Wśród młodych ludzi, którzy nie identyfikują się jako patrioci, jedna piąta odczuwa dumę z tego, że są Polakami, również jedna piąta – wstyd, a ponad połowa (56%) nie odczuwa żadnych emocji wynikających z przynależności narodowej. Relatywnie rzadka postawa niepatriotyczna oznacza więc zapewne przede wszystkim obojętność, brak zainteresowania kwestią przynależności narodowej.

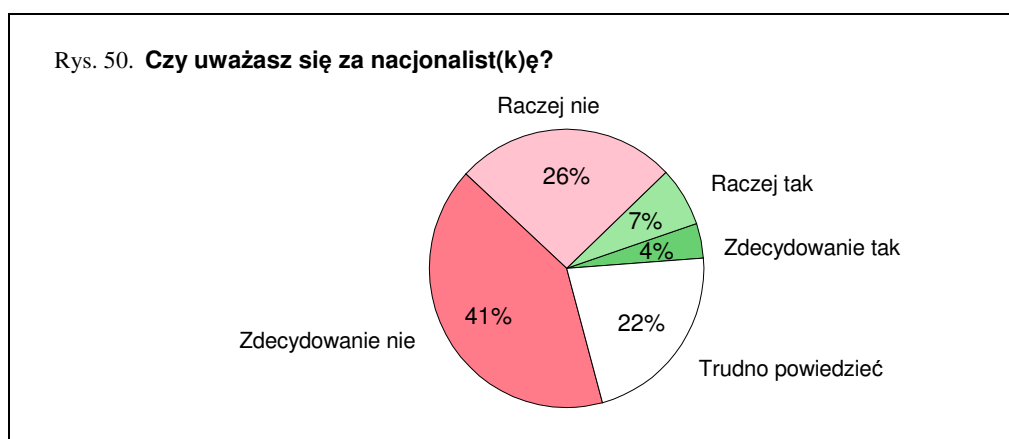
Tabela 81

Czy uważasz się za patriot(k)ę?	Odczuwanie dumy lub wstydu z tego, że jest się Polakiem / Polką			
	Tylko duma	Duma i wstyd	Tylko wstyd	Ani duma, ani wstyd
	w procentach			
Tak	81	2	1	17
Nie	21	1	22	56
Trudno powiedzieć	52	0	6	42

Badanie KBPN 2016

Poparcie dla idei nacjonalistycznych

Podobnie jak wśród ogółu dorosłych Polaków, jedynie bardzo niewielka część badanych (11%) uważa się za nacjonalistów. Zdecydowana większość (67%) nie identyfikuje się z tą postawą, a jedna czwarta (22%) nie potrafi określić się w tych kategoriach.

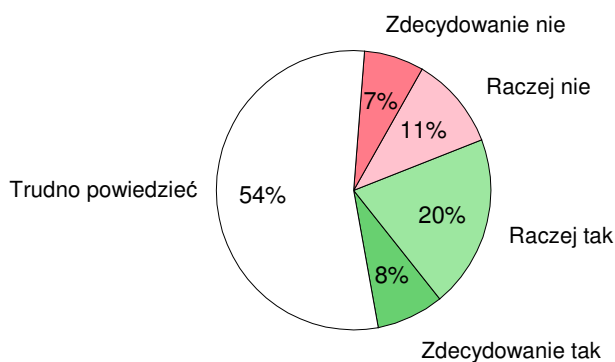

Badanie KBPN 2016

Za nacjonalistów częściej uważają się chłopcy (15%) niż dziewczęta (6%). Nieco większy od przeciętnej odsetek osób identyfikujących się w ten sposób obserwujemy w miastach liczących powyżej 100 tysięcy mieszkańców (14%), a także wśród osób głęboko wierzących (16%), chociaż niekoniecznie najczęściej praktykujących. Inaczej niż w przypadku postawy patriotycznej, autoidentyfikacja religijna okazuje się tu mniej istotna, niż poglądy polityczne. Za nacjonalistów uważa się jedna czwarta (25%) młodych ludzi o poglądach prawicowych, co siódmy sympatyk lewicy (14%) i jedynie co siedemnasty (6%) uczeń lub uczennica określający się jako zwolennik centrum.

Badając poparcie dla ruchów narodowych wśród ogółu dorosłych Polaków zwracaliśmy uwagę, że ich postulaty najwyższy poziom akceptacji znajdują właśnie wśród ludzi młodych, poniżej 25 roku życia: 38% z nich popiera działania ruchów takich jak Obóz Narodowo-Radykalny czy Młodzież Wszechpolska. Wśród uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych poziom akceptacji dla działań tych środowisk jest zdecydowanie niższy – deklaruje go nieco ponad jedna czwarta (28%) badanych. Warto jednak zwrócić uwagę, że ponad połowa (54%) nie zna tych organizacji lub nie potrafi się do nich ustosunkować. Wśród młodych ludzi potrafiących określić swoje stanowisko większość (61%) deklaruje poparcie dla ruchów takich jak ONR czy MW. Jednak ekstrapolowanie tego wyniku na całość próby nie byłoby uzasadnione – można podejrzewać, że osoby zainteresowane tego rodzaju polityczną propozycją posiadają odpowiednie informacje, a więc rozpowszechnienie wiedzy o postulatach ONR i MW nie doprowadziłoby do znaczącego wzrostu poparcia dla nich.

Rys. 51. **Czy, generalnie rzecz biorąc, popierasz działania takich ruchów, organizacji, środowisk jak Obóz Narodowo Radykalny (ONR), Młodzież Wszechpolska?**

Badanie KBPN 2016

Warto zauważyć, że pomimo stosunkowo wysokiego poparcia dla tego rodzaju ruchów raczej nie pojawiają się one wśród sił politycznych wymienianych przez uczniów jako najbardziej im odpowiadające¹⁸. Może to wynikać z dwóch czynników: po pierwsze, nie są to organizacje „pierwszego wyboru” – część badanych w ogólnych założeniach zgadza się z ich postulatami, ale inna partia lub

¹⁸ Zob. rozdział „Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce” w niniejszej publikacji.

ruch polityczny w większym stopniu odpowiada ich preferencjom. Po drugie, środowiska takie jak ONR i MW mogą nie być odbierane jako organizacje polityczne, ponieważ nie są reprezentowane w parlamencie i nie uczestniczą w życiu politycznym. W społecznym odbiorze sytuowałyby się więc bliżej ruchów obywatelskich niż partii politycznych.

Poparcie dla działań ruchów takich jak ONR i Młodzież Wszechpolska jest częstsze wśród chłopców (32%) niż dziewcząt (23%), a także wśród uczniów liceów profilowanych (38%) i zasadniczych szkół zawodowych (36%). Szczególnie wysoki poziom poparcia charakteryzuje młodych ludzi deklarujących się jako zwolennicy prawicy (46% wobec 24% sympatyków lewicy i 20% – centrum), a także uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (40%).

W przypadku ogółu dorosłych Polaków związek między autoidentyfikacją jako nacjonalista a poparciem dla ruchów narodowych takich jak Obóz Narodowo-Radykalny czy Młodzież Wszechpolska nie jest zbyt silny. Wśród badanych uważających się za nacjonalistów mniej niż połowa popierała te ruchy, a jednocześnie mniej niż co szósty respondent popierający ONR i MW uważał się za nacjonalistę¹⁹. W przypadku młodzieży związek ten jest nieco silniejszy, co może oznaczać, że dla młodych ludzi identyfikujących się z postawą nacjonalistyczną te organizacje są istotniejszym niż dla starszych punktem odniesienia, w większym stopniu definiują zakres tej postawy politycznej.

Większość (56%) uczniów uważających się za nacjonalistów jednocześnie popiera działania ruchów takich jak ONR i MW. Jednocześnie osoby nieidentyfikujące się w ten sposób w zdecydowanej większości (69%) nie chcą lub nie potrafią zająć stanowiska w tej kwestii.

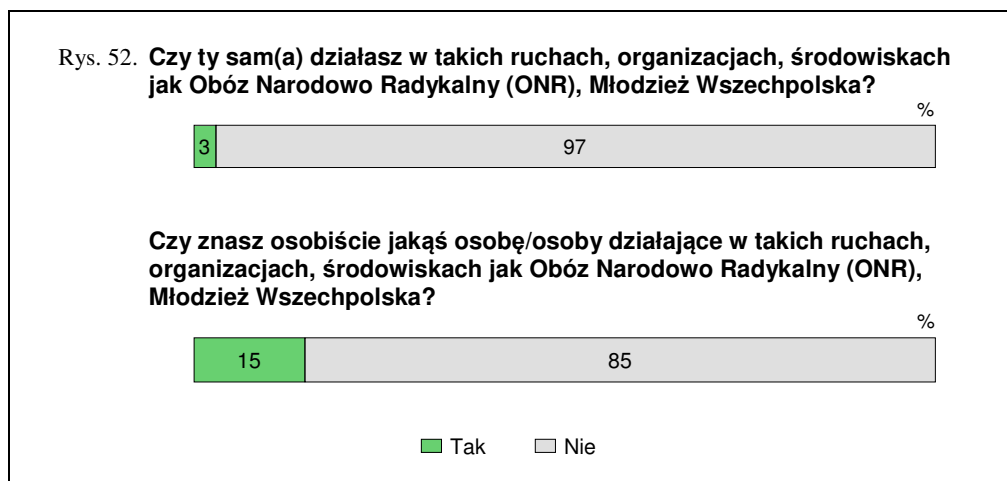
Tabela 82

Czy uważasz się za nacjonalist(k)ę?	Czy, generalnie rzecz biorąc, popierasz działania takich ruchów, organizacji, środowisk jak Obóz Narodowo Radykalny (ONR), Młodzież Wszechpolska?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć, nie znam tych organizacji
	w procentach		
Tak	56	13	32
Nie	26	21	53
Trudno powiedzieć	21	11	69

Badanie KBPN 2016

¹⁹ Komunikat CBOS „Między patriotyzmem a nacjonalizmem”, listopad 2016 (oprac. R. Boguszewski, A. Głowacki).

Bardzo niewielki odsetek badanych (3%) jest aktywny w tego rodzaju ruchach i środowiskach, a co siódmy respondent (15%) ma osobisty kontakt z osobami należącymi do ONR lub Młodzieży Wszechpolskiej. To znacznie wyższy odsetek, niż w przypadku ogółu dorosłych Polaków (5%), co prawdopodobnie wynika w znacznej mierze z młodzieżowego charakteru tych organizacji.

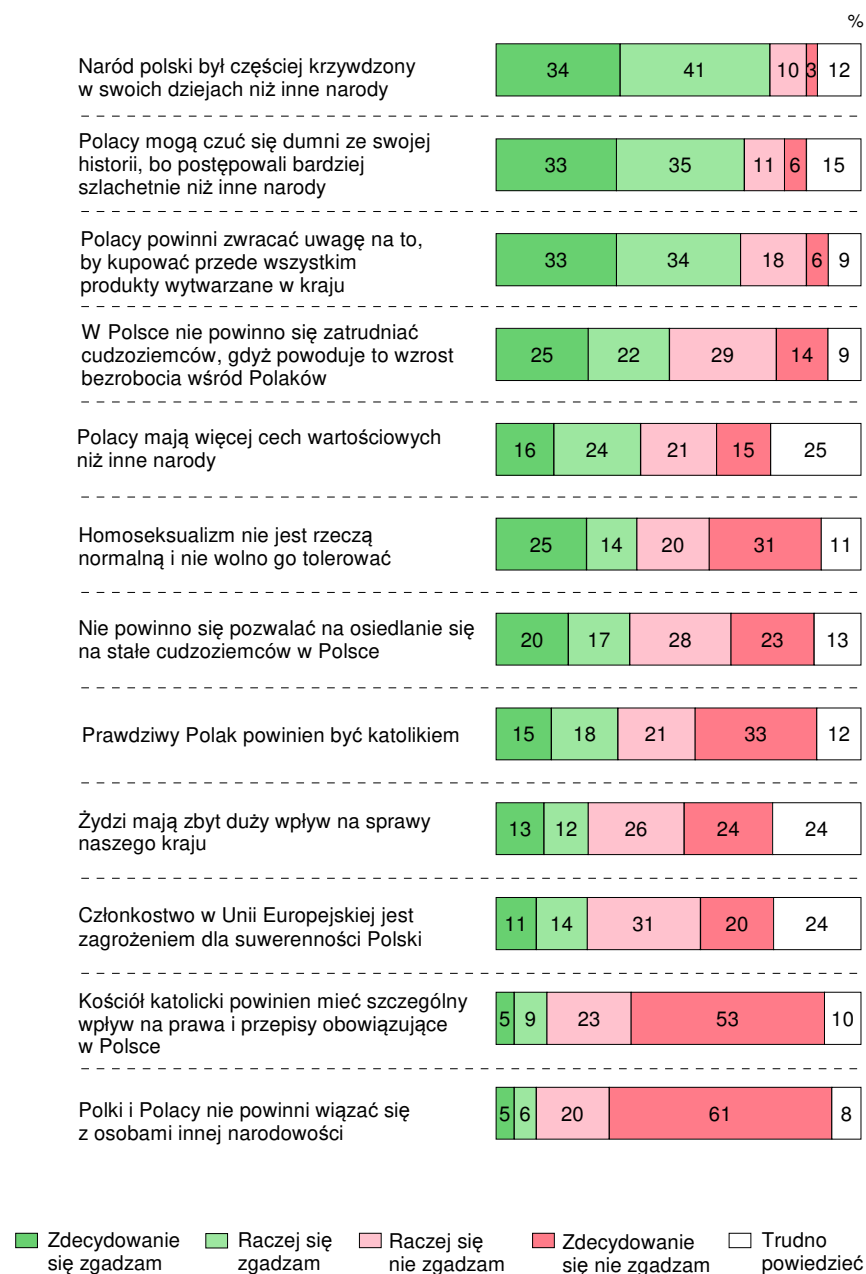

Badanie KBPN 2016

Poglądy uczniów

Chcąc lepiej poznać opinie młodzieży, poprosiliśmy o ustosunkowanie się do szeregu stwierdzeń. Dotyczą one bardzo różnych zagadnień – historii, ekonomii, religii, moralności. Wszystkie łączy zagadnienie spójności narodowej, rozumianej w sposób zarówno pozytywny (wzmacnianie więzów wewnątrz społeczeństwa), jak i negatywny (odróżnienie od innych, obcych). Częściowo jest to powtórzenie pytań, które zadawaliśmy uczniom ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w 2013 roku w ramach bloku Postawy wobec „Innych” i „Obcych”.

Rys. 53. **Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem?**

Badanie KBPN 2016

Trzy z zaproponowanych stwierdzeń uzyskują aprobatę większości badanych uczniów. Dotyczą one szczególnej roli Polski w historii (przekonania o wyjątkowości polskiej krzywdy i szlachetności postępowania), a także „patriotyzmu gospodarczego”, a więc kupowania przede wszystkim produktów krajowych. Trzy czwarte badanych młodych ludzi (75%) uważa, że naród polski był w swoich dziejach krzywdzony bardziej niż inne. Nieco mniej, około dwóch trzecich (68%), zgadza się, że Polacy mogą czuć się dumni ze swojej historii, bo postępowali szlachetniej niż inne narody. Niemal tyle samo (67%) sądzi, że powinno się zwracać uwagę, by kupować przede wszystkim produkty wytwarzane w kraju.

Poza tymi trzema stwierdzeniami, w dwóch innych przypadkach większa liczba badanych deklaruje zgodę niż niezgodę. Pierwszy z nich to opinia, że nie powinno się zatrudniać cudzoziemców, bo powoduje to wzrost bezrobocia wśród Polaków; drugi to przekonanie, że Polacy posiadają więcej cech wartościowych niż inne narody. Z pierwszym z tych stwierdzeń zgadza się prawie połowa (47%) respondentów, z drugim – nieco mniej (40%, przy czym warto zwrócić uwagę na wysoki odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” – 25%).

W przypadku pozostałych stwierdzeń dominuje brak zgody. Uczniowie szczególnie mocno odrzucają uprzywilejowaną pozycję Kościoła katolickiego w odniesieniu do stanowienia prawa (76% przeciw) oraz sugestię, że Polki i Polacy nie powinni wiązać się z osobami innych narodowości (81% przeciw).

Młodzi ludzie zgadzali się średnio z mniej niż pięcioma (4,80) stwierdzeniami. Ten wskaźnik jest znacząco wyższy wśród chłopców (5,43), niż dziewcząt (4,07). Przeciętnie z większą liczbą proponowanych opinii zgadzają się też uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (6,51), techników (5,06) oraz liceów profilowanych (5,04). Skłonność do aprobaty przedstawionych stwierdzeń jest też związana z miejscem zamieszkania (im większa miejscowość, tym niższa średnia wartość wskaźnika). Widoczny jest też wyraźny wpływ podstawowych zmiennych światopoglądowych. Wśród osób identyfikujących się z prawicą średnia wartość wskaźnika jest zdecydowanie wyższa (5,51), niż wśród sympatyków lewicy (3,67); podobnie wśród badanych określających się jako głęboko wierzący znacząco przewyższa on (5,52) średni poziom wśród niewierzących (3,57).

Zróżnicowanie odpowiedzi dotyczących konkretnych stwierdzeń kształtuje się podobnie. Bardziej skłonni zgadzać się z nimi są chłopcy, młodzi ludzie z mniejszych miejscowości, identyfikujący się z prawicą i określający się jako wierzący. Warto jednak wskazać kilka interesujących zależności.

Typ szkoły szczególnie mocno różnicuje opinie dotyczące zatrudniania cudzoziemców. Obawę, że powoduje to wzrost bezrobocia wśród Polaków, zdecydowanie najczęściej wyrażają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (71%), a najrzadziej uczniowie liceów (33% uczniów liceów publicznych i tylko 16% prywatnych). Przypomnijmy jednak, że uczniowie zasadniczych szkół zawodowych nie czują się wcale w znacząco większym stopniu zagrożeni bezrobociem niż uczniowie liceów²⁰, nie można więc mówić o prostym przeniesieniu obaw na cudzoziemców. Analizy statystyczne wskazują, że niechęć do zatrudniania cudzoziemców jest w znacznie większym stopniu skorelowana z niechęcią do pozwalania im na osiedlanie się w Polsce, niż z kwestią zagrożenia bezrobociem²¹. Jest ona więc raczej wyrazem ogólnego negatywnego nastawienia do cudzoziemców przyjeżdżających do Polski, a nie obaw motywowanych ekonomicznie.

Na stosunek do homoseksualizmu, podobnie jak przed czterema laty²², szczególnie mocno wpływa płeć badanych. Opinię, że nie jest on rzeczą normalną i nie powinien być tolerowany, wyraża ponad połowa (53%) chłopców i mniej niż jedna czwarta dziewcząt (22%). Warto też zauważyć, że opinie w tej kwestii są mocno spolaryzowane – skrajne poglądy („zdecydowanie się zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”) przeważają nad postawami bardziej umiarkowanymi.

Wpływ stosunku do kwestii związanych z religią jest mniej jednoznaczny, niż innych zmiennych społecznych, demograficznych i światopoglądowych. W przypadku niektórych stwierdzeń jest on istotną zmienną, w przypadku innych – jego wpływ jest bardzo niewielki. Uczestnictwo w praktykach religijnych jest powiązane przede wszystkim z opiniami dotyczącymi roli Kościoła: młodzi ludzie regularnie uczestniczący w praktykach religijnych zdecydowanie częściej twierdzą, że prawdziwy Polak powinien być katolikiem (54% wśród uczestniczących kilka razy w tygodniu i 47% – raz w tygodniu wobec 17% wcale nieuczestniczących), a także relatywnie częściej uważają, że Kościół katolicki powinien mieć szczególny wpływ na stanowienie prawa (27% wśród uczestniczących kilka razy w tygodniu wobec 8% wśród nieuczestniczących). Można też zaobserwować wpływ uczestnictwa w praktykach religijnych na poglądy dotyczące preferencji produktów

²⁰ Rozdział „Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży” w niniejszej publikacji.

²¹ Zastosowano analizę korelacji. Zależność między stwierdzeniami dotyczącymi niechęci do zatrudniania cudzoziemców i do ich osiedlania się w Polsce jest istotna statystycznie na poziomie istotności 0,01 (współczynnik r Pearsona = 0,456). Nie odnotowano istotnych zależności między niechęcią do zatrudniania cudzoziemców a odczuwanym zagrożeniem bezrobociem.

²² *Młodzież 2013*, „Opinie i Diagnozy” nr 28, s. 79.

krajowych i odnoszące się do homoseksualizmu. Warto zwrócić uwagę, że w jednym przypadku osoby najbardziej religijne (zarówno pod względem częstości praktyk, jak i autoidentyfikacji) okazują się mniej skłonne do zgadzania się z zaproponowanym stwierdzeniem. Dotyczy ono wpływu Żydów na sytuację w Polsce. Za zbyt duży uważa go 24% uczniów często praktykujących oraz 28% niepraktykujących wcale, 20% głęboko wierzących i 28% wcale niewierzących.

Poglądy młodzieży na tle opinii ogółu Polaków

Poglądy młodzieży w niewielkim stopniu odbiegają od deklarowanych przez ogół dorosłych Polaków²³.

Największa różnica dotyczy poglądów na temat Unii Europejskiej: młodzi ludzie częściej niż starsi obawiają się, że członkostwo w niej może stanowić zagrożenie dla suwerenności Polski. Z taką opinią zgadza się o 8 punktów procentowych więcej uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, niż dorosłych Polaków, a jednocześnie o 14 punktów procentowych mniej nie zgadza się z tym poglądem. Istotne różnice można też zaobserwować w odniesieniu do stanowiska w kwestii wpływu Żydów na sytuację w Polsce – wśród młodych ludzi aprobatą stwierdzenia, że mają oni zbyt duży wpływ na sprawy naszego kraju, jest niższa o 6 punktów, a jednocześnie brak zgody z tą opinią wyższy o 13 punktów procentowych. Znaczące rozbieżności pojawiają się też w przypadku kwestii zatrudniania cudzoziemców: badani uczniowie są im mniej przychylni, niż starsi respondenci. W pozostałych sprawach różnice nie są aż tak wyraźne.

²³ Dane dotyczące Polaków pochodzą z komunikatu CBOS „Między patriotyzmem a nacjonalizmem”, listopad 2016 (oprac. R. Boguszewski, A. Głowacki). Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (317) przeprowadzono w dniach 8–19 października 2016 roku.

Tabela 83

		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Naród polski był częściej krzywdzony w swoich dziejach niż inne narody	Młodzież Ogół	75 76	13 14	12 10
Polacy powinni zwracać uwagę na to, by kupować przede wszystkim produkty wytwarzane w kraju	Młodzież Ogół	67 76	24 19	9 5
W Polsce nie powinno się zatrudniać cudzoziemców, gdyż powoduje to wzrost bezrobocia wśród Polaków	Młodzież Ogół	47 43	43 49	9 8
Prawdziwy Polak powinien być katolikiem	Młodzież Ogół	33 38	54 52	12 10
Polacy mają więcej cech wartościowych niż inne narody	Młodzież Ogół	40 44	36 36	25 20
Polacy mogą czuć się dumni ze swojej historii, bo postępowali bardziej szlachetnie niż inne narody	Młodzież Ogół	68 73	17 18	15 9
Nie powinno się pozwalać na osiedlanie się na stałe cudzoziemców w Polsce	Młodzież Ogół	37 35	51 53	13 12
Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy naszego kraju	Młodzież Ogół	25 31	50 37	24 32
Członkostwo w Unii Europejskiej jest zagrożeniem dla suwerenności Polski	Młodzież Ogół	25 17	51 65	24 18
Homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować	Młodzież Ogół	39 37	51 48	11 15
Kościół katolicki powinien mieć szczególny wpływ na prawa i przepisy obowiązujące w Polsce	Młodzież Ogół	14 13	76 80	10 7
Polki i Polacy nie powinni wiązać się z osobami innej narodowości	Młodzież Ogół	11 10	81 82	8 8

Połączono odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam” oraz „raczej się nie zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”

Badanie CBOS 2016; badanie KBPN 2016

Zmiany w poglądach młodzieży

W roku 2013 cztery z analizowanych stwierdzeń tworzyły blok Postawy wobec „Innych” i „Obcych”. Dotyczyły one osiedlania się cudzoziemców w Polsce, wpływu Żydów na sprawy naszego kraju, członkostwa w Unii Europejskiej jako zagrożenia suwerenności Polski oraz stosunku do homoseksualizmu.

Tabela 84

Czy zgadzasz się z stwierdzeniem:		Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
		w procentach		
Nie powinno się pozwalać na osiedlanie się na stałe cudzoziemców w Polsce	2016	37	51	13
	2013	26	65	9
Żydzi mają zbyt duży wpływ na sprawy naszego kraju	2016	25	50	24
	2013	23	56	21
Członkostwo w Unii Europejskiej jest zagrożeniem dla suwerenności Polski	2016	25	51	24
	2013	24	53	23
Homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować	2016	39	51	11
	2013	46	45	9

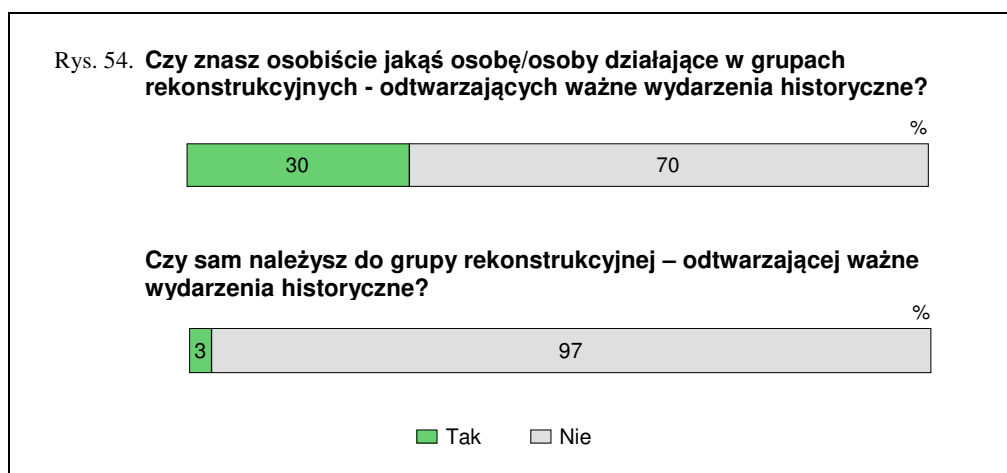
Badania KBPN

Opinie o wpływie Żydów na sprawy w Polsce oraz zagrożeniu utratą suwerenności pozostały na podobnym poziomie jak w poprzednim badaniu. Z każdym z tych stwierdzeń wciąż zgadza się około jednej czwartej badanych. W ciągu ostatnich trzech lat wzrosła akceptacja homoseksualizmu: obecnie czterech na pięciu młodych ludzi (39%) opowiada się przeciwko tolerancji wobec tej orientacji seksualnej – w roku 2013 był to prawie co drugi badany (46%). Zmalał z kolei odsetek respondentów skłonnych aprobować osiedlanie się cudzoziemców w Polsce. Obecnie 37% uznaje, że nie należy na to pozwalać; w 2013 roku była to jedna czwarta (26%). Trzeba jednak pamiętać, że w ciągu tych trzech lat znacząco zmienił się kontekst polityczny tego pytania, a imigracja stała się jednym z głównych tematów debaty publicznej. Można więc podejrzewać, że obecnie badani inaczej wyobrażają sobie owego hipotetycznego „cudzoziemca”.

Rekonstrukcje historyczne

Zarówno wśród młodych ludzi, jak i wśród dorosłych Polaków istotnym elementem postawy patriotycznej jest odwołanie do przeszłości. Duma z narodowej historii jest jedną z kwestii, z którymi identyfikuje się największa część badanych. Specyficznym sposobem nawiązywania do przeszłości są rekonstrukcje historyczne, które w ostatnich latach cieszą się coraz większą popularnością. Na marginesie badania patriotyzmu spytaliśmy młodzież o udział w tego rodzaju aktywnościach.

Mniej więcej jedna trzecia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (30%) ma bezpośredni kontakt z grupami odtwarzającymi wydarzenia historyczne – zna kogoś należącego do takiej grupy.

Badanie KBPN 2016

Takie kontakty znacznie częściej mają chłopcy (35%) niż dziewczęta (23%), a także mieszkańcy miast liczących od 100 tysięcy do pół miliona mieszkańców (36%). Istotną zmienną okazuje się też wykształcenie rodziców (im wyższe, tym częstsza znajomość grup rekonstrukcyjnych), a także udział w praktykach religijnych (w większym stopniu, niż autoidentyfikacja). Interesujący jest wpływ deklarowanych poglądów politycznych: nie stwierdzono istotnych różnic między uczniami identyfikującymi się z prawicą, lewicą i centrum, wyraźnie widoczny jest natomiast fakt, że osoby deklarujące jakiegokolwiek poglądy częściej mają takie kontakty, niż niepotrafiące określić swojego stanowiska politycznego (38%–40% wobec 24%).

Stosunkowo duża część młodzieży zna kogoś należącego do grupy rekonstrukcyjnej, jest to jednak aktywność marginalna. Tylko 3% badanych deklaruje uczestnictwo w odtwarzaniu wydarzeń historycznych.

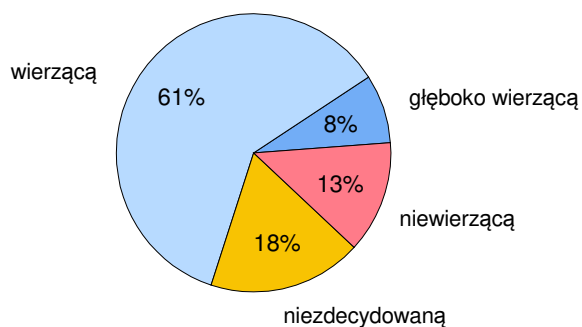
Chociaż potwierdza się obserwacja, że młodzi ludzie rzadziej niż starsi uważają się za patriotów, to jednak zdecydowana większość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych identyfikuje się w ten sposób. W większości czują się dumni ze swego pochodzenia i nie odczuwają wstydu związanego z narodowością. Jednocześnie, podobnie jak wśród ogółu dorosłych Polaków, postawy nacjonalistyczne są wśród nich bardzo rzadko spotykane.

Pod względem światopoglądowym młodzi ludzie w niewielkim stopniu różnią się od starszych – nie są ani bardziej, ani mniej liberalni. Nieco częściej wyrażają obawy dotyczące miejsca Polski w Unii Europejskiej oraz przybywających do Polski cudzoziemców. W mniejszym stopniu przekonani są o znaczeniu kupowania produktów krajowych. Nieco rzadziej są skłonni wywyższać polski naród ponad inne, zarówno pod względem obecnych cech, jak i przeszłego postępowania. Różnice są jednak niewielkie – wejście w dorosłość obecnych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych raczej nie wprowadzi więc do debaty na te tematy nowej perspektywy.

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY

Obecnie nieco ponad dwie trzecie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (69%) uważa się za osoby wierzące, w tym 8% za głęboko wierzące. Prawie jedna piąta (18%) określa swoją postawę wobec wiary religijnej jako niezdecydowanie, a co ósmy badany (13%) deklaruje brak wiary. Zgodnie z trendami obserwowanymi od połowy lat dziewięćdziesiątych odsetek wierzących powoli spada, wzrasta natomiast udział niezdecydowanych i niewierzących. Co jednak interesujące, poziom deklaracji głębokiej wiary pozostaje stabilny.

Rys. 55. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

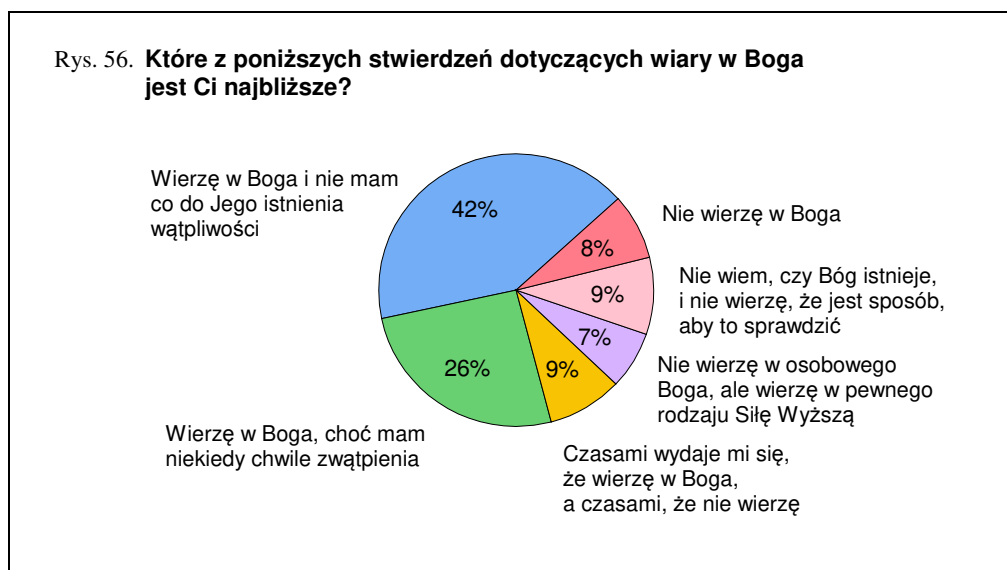
Badanie KBPN 2016

Tabela 85

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
– głęboko wierzącą	6	7	6	8	6	6	8
– wierzącą	74	73	72	73	71	65	61
– niezdecydowaną	14	15	14	13	16	18	18
– niewierzącą	5	5	7	5	7	10	13

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Pomimo stałego spadku poziomu wiary religijnej wciąż zdecydowana większość młodych ludzi uważa się za osoby wierzące. W co wierzą? Największa część, około dwóch na pięciu badanych (42%), wierzy w Boga i nie ma wątpliwości co do jego istnienia. Jedna czwarta (26%) wprawdzie wierzy w Boga, ale miewa chwile zwątpienia. Blisko co dziesiąty (9%) twierdzi, że czasem wydaje mu się, że wierzy, a czasem, że nie wierzy w Boga. Podobny odsetek identyfikuje się z klasyczną postawą agnostyczną – nie wiedzą, czy Bóg istnieje, i nie widzą możliwości sprawdzenia tego. Najmniejsza grupa badanych uczniów zdecydowanie nie wierzy (8%) lub wierzy w jakiegoś rodzaju nieosobową Siłę Wyższą (7%). Te deklaracje nie odbiegają w znaczącym stopniu od wartości z roku 2013²⁴.

Badanie KBPN 2016

Tabela 86

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?	2013	2016
	%	
Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	45	42
Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	26	26
Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	10	9
Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą	7	7
Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, aby to sprawdzić	6	9
Nie wierzę w Boga	6	8

Badania KBPN

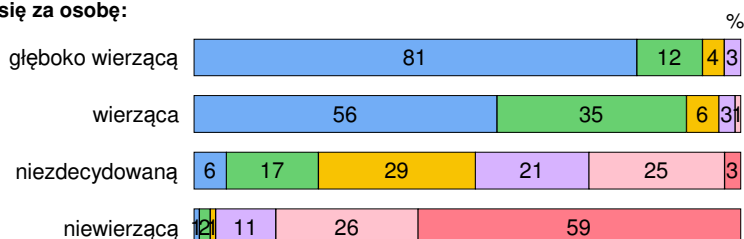
²⁴ *Młodzież 2013*, „Opinie i Diagnozy” nr 28, s. 115.

Osoby głęboko wierzące w zdecydowanej większości (81%) nie mają wątpliwości co do istnienia Boga. Także większość wierzących (56%) nie doświadcza momentów wahania, ale ponad jedna trzecia (35%) przyznaje, że zdarzają im się chwile zwątpienia. Postawa niezdecydowana to najczęściej wiara lub niewiara w zależności od sytuacji (29%) lub agnostycyzm (25%), a w nieco mniejszym stopniu przekonanie o istnieniu niesprecyzowanych sił ponadnaturalnych (21%). W deklaracji niezdecydowania zawiera się więc bardzo szerokie spektrum możliwego nastawienia do transcendencji, od przekonania o niemożliwości poznania Boga, przez wahanie między wiarą a niewiarą aż do wiary pozbawionej jednoznacznie zdefiniowanego przedmiotu. Identyfikowanie się jako niewierzący w zdecydowanie większym stopniu odpowiada klasycznie zdefiniowanym postawom: ateizmowi, zdecydowanej niewierze w Boga (59%), i agnostycyzmowi, a więc powstrzymaniu się od sądu w tej sprawie związanemu z niemożliwością uzyskania pewności (26%).

Rys. 57. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?**

- Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości
- Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia
- Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę
- Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą
- Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, aby to sprawdzić
- Nie wierzę w Boga

**Niezależnie od udziału
w praktykach religijnych,
czy uważasz się za osobę:**

Badanie KBPN 2016

Udział w praktykach religijnych

Osobną kwestią, obok autoidentyfikacji, jest udział w praktykach religijnych. Od połowy lat dziewięćdziesiątych obserwujemy stopniowy spadek poziomu uczestnictwa młodzieży w mszach, nabożeństwach i innego rodzaju spotkaniach religijnych. Obecnie co najmniej raz w tygodniu uczestniczy w nich 40% badanych uczniów (dwadzieścia lat temu było to 62%). W praktykach religijnych nigdy nie bierze udziału 29% młodych ludzi, a 21% robi to kilka razy w roku (zapewne przy okazji głównych uroczystości religijnych lub rodzinnych).

Tabela 87

Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
Kilka razy w tygodniu	7	6	7	7	7	6	8
Raz w tygodniu	55	48	41	42	38	37	32
Przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	-	10	12	15	15	13	9
Kilka razy w roku	21	19	20	20	20	21	21
W ogóle w nich nie uczestniczę	16	16	19	16	20	23	29

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Co zrozumiałe, istnieje wyraźny związek między deklarowaną postawą wobec wiary a udziałem w praktykach religijnych. Osoby praktykujące określają się też częściej jako wierzące. Wśród uczestniczących w mszach lub innych spotkaniach religijnych częściej niż raz w tygodniu obserwujemy zdecydowanie najwyższy udział osób głęboko wierzących (37%); jednocześnie znaczna część badanych deklarujących głęboką wiarę (40%) uczestniczy w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu. Co jednak interesujące, istnieją osoby głęboko wierzące, które nigdy nie uczestniczą w praktykach religijnych (10%). Warto też zauważyć, iż osoby wierzące stanowią najliczniejszą grupę zarówno wśród uczestniczących w praktykach regularnie, jak i nieregularnie, a nawet wśród wcale nieuczestniczących (na równi ze zdecydowanie niewierzącymi). Te dwie obserwacje wskazują, że chociaż występuje związek między deklarowanym stosunkiem do wiary a uczestnictwem w praktykach religijnych, nie jest on konieczny – możliwa jest wiara bez praktyk.

Sytuacje odwrotne, w których osoba deklarująca niewiarę uczestniczyłaby w praktykach, występują jedynie marginalnie²⁵. Cztery piąte młodych ateistów

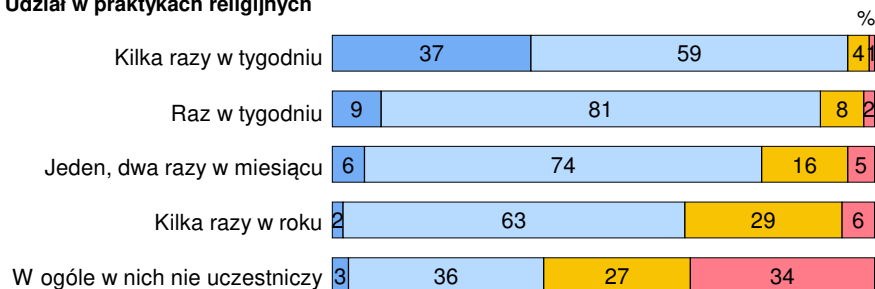
²⁵ Jest to zgodne z deklaracjami, że rodzice nie nakłaniają swoich dzieci do uczestnictwa w praktykach religijnych – zob. rozdział „Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego

(80%) nie uczestniczy w praktykach religijnych nigdy, a kolejne 10% jedynie sporadycznie. Z kolei niezdecydowani, którzy w pod względem wiary okazali się jako grupa mocno zróżnicowani, w sferze praktycznej okazują się bardziej homogeniczni: w zdecydowanej większości nie uczestniczą w praktykach religijnych nigdy (43%) albo tylko kilka razy w roku (33%).

Rys. 58. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

■ głęboko wierzącą ■ wierzącą ■ niezdecydowaną ■ niewierzącą

Udział w praktykach religijnych

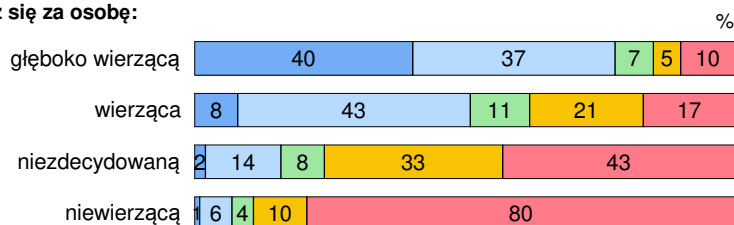

Badanie KBPN 2016

Rys. 59. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

■ Kilka razy w tygodniu
 ■ Raz w tygodniu
 ■ Przecięcie jeden, dwa razy w miesiącu
 ■ Kilka razy w roku
 ■ W ogóle w nich nie uczestniczę

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

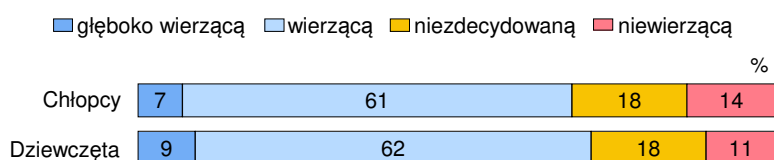
Badanie KBPN 2016

pokolenia Polaków” w niniejszej publikacji.

Religijność a płeć

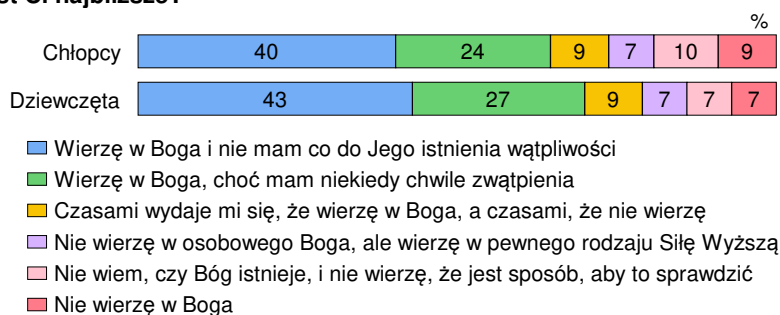
We wcześniejszych badaniach młodzieży obserwowaliśmy różnice w religijności chłopców i dziewcząt – uczennice były nieco bardziej religijne, niż uczniowie. To zjawisko wciąż istnieje, wydaje się jednak, że związek poziomu religijności z płcią jest słabszy niż jeszcze trzy lata temu. W roku 2013 wiarę deklarowało 67% chłopców i 75% dziewcząt – obecnie jest to odpowiednio 68% i 71%, a więc różnica zmniejszyła się z 8 do 3 punktów procentowych. Podobnie w przypadku zdecydowanej niewiary – odsetek chłopców uważających się za ateistów pozostał na tym samym poziomie (14% wobec 13% w 2013 roku), natomiast dziewcząt – nieznacznie wzrósł (z 8% do 11%). Uczennice ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych wciąż też częściej niż ich rówieśnicy deklarują niezachwianą wiarę w osobowego Boga (43%), jednak także w tym przypadku jest to odsetek znacząco niższy niż w poprzednim badaniu (49%). W tym samym okresie poziom przekonania uczniów właściwie się nie zmienił (40% deklarujących brak wątpliwości obecnie wobec 41% w 2013 roku).

Rys. 60. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

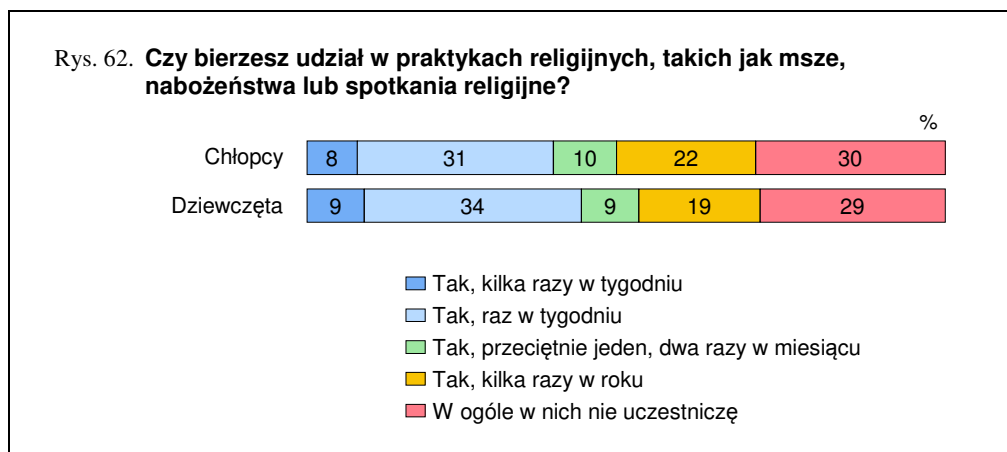
Badanie KBPN 2016

Rys. 61. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?**

Badanie KBPN 2016

Upodabnianie się postaw chłopców i dziewcząt można też zaobserwować w kwestii praktyk religijnych. Co prawda, uczennice wciąż nieco częściej uczestniczą w nich regularnie (co najmniej raz w tygodniu), ale odsetek nieuczestniczących w nich nigdy jest prawie identyczny, niezależnie od płci. W przypadku dziewcząt jest to istotna zmiana: obecnie brak zaangażowania w praktyki deklaruje 29% z nich, w 2013 roku było to 19%. Można więc powiedzieć, że postawy religijne uczniów i uczennic zbliżają się do siebie, przy czym wynika to głównie ze spadku religijności dziewcząt – do poziomu obserwowanego wcześniej u chłopców.

Badanie KBPN 2016

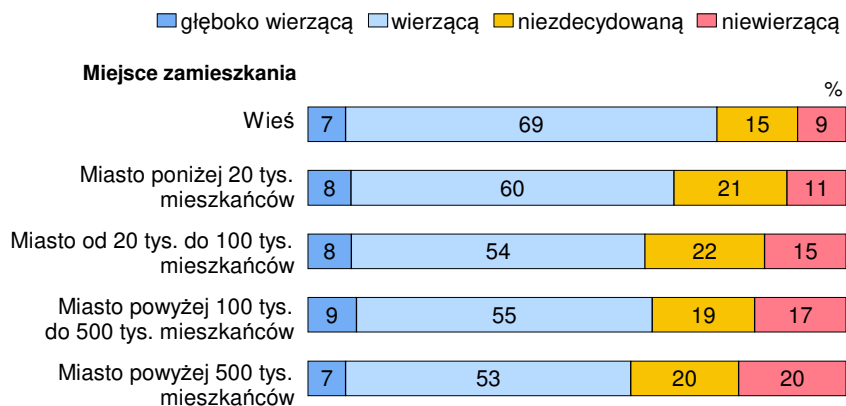
Religijność a miejsce zamieszkania

Wielkość miejscowości zamieszkania wciąż jest istotnym czynnikiem wpływającym na poziom religijności. Uczniowie mieszkający na wsi zdecydowanie częściej niż mieszkańcy miast uważają się za osoby wierzące (choć niekoniecznie głęboko), rzadziej mają też wątpliwości dotyczące istnienia Boga. Z kolei mieszkańcy większych miast częściej określają się jako zdecydowanie niewierzący. W największych miastach (powyżej pół miliona mieszkańców) niewierzących jest dwukrotnie więcej, niż na wsi (20% wobec 9%). Znajduje to też odzwierciedlenie w deklaracjach dotyczących praktyk religijnych: im większa miejscowość, tym mniejszy odsetek młodych ludzi regularnie uczestniczy w mszach, nabożeństwach i spotkaniach religijnych.

Trzeba zauważyć, że poziom religijności spada zarówno w mieście, jak i na wsi. To zjawisko jest szczególnie wyraźnie zauważalne w przypadku praktyk

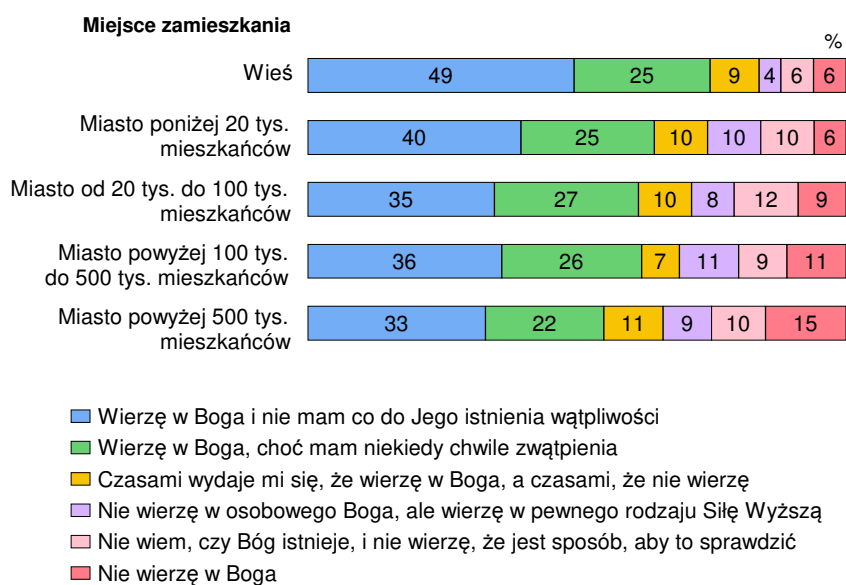
religijnych. W ciągu ostatnich trzech lat odsetek nigdy w nich nieuczestniczących wzrósł na wsi z 17% do 24%, a w miastach liczących od 20 tysięcy do 100 tysięcy mieszkańców – z 27% do 37% (największy wzrost tego wskaźnika).

Rys. 63. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

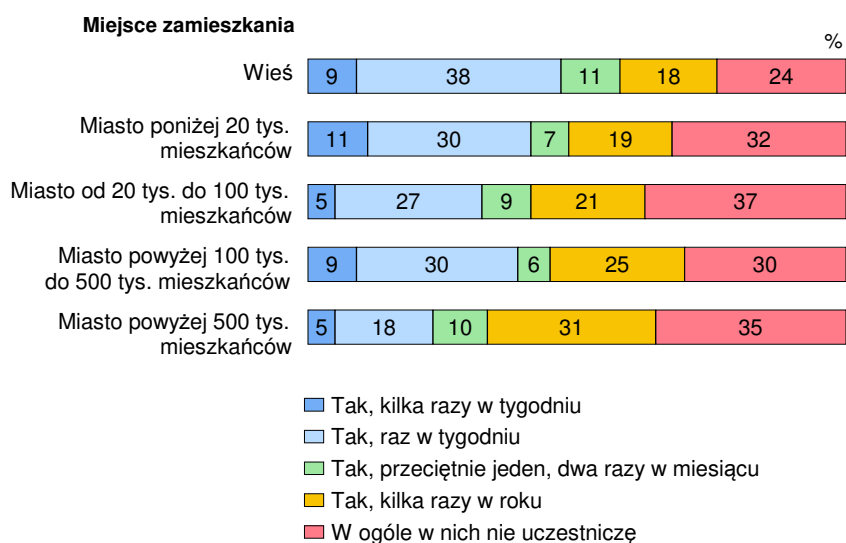
Badanie KBPN 2016

Rys. 64. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?**

Badanie KBPN 2016

Rys. 65. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

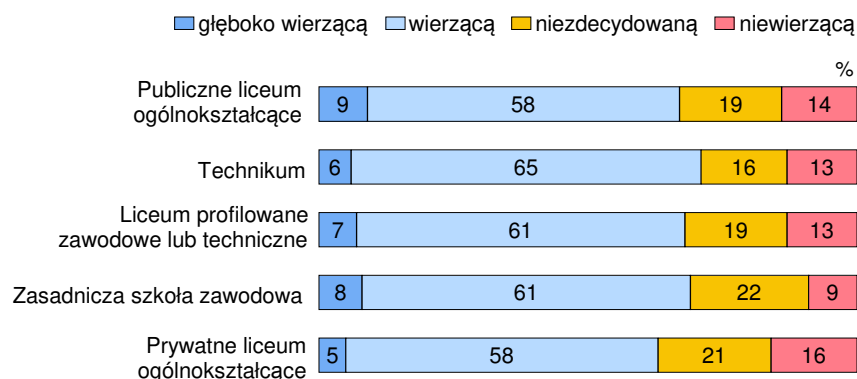
Badanie KBPN 2016

Religijność a typ szkoły

W kwestii wierzeń religijnych nie występują znaczące różnice między uczniami różnych typów szkół. Uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych nieco częściej niż osoby chodzące do liceum określają się jako wierzące, są to jednak różnice niewielkie. Zdecydowanie większe rozbieżności można zaobserwować pod względem udziału w praktykach. Szczególnie wyróżniają się uczniowie szkół zawodowych, którzy zdecydowanie najrzadziej uczestniczą w nich regularnie, a najczęściej nie uczestniczą wcale. To jedyna grupa, w której odsetek nigdy nieuczestniczących (39%) przewyższa uczestniczących co najmniej raz w tygodniu (31%).

Interesujące okazują się zmiany religijności w czasie. W porównaniu do roku 2013 deklaracje wiary uczniów publicznych liceów ogólnokształcących pozostały na stałym poziomie. Z kolei znacząco spadł deklarowany poziom wiary uczniów techników i szkół zawodowych (odpowiednio z 77% do 71% i z 78% do 69%). Podobnie jest w przypadku wiary w osobowego Boga: w 2013 roku niezachwianą wiarę deklarowało 52% uczniów techników i 50% uczniów szkół zawodowych; trzy lata później – odpowiednio 43% i 42%.

Rys. 66. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

Badanie KBPN 2016

Tabela 88

	Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?					
	Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą	Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, aby to sprawdzić	Nie wierzę w Boga
	w procentach					
Publiczne liceum ogólnokształcące	40	25	8	9	9	9
Technikum	43	25	9	6	9	9
Liceum profilowane zawodowe lub techniczne	41	25	12	8	6	9
Zasadnicza szkoła zawodowa	42	28	11	6	9	4
Prywatne liceum ogólnokształcące	37	16	10	16	10	10

Badanie KBPN 2016

Tabela 89

	Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa
--	--

	lub spotkania religijne?				
	Tak, kilka razy w tygodniu	Tak, raz w tygodniu	Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	Tak, kilka razy w roku	W ogóle w nich nie uczestniczę
	w procentach				
Publiczne liceum ogólnokształcące	10	35	9	20	26
Technikum	8	33	10	22	28
Liceum profilowane zawodowe lub techniczne	8	34	9	16	32
Zasadnicza szkoła zawodowa	7	24	8	22	39
Prywatne liceum ogólnokształcące	0	21	16	16	47

Badanie KBPN 2016

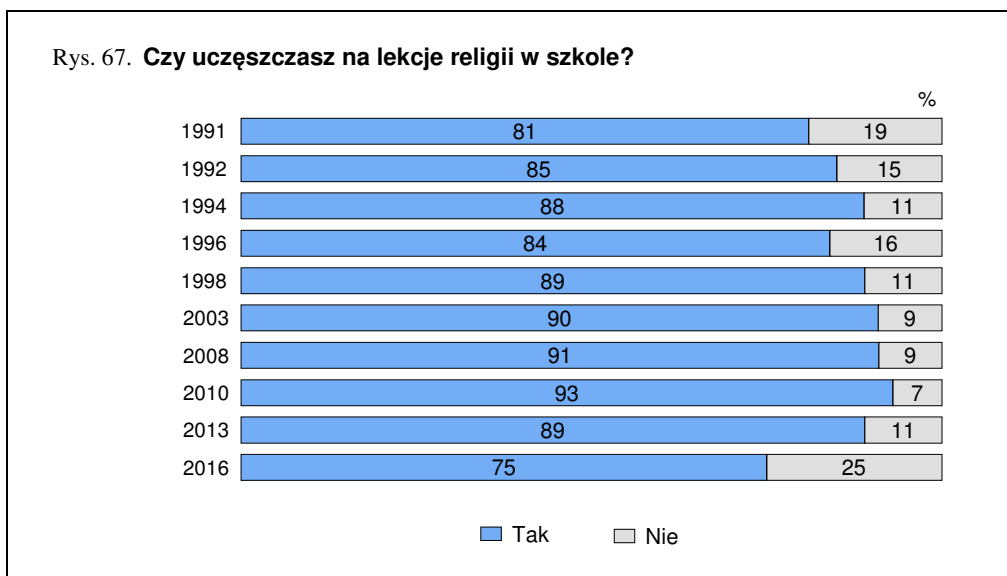
Zgodnie z wcześniejszymi obserwacjami polska młodzież jest coraz mniej religijna. Od dwudziestu lat zarówno poziom deklarowanej wiary, jak i udziału w praktykach religijnych systematycznie, choć powoli, spada. Warto jednak zauważyć, że nie jest to spadek równomierny, postępujący tak samo szybko w różnych grupach badanych.

Wydaje się, że obserwowane wcześniej różnice powoli się zacierają. Młodzi ludzie, którzy wcześniej wyróżniali się wysokim poziomem religijności – dziewczęta, mieszkańcy wsi, uczniowie techników i zasadniczych szkół zawodowych – upodabniają się do rówieśników, wśród których ten poziom już wcześniej był niższy – chłopców, mieszkańców większych miast i uczniów liceów. Można więc powiedzieć, że ten pozornie jednostajny spadek charakteryzuje się interesującą dynamiką. W ciągu trzech lat, które minęły od poprzedniego badania młodzieży, nastąpiło częściowe wyrównanie postaw religijnych młodych ludzi należących do różnych grup społecznych i demograficznych.

RELIGIA W SZKOLE – UCZESTNICTWO I OCENA

Udział w lekcjach religii

Diagnoza religijności młodych Polaków byłaby niepełna bez analizy ich uczestnictwa w lekcjach religii. CBOS bada tę kwestię od 25 lat. Pierwszy pomiar w kształcie zachowanym do dziś miał miejsce w roku szkolnym 1990/1991²⁶, w którym weszła w życie instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z 30.08.1990 roku o wprowadzeniu nauczania religii do szkół.

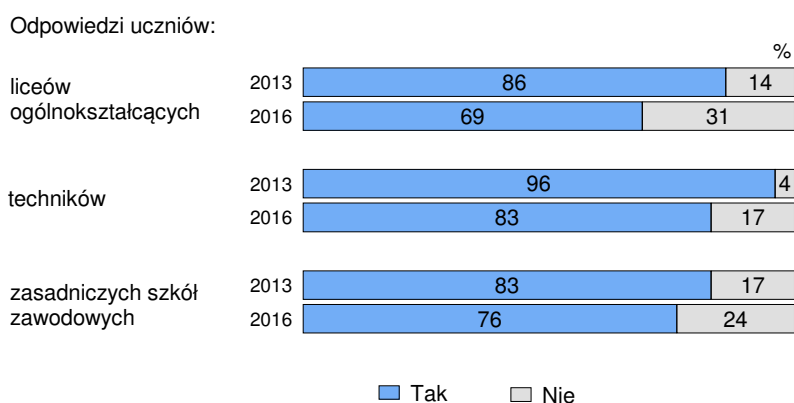
Badania statutowe CBOS: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

²⁶ „Młodzież '91” – sondaż zrealizowany w dniach 17–30 kwietnia 1991 r. na 1233-osobowej ogólnopolskiej losowej próbie uczniów ostatnich klas dziennych szkół ponadpodstawowych.

Z deklaracji badanych uzyskanych w 1991 roku wynikało, że w okresie, kiedy katecheza odbywała się jeszcze w punktach katechetycznych przy parafiach, uczestniczyło w niej ok. 92% uczniów. W pierwszym roku szkolnym po wprowadzeniu religii do szkół frekwencja na tych lekcjach znacząco się zmniejszyła – do 81%. W kolejnych latach notowaliśmy tendencję wzrostową (z wyjątkiem 1996 roku), aż do roku 2010, w którym odsetek deklarujących udział w lekcjach religii osiągnął rekordowe 93%. Wyniki uzyskane trzy lata później (2013) były już symptomem odwrócenia trendu – po raz pierwszy od 12 lat odsetek młodych ludzi uczestniczących w szkolnych lekcjach religii spadł wówczas w stosunku do poprzedniego pomiaru (o 4 punkty procentowe). Na przestrzeni ostatnich trzech lat ta tendencja spadkowa utrwaliła się i wzmocniła – notowane obecnie 75% deklaracji udziału w szkolnej katechezie oznacza spadek o 14 punktów procentowych w stosunku do danych z 2013 roku. W lekcjach religii uczestniczy obecnie najmniej uczniów od czasu wprowadzenia ich do szkół.

Największy spadek odsetka uczniów uczestniczących w lekcjach religii notujemy w liceach ogólnokształcących – o 17 punktów procentowych w stosunku do danych z 2013 roku. Tym samym licea ogólnokształcące lokują się obecnie na pierwszym miejscu pod względem absencji na lekcjach religii (poprzednio były to zasadnicze szkoły zawodowe). Na przeciwnym biegunie mamy natomiast technika, gdzie – pomimo spadku odsetka uczestniczących w katechezie o 13 punktów procentowych w stosunku do 2013 roku – wciąż notujemy najwyższy poziom frekwencji w porównaniu z pozostałymi typami szkół.

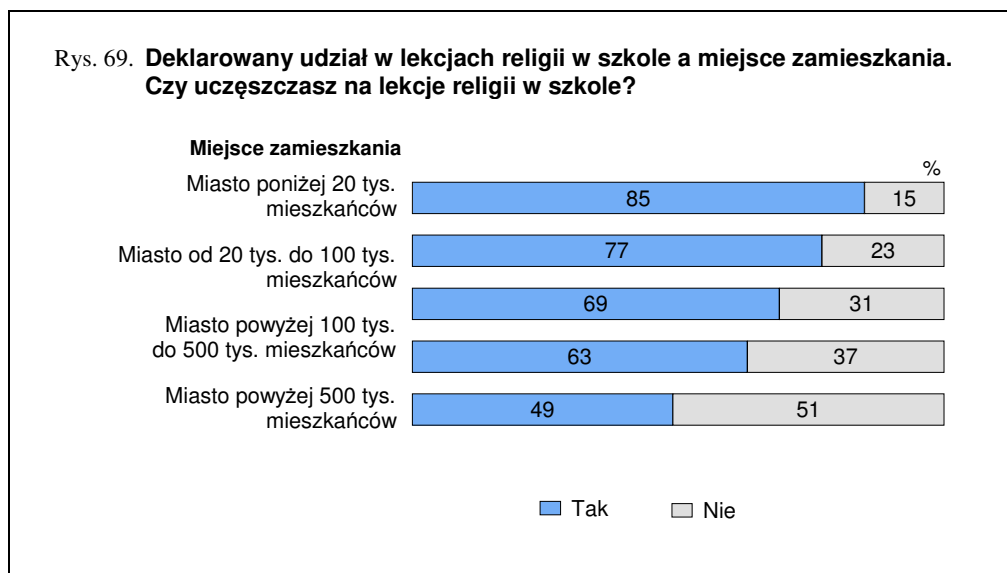
Rys. 68. **Deklarowany udział w lekcjach religii a typ szkoły, wg terminów badań. Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?**

Badania KBPN

Analiza danych wskazuje, że udział w lekcjach religii nie jest prostą konsekwencją przynależności do określonej wspólnoty wyznaniowej, ale warunkowany bywa zarówno czynnikami religijnymi, jak i społecznymi czy środowiskowymi.

Deklarowany poziom uczestnictwa w lekcjach religii najsilniej różnicuje miejsce zamieszkania. Młodzi mieszkańcy wsi chodzą na religię częściej niż młodzież miejska i niemal powszechnie (85%). Odsetek uczestniczących w katechezie w miastach spada natomiast wraz z ich wielkością, do poniżej 50% w największych ośrodkach.

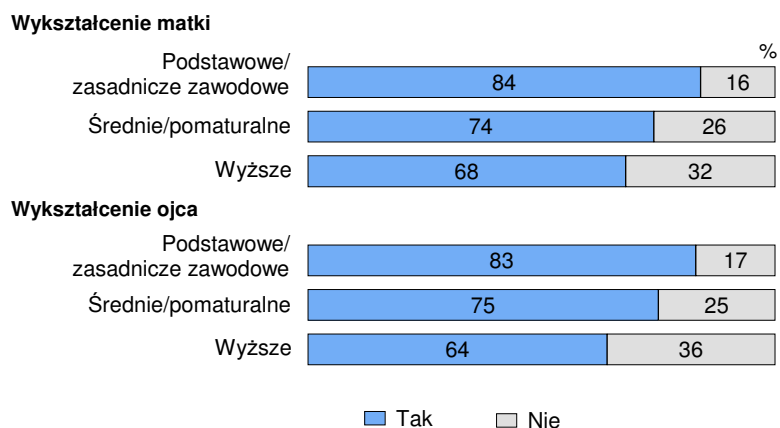

Badanie KBPN 2016

We wszystkich kategoriach miejscowości notujemy jednak spadki odsetków deklaracji uczestnictwa w lekcjach religii w stosunku do danych z 2013 roku – od 11 punktów procentowych wśród młodzieży wiejskiej, poprzez 17 punktów wśród mieszkających w mniejszych miastach, aż po 24 punkty procentowe w przypadku młodzieży z największych miast.

Na udział młodego człowieka w lekcjach religii wpływa w pewnym stopniu wykształcenie rodziców, zarówno matki, jak i ojca (choć zależność ta może być pochodną specyfiki struktury wykształcenia w zależności od wielkości ośrodka). Poziom deklarowanego uczestnictwa w katechezie jest odwrotnie proporcjonalny do wykształcenia rodziców i wynosi od niespełna 70% wśród dzieci rodziców z wykształceniem wyższym, do ponad 80% w grupie tych, których rodzice mają wykształcenie podstawowe bądź zasadnicze zawodowe.

Rys. 70. **Deklarowany udział w lekcjach religii w szkole a wykształcenie rodziców. Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?**

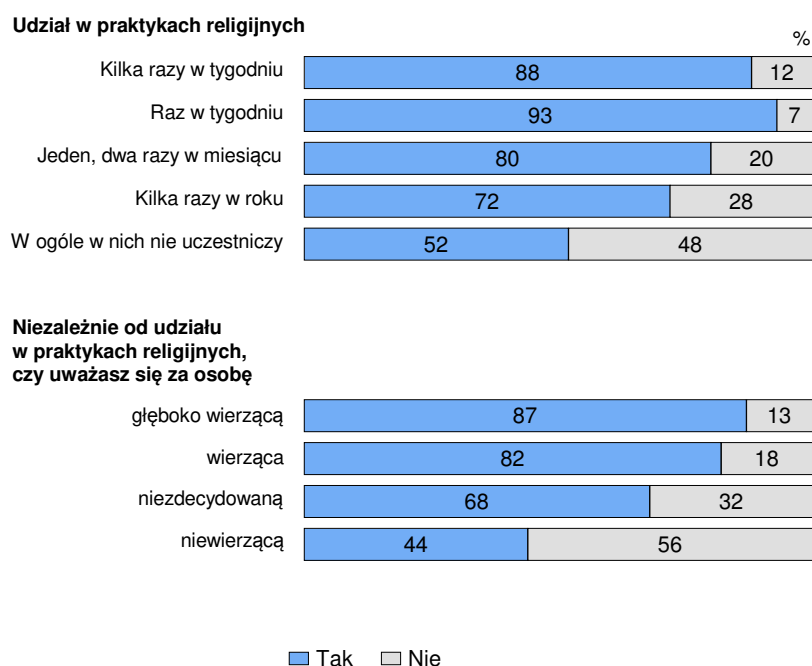

Badanie KBPN 2016

Dość oczywiste wydaje się, że w lekcjach religii uczestniczyć powinny osoby definiujące się jako wierzące i praktykujące. Nie potwierdzają tego jednak dane: w szkolnej katechezie nie bierze udziału kilkanaście procent młodych ludzi identyfikujących się z wiarą (głęboko wierzący /wierzący), a uczestniczy w niej znaczny odsetek uczniów niewierzących (44%) i ponad połowa nieuczestniczących w praktykach religijnych (52%). „Chodzeniu na religię” wydaje się sprzyjać w największym stopniu regularny, cotygodniowy udział w praktykach religijnych – w tej grupie odsetek absencji wynosi bowiem najmniej – tylko 7%.

Rys. 71. **Deklarowany udział w lekcjach religii w szkole a praktyki religijne i deklaracje wiary religijnej.**

Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?

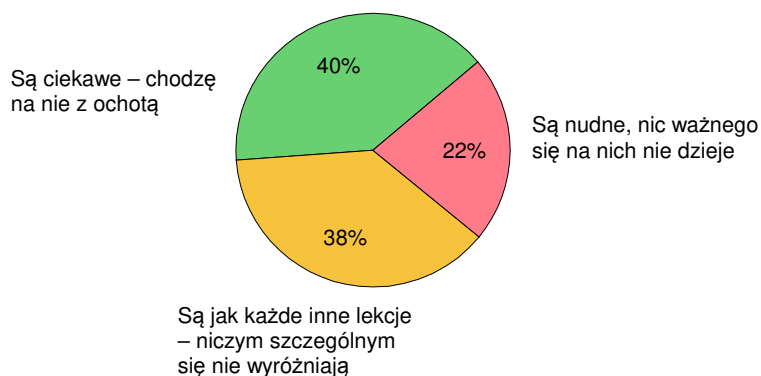

Badanie KBPN 2016

Ocena lekcji religii

Spośród uczniów uczestniczących w szkolnej katechezie dwie piąte (40%) uważa te lekcje za ciekawe i deklaruje, że chodzi na nie z ochotą. Opinię krytyczną – że lekcje są nudne i nic ważnego się na nich nie dzieje – podziela nieco więcej niż co piąty uczeń (22%). Pozostali (38%) podpisują się pod stwierdzeniem, że lekcje religii niczym szczególnym się nie wyróżniają – „są jak każde inne lekcje”.

Rys. 72. **Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?**

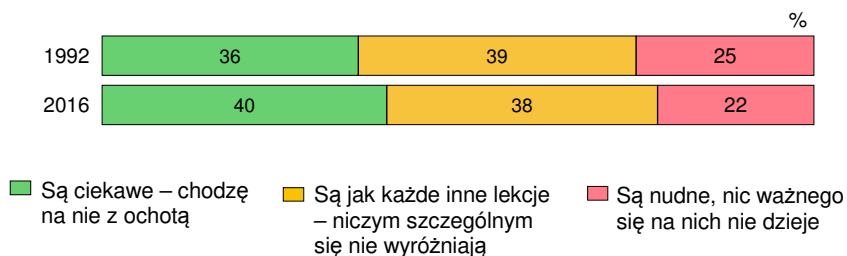

Badanie KBPN 2016

Relatywnie najlepiej oceniają lekcje religii uczestniczący w nich uczniowie techników, spośród których niemal połowa (45%) uważa je za ciekawe. Odsetki ocen pozytywnych w publicznych liceach ogólnokształcących i zasadniczych szkołach zawodowych wynoszą odpowiednio 38% i 32%.

Dokonaną przez uczniów ocenę lekcji religii porównaliśmy z analogicznymi danymi z roku 1992²⁷ – drugiego z kolei roku szkolnego, w którym realizowano katechezę w szkole.

Rys. 73. **Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?**

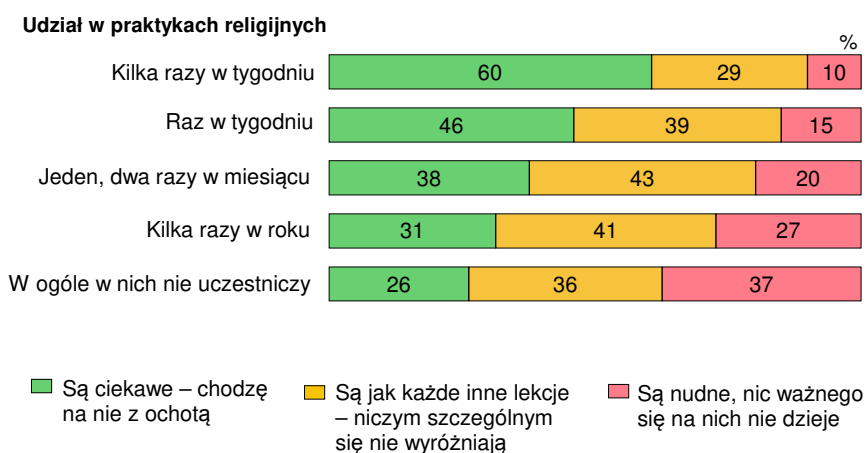
Badanie statutowe CBOS: 1992, badanie KBPN: 2016

²⁷ „Młodzież '92” – sondaż zrealizowany w dniach 9 – 28 kwietnia 1992 r. na 1289-osobowej ogólnopolskiej losowej próbie uczniów ostatnich klas dziennych szkół ponadpodstawowych.

Może być pewnym zaskoczeniem, jak niewielkim zmianom uległa ta ocena w ciągu 24 lat: odsetki opinii pozytywnych i negatywnych zmieniły się *in plus* tylko o kilka punktów procentowych. Praktycznie bez zmian pozostał odsetek badanych postrzegających lekcje religii jako niczym się niewyróżniające, podobne do innych. Wysoką stabilność ocen na przestrzeni tak długiego czasu można interpretować w kategoriach niezmienności sposobu nauczania i treści programowych realizowanych na szkolnej katechezie oraz braku działań w kierunku podkreślenia jej specyfiki i odmienności od innych przedmiotów szkolnych.

Ocena lekcji religii jest przede wszystkim pochodną osobistej religijności i wiary. Opinie pozytywne idą w parze z większą częstością praktyk religijnych i deklaracjami wiary, natomiast oceny negatywne są tym częstsze, im rzadziej respondenci praktykują i im mniej wierzą.

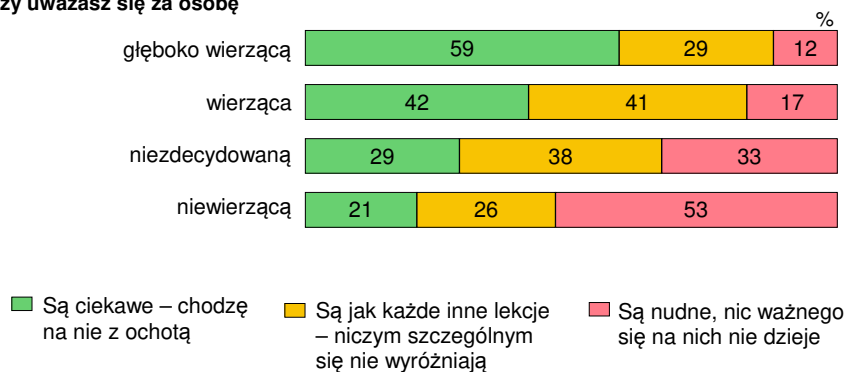
Rys. 74. **Ocena lekcji religii w szkole a częstość praktyk religijnych.**
Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?

Badanie KBPN 2016

Rys. 75. **Ocena lekcji religii w szkole a deklaracje wiary religijnej.**
Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?

Niezależnie od udziału
w praktykach religijnych,
czy uważasz się za osobę

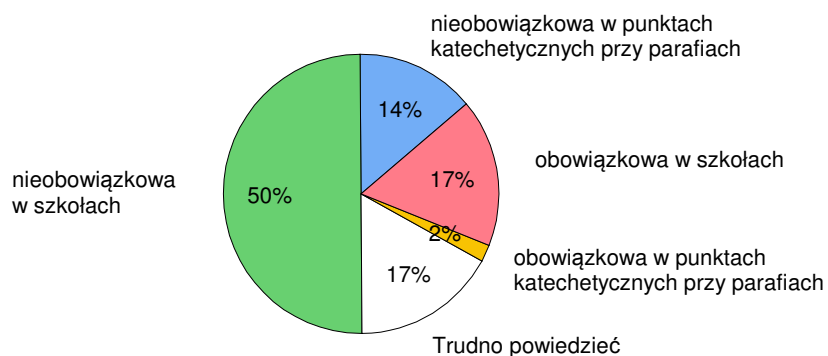

Badanie KBPN 2016

Preferencje dotyczące nauczania religii

Jako najlepszą formę nauczania religii połowa badanych uczniów wskazuje nieobowiązkowe lekcje w szkole (50%). Inne opcje mają znacząco mniej zwolenników: za wyjściem religii ze szkół i prowadzeniem nieobowiązkowego nauczania w punktach katechetycznych przy parafiach opowiada się 14% młodych ludzi, 17% poparłoby natomiast rozwiązanie niejako z przeciwnego bieguna – podniesienie religii do rangi szkolnego przedmiotu obowiązkowego.

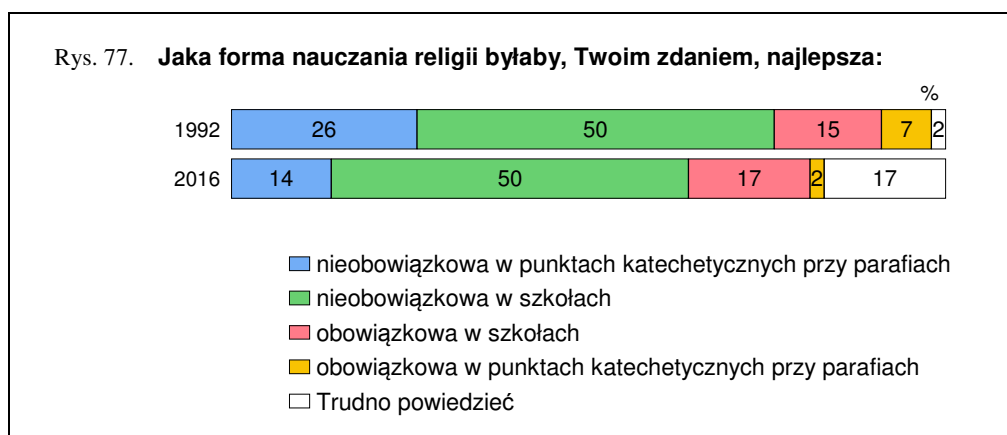
Rys. 76. **Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza:**

Badanie KBPN 2016

Preferencje młodzieży dotyczące nauczania religii w szczególny sposób różnicuje aktualny udział w szkolnej katechezie. Pomimo że zarówno uczestniczący, jak i nieuczestniczący w lekcjach religii popierają przede wszystkim aktualnie realizowane rozwiązanie (odpowiednio 46% i 60%), ci, którzy chodzą na religię, skłonni są w zdecydowanie większym stopniu zaakceptować obowiązkowe jej nauczanie w szkole (22% wobec 3%), natomiast ci, którzy obecnie nie uczestniczą w tych lekcjach, częściej optują za powrotem do lekcji religii realizowanych w postaci nieobowiązkowych zajęć w punktach katechetycznych (24% wobec 11%).

Aktualne preferencje młodzieży odnośnie do formy i miejsca nauczania religii zestawiliśmy z analogicznymi danymi z 1992 roku.

Badanie statutowe CBOS: 1992, badanie KBPN: 2016

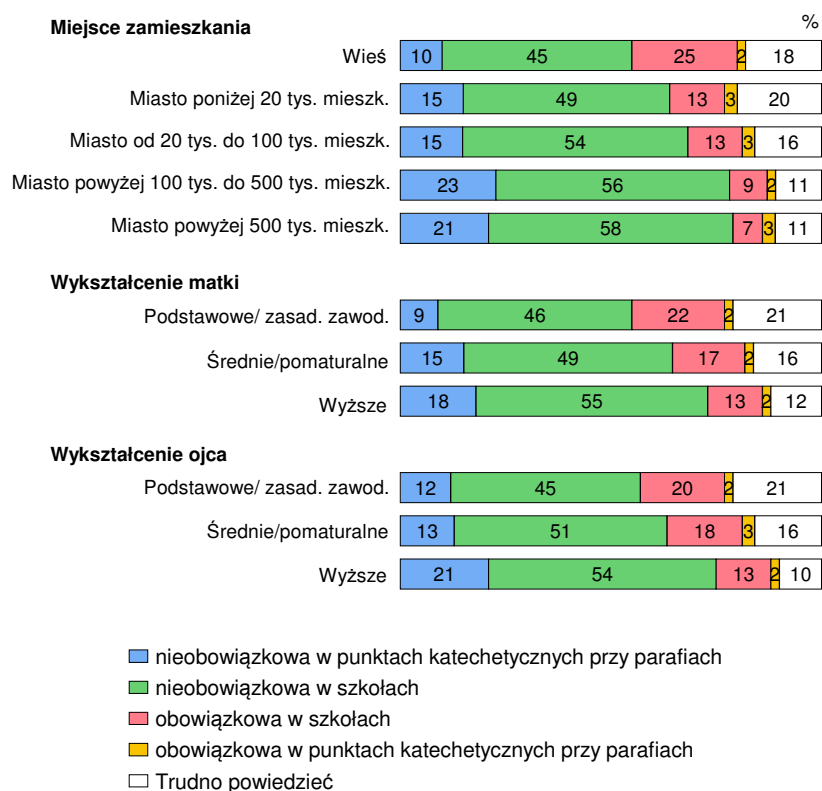
W drugim roku (szkolnym) obowiązywania instrukcji Ministra Edukacji Narodowej o wprowadzeniu nauczania religii do szkół więcej niż co czwarty uczeń opowiadał się za poprzednim rozwiązaniem, czyli nauczaniem religii nieobowiązkowo poza szkołą. Po 24 latach odsetek ten zmalał niemal o połowę. Jednym z wyjaśnień spadku popularności tej opcji wśród młodzieży może być różnica ich doświadczeń i skłonność do wyboru rozwiązania znanego i „oswojonego”. Wejście religii do szkół miało miejsce w roku szkolnym 1999/1991, a zatem uczniowie ostatnich klas szkół ponadpodstawowych uczestniczący w badaniu rok później doświadczyli zarówno udziału w lekcjach religii odbywających się poza szkołą, jak i w szkole. Dla uczniów badanych w 2016 roku szkolne lekcje religii są natomiast sytuacją zastaną i naturalną, a religia w punkcie katechetycznym – rozwiązaniem niejako abstrakcyjnym. W tej sytuacji określenie preferencji w omawianej kwestii

nie jest dla młodych ludzi zadaniem łatwym, na co wskazuje fakt, że nie potrafił ich sprecyzować co szósty młody człowiek (17%, w 1992 roku – 2%).

Preferencje dotyczące formy i miejsca nauczania religii modyfikowane są w największym stopniu przez te same czynniki, które wpływają na udział bądź absencję na tych lekcjach. Spośród zmiennych społeczno-demograficznych największe znaczenie ma w tym kontekście miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców. Generalnie:

- im większa miejscowość i im wyższy poziom wykształcenia rodziców, tym większa akceptacja dla wyprowadzenia religii ze szkół do punktów katechetycznych;
- im mniejsza miejscowość i niższy poziom wykształcenia rodziców, tym większe poparcie dla nadania szkolnym lekcjom religii charakteru obowiązkowego.

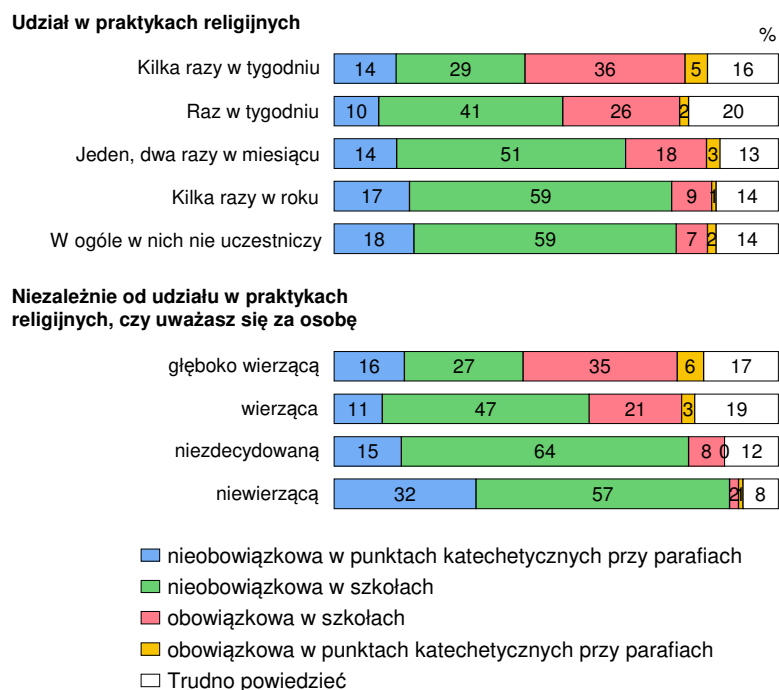
Rys. 78. **Preferowane forma nauczania religii a miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców. Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza:**

Badanie KBPN 2016

Preferencje badanych znacząco modyfikuje częstość uczestniczenia w praktykach religijnych i wiara.

Rys. 79. **Preferowana forma nauczania religii a częstość praktyk religijnych i deklaracje wiary religijnej. Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza:**

Badanie KBPN 2016

Grupą wyróżniającą się szczególnie wysokim poparciem dla przeniesienia nauki religii do parafii są młodzi ludzie deklarujący się jako niewierzący (32%). Co ciekawe, tego rodzaju opinii nie pociąga za sobą brak lub sporadyczność praktyk religijnych. Wraz ze wzrostem ich częstości i poziomu osobistej wiary spada akceptacja wyprowadzenia religii ze szkół i rośnie poparcie dla przekształcenia religii w szkolny przedmiot obowiązkowy. W tym kontekście szczególnie wyróżniają się młodzi ludzie deklarujący głęboką wiarę i praktykujący częściej niż raz w tygodniu: są to jedyne grupy, w których aprobata obowiązującego obecnie w kwestii nauczania religii rozwiązania nie jest przeważająca, preferowane jest natomiast przekształcenie religii w szkolny przedmiot obowiązkowy.

MŁODZIEŻ I SEKS

Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych

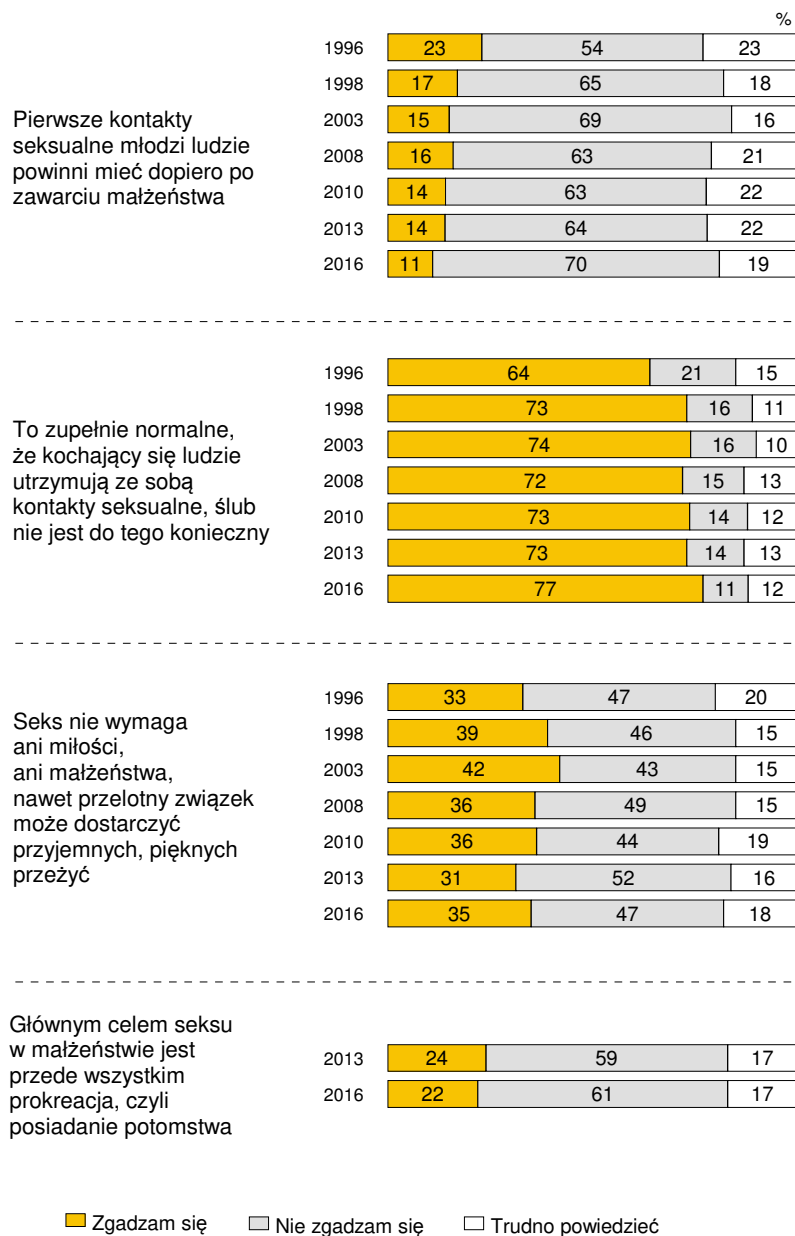
Postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych badane są przez nas w podobny sposób od 1996 roku. Przyjmujemy, że stanowisko młodych ludzi w tej delikatnej kwestii wyznaczają trzy podstawowe aspekty:

- akceptacja seksu przedmałżeńskiego (*versus* małżeństwa jako cezury pozwalającej na rozpoczęcie pożycia seksualnego);
- akceptacja seksu jako wyrazu uczucia poza instytucją małżeństwa;
- akceptacja przelotnych związków seksualnych (seksu w ujęciu hedonistycznym, jako źródła przyjemnych doznań – bez zobowiązań).

W poprzedniej edycji badania (2013) wskaźnik poszerzony został o czwarty element, uwzględniony również obecnie – stosunek do prokreacyjnej roli seksu w małżeństwie.

Na przestrzeni ostatnich trzech lat postawy młodych Polaków wobec seksu nie uległy radykalnym zmianom – wciąż dominuje wysoki poziom przyzwolenia na seks przedmałżeński, pod warunkiem, że towarzyszy mu uczucie, a zwolennicy ograniczenia życia seksualnego do małżeństwa, a w nim – do funkcji prokreacyjnej, są w zdecydowanej mniejszości. Zmiany, jakie zaszły w świadomości młodzieży w ciągu ostatnich trzech lat, choć niewielkie, mają jednak wspólny kierunek: zmierzają w stronę jeszcze większego permissywności w odniesieniu do zachowań o charakterze seksualnym. Odnotowana zmiana postaw może być zwiastunem odwrotu części młodych ludzi od tradycyjnych wartości w tej sferze życia. Tezę tę zweryfikują kolejne badania.

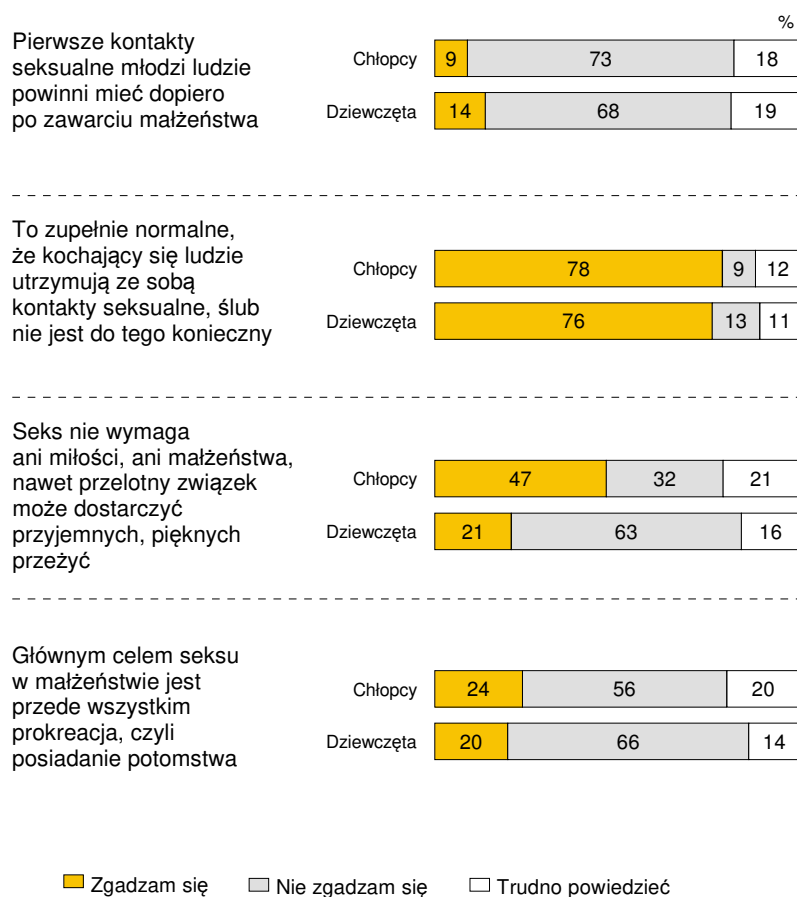
Rys. 80. **Czy zgadzasz się z tą opinią czy też nie zgadzasz?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Podobnie jak w latach poprzednich, czynnikiem istotnie modyfikującym normy dotyczące podejmowania współżycia seksualnego jest płeć. Dziewczęta nieco częściej traktują małżeństwo jako cezurę pozwalającą na rozpoczęcie pożycia seksualnego. Chłopcy natomiast w zdecydowanie większym stopniu niż dziewczęta akceptują przelotne związki seksualne, choć jednocześnie w większym stopniu opowiadają się za prokreacyjną funkcją seksu w małżeństwie. Zróżnicowanie stanowiska młodych kobiet i mężczyzn w tych kwestiach może wynikać z odmiennej oceny społecznej (stereotypu) zachowań nacechowanych seksualnie w odniesieniu do kobiet i mężczyzn („zdobywca” *versus* „łatwa kobieta”).

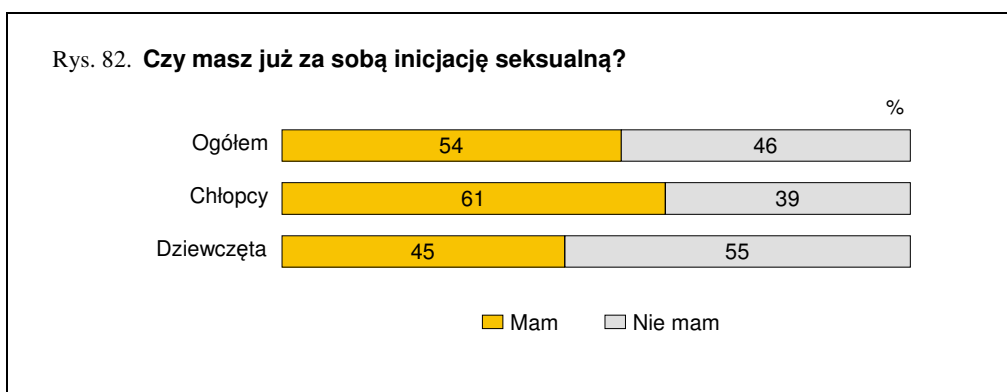
Rys. 81. **Czy zgadzasz się z tą opinią czy też nie zgadzasz?**

Istotnymi czynnikami różnicującymi poziom permissywności młodych ludzi w kwestiach dotyczących kontaktów seksualnych jest deklarowana wiara i religijność definiowana w kategoriach częstości udziału w praktykach religijnych. Restrykcyjności w omawianych kwestiach sprzyja regularne, przynajmniej cotygodniowe uczestnictwo w praktykach religijnych i osobista identyfikacja z wiarą („wierzący(a) /głęboko wierzący(a)”).

Inicjacja seksualna

Doświadczenie inicjacji seksualnej deklaruje 54% ogółu badanych uczniów. Swoją „pierwszy raz” ma za sobą zdecydowanie więcej chłopców niż dziewcząt.

Najczęściej deklarowany wiek inicjacji seksualnej to 17 lat – taki wiek podaje 32% uczniów mających to doświadczenie za sobą. Nieco więcej niż co czwarty (27%) spośród badanych w tej grupie przeżył „pierwszy raz” mając 16 lat, a nieco więcej niż co piąty (22%) – w wieku 18 lat. Deklaracje ankietowanych wskazują, że dziewczęta rozpoczynają współżycie nieco później niż chłopcy, choć różnica nie jest duża: przeciętny wiek inicjacji w przypadku chłopców to 16 i pół roku, a w przypadku dziewcząt – 16 lat i 9 miesięcy.

Czynnikiem hamującym aktywność seksualną młodzieży jest religijność – młodzi ludzie regularnie praktykujący i identyfikujący się z wiarą częściej w porównaniu z innymi deklarują wstrzemięźliwość seksualną, a ci spośród nich, którzy podjęli współżycie, zrobili to nieco później niż przeciętnie (średnia wieku 17 lat).

Antykoncepcja

Pytanie dotyczące stosowania środków antykoncepcyjnych okazało się dla znacznej części młodzieży dość drażliwe – blisko dwie piąte ogółu respondentów odmówiło odpowiedzi. Deklaracje badanych, którzy mają za sobą inicjację seksualną i zechcieli odpowiedzieć na to pytanie, wskazują, że antykoncepcja stosowana jest przez młodzież dość powszechnie – stosuje ją (bądź partner/partnerka) 79% aktywnych seksualnie młodych ludzi. Warto podkreślić, że w ciągu ostatnich 20 lat w omawianej kwestii nic się nie zmieniło – wynik ten jest bowiem identyczny z uzyskanym w badaniach młodzieży realizowanych w 1996 roku. Brak zmian w poziomie stosowania przez młodzież środków antykoncepcyjnych w tak długim okresie może wskazywać, że zasięg tego zjawiska osiągnął pewien nieprzekraczalny pułap.

Stosowaniu antykoncepcji przez młodych ludzi sprzyja wyższe wykształcenie rodziców (zarówno matki, jak i ojca) oraz niższy poziom religijności. Odsetki deklaracji jej stosowania rosną wraz z wielkością miejsca zamieszkania – młodzież z największych miast korzysta z antykoncepcji ponad dwukrotnie częściej niż młodzi ludzie z najmniejszych miast. Do stosowania środków zapobiegających ciąży częściej przyznają się dziewczęta niż chłopcy. Biorąc pod uwagę typ szkoły, najrzadziej w porównaniu z innymi antykoncepcję stosują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych.

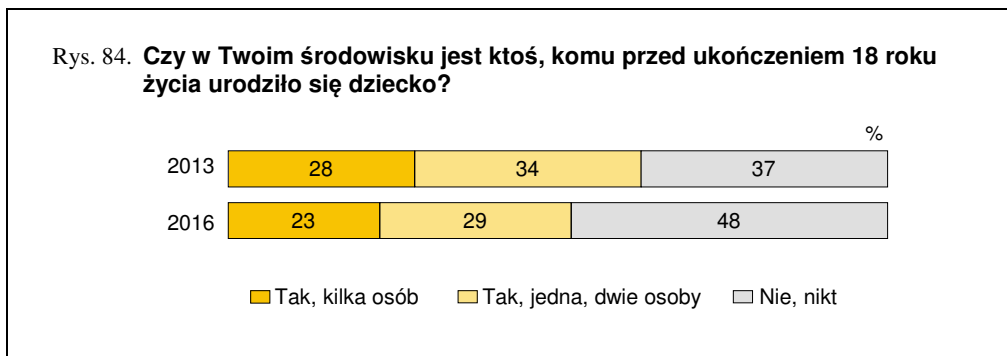
Rys. 83. **Jakie środki, metody zapobiegania ciąży stosujesz /stosował(a)ś Ty lub Twój/Twoja partner/ka**

N=555

Badanie KBPN 2016

Pomimo relatywnie wysokiego poziomu stosowania środków antykoncepcyjnych przez młodzież, wczesne rodzicielstwo jest zjawiskiem zauważalnym w środowisku młodych ludzi. Ponad połowa ogółu badanych ma wśród znajomych osoby, które zostały rodzicami przed ukończeniem 18 roku życia, a blisko co czwarty respondent potrafi wskazać kilka takich przypadków. Być może jednak zjawisko to ulega ograniczeniu – wskazuje na to fakt, że w porównaniu do danych sprzed trzech lat odsetek badanych stwierdzających obecność młodocianych rodziców w swoim otoczeniu spadł o 10 punktów procentowych.

Badania KBPN

Deklaracje badanych pozwalają sądzić, że z niepełnoletnimi rodzicami częściej w porównaniu z innymi stykają się w swoim środowisku nastolatki wywodzące się z rodzin o niższym statusie społecznym – dzieci gorzej wykształconych rodziców, żyjące w złych (według własnej oceny) warunkach materialnych. Młodocianych rodziców znacząco częściej dostrzegają w swoim otoczeniu dziewczęta (59%) niż chłopcy (46%). Ta różnica może mieć związek z większą „widocznością” niepełnoletnich matek niż ojców – przy założeniu, że zarówno deklaracje dziewcząt, jak i chłopców odwołują się w tym kontekście głównie do znajomych tej samej płci.

STOSUNEK DO ABORCJI

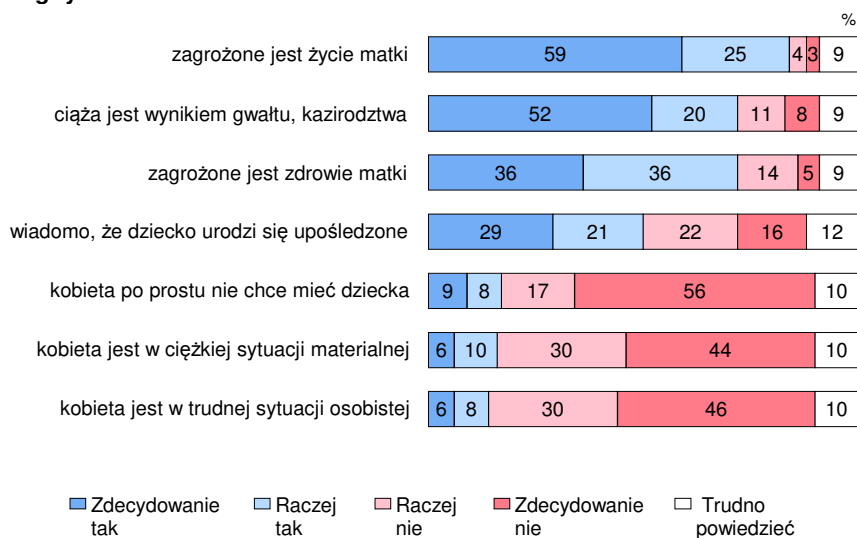
Jesienią 2016 roku w polskim parlamencie miały miejsce dwa wydarzenia: przekazanie do prac w komisjach projektu ustawy zaostrzającej przepisy dotyczące warunków dopuszczalności aborcji, autorstwa Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, i odrzucenie przez posłów projektu obywatelskiego, postulującego liberalizację przepisów w tym zakresie. Wydarzenia te stały się punktem wyjścia do burzliwego dyskursu społecznego na temat obowiązującego i postulowanego prawodawstwa dotyczącego warunków dopuszczalności przerywania ciąży. Ze względu na jej aktualność, kwestię tę włączyliśmy również do badania „Młodzież 2016”.

Ocenie ankietowanych poddaliśmy siedem sytuacji, opisujących warunki mogące stanowić przesłankę do aborcji. Cztery spośród nich uwzględnia obecnie obowiązująca ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży i są to:

- zagrożenie życia matki;
- zagrożenie zdrowia matki;
- ciąża jako wynik czynu zabronionego (gwałtu bądź kazirodstwa);
- uzasadnione przekonanie, że dziecko urodzi się upośledzone.

Spośród trzech pozostałych sytuacji dwie odwołują się do względów społecznych – ciężkiej sytuacji materialnej lub osobistej kobiety, ostatnia natomiast dotyczy aborcji „na żądanie” (braku chęci posiadania dziecka).

Rys. 85. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Badanie KBPN 2016

W opinii młodych Polaków wskazaniem do aborcji może być przede wszystkim zagrożenie, jakie ciąża stwarza dla życia kobiety – aż 84% badanych uznało, że w takich okolicznościach przerwanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, przy czym 59% poparło ten pogląd w sposób zdecydowany, a przeciwną opinię podzieliła jedynie 7% respondentów. Zdecydowana większość młodych ludzi (72%, a 52% w sposób zdecydowany) opowiada się za prawnym usankcjonowaniem jako przesłanki do aborcji sytuacji, kiedy ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego – gwałtu bądź kazirodztwa. Podobna jest skala poparcia legalnej dopuszczalności przerwania ciąży zagrażającej zdrowiu matki (72%), choć w tym przypadku akceptacja jest nieco słabsza (tylko 36% badanych wyraża poparcie w sposób zdecydowany). Trzy powyższe sytuacje są jedynymi dość powszechnie akceptowanymi przez młodzież jako te, w których prawo powinno zezwalać na legalne przerywanie ciąży.

Na przeciwnym biegunie „biegunie” znajdują się względy społeczne i brak chęci posiadania dziecka – powszechnie nieakceptowane przez badanych jako przesłanki do przerwania ciąży. Z najsilniejszym sprzeciwem mamy do czynienia w odniesieniu do aborcji „na żądanie” (brak chęci posiadania dziecka) – zdecydowany sprzeciw wobec jej zalegalizowania wyraża 56% młodych ludzi.

Najbardziej kontrowersyjną przesłanką do aborcji wydaje się być dla młodych ludzi tzw. uzasadnione przekonanie o upośledzeniu płodu. Opinie na temat prawnej dopuszczalności przerwania ciąży w takiej sytuacji są bowiem podzielone: połowa (50%) respondentów opowiada się za (ale tylko 29% w sposób zdecydowany), niewiele mniej (38%, 16% w sposób zdecydowany) – przeciw, a więcej niż co dziesiąty (12%) nie ma wyrobionego zdania w tej kwestii.

Opinie młodzieży na temat warunków dopuszczalności przerywania ciąży są przede wszystkim pochodną ich wiary i religijności. Największą restrykcyjnością w odniesieniu do wszystkich uwzględnionych w pytaniu sytuacji charakteryzują się osoby deklarujące się jako wierzące (zwłaszcza głęboko wierzące) i regularnie, czyli co najmniej raz w tygodniu, uczestniczące w praktykach religijnych. Tendencję tę najlepiej ilustruje porównanie opinii badanych na temat dopuszczalności aborcji „na żądanie” w grupach wyodrębnionych ze względu na deklarowany poziom wiary i praktyk religijnych (tabela 90).

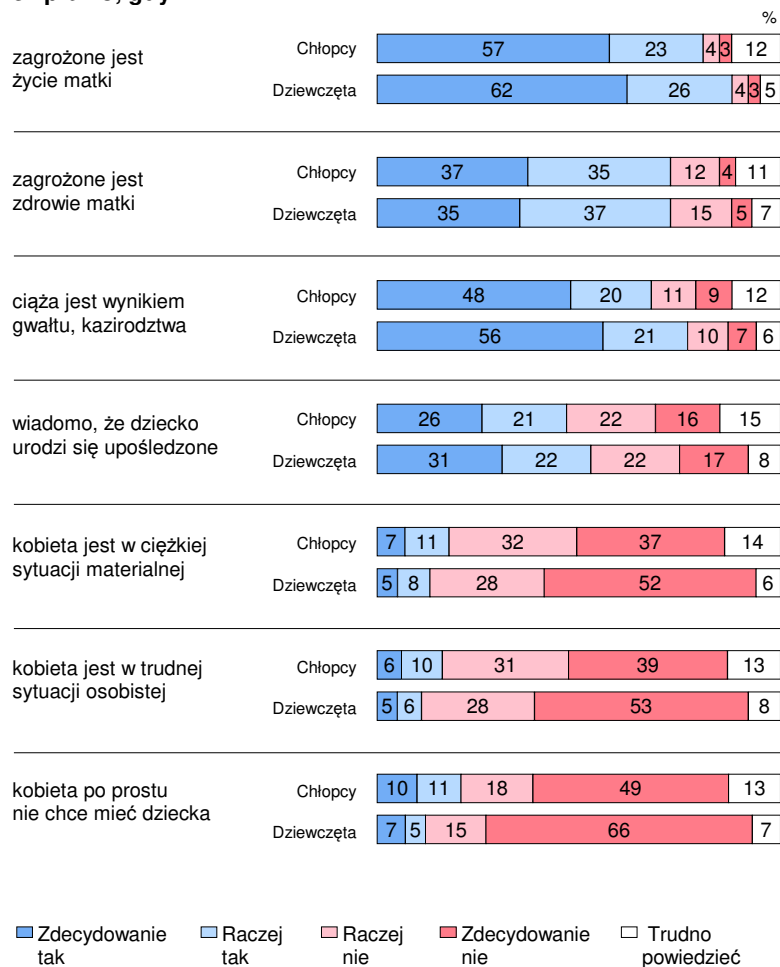
Tabela 90

		Jak sądzisz, czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy kobieta po prostu nie chce mieć dziecka				
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
		w procentach				
Udział w praktykach religijnych	Kilka razy w tygodniu	6	7	9	72	7
	Raz w tygodniu	5	5	14	66	9
	Jeden, dwa razy w miesiącu	8	9	22	53	8
	Kilka razy w roku	10	8	19	52	11
	W ogóle w nich nie uczestniczy	13	11	18	48	11
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę	głęboko wierzącą	9	6	9	69	8
	wierzącą	7	6	17	60	10
	niezdecydowaną	9	11	17	52	10
	niewierzącą	18	12	17	45	9

Badanie KBPN 2016

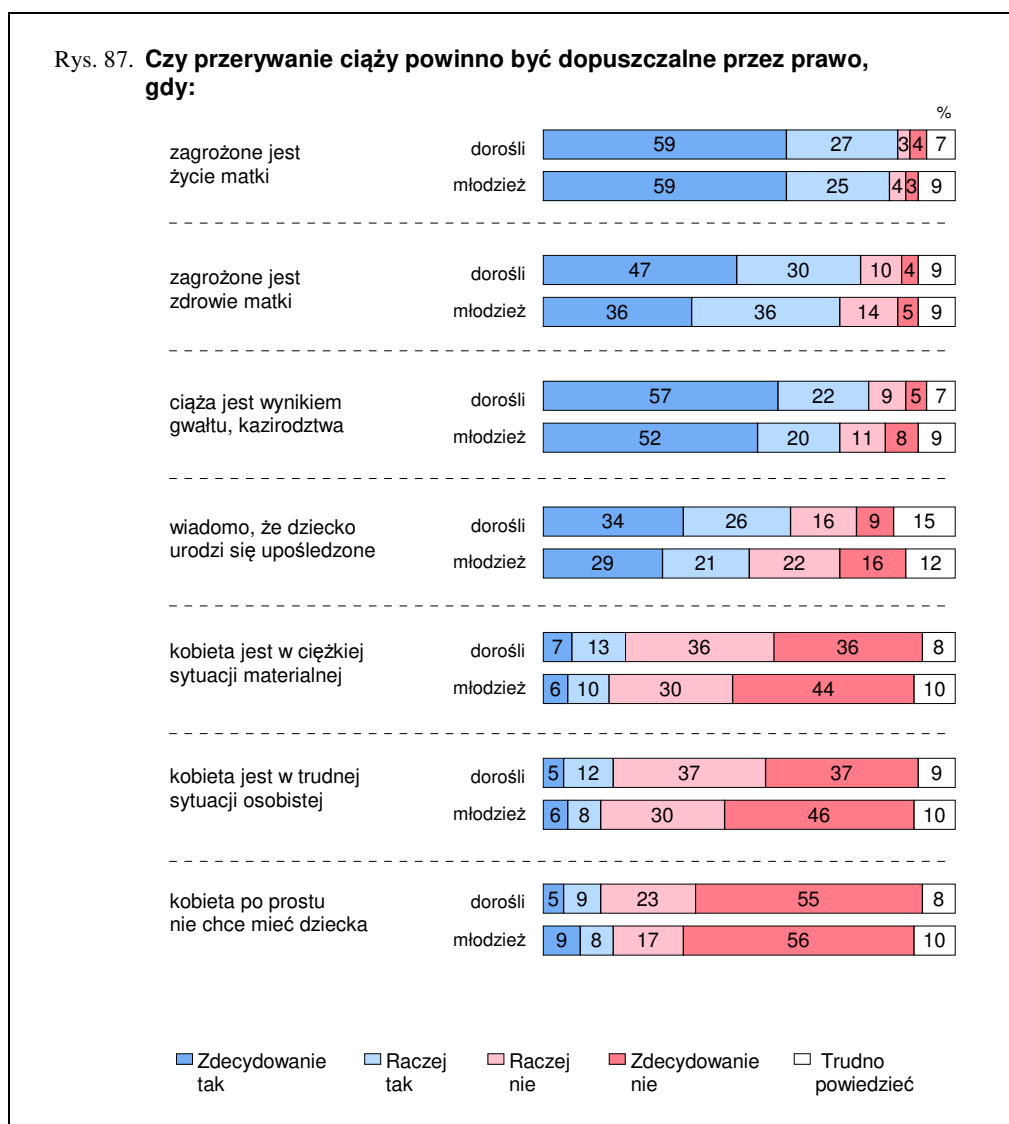
Czynnikiem specyficznym modyfikującym postawy młodzieży wobec dopuszczalności przerywania ciąży jest płeć. Generalnie, dziewczęta w nieco większym stopniu niż chłopcy akceptują legalną aborcję ze wskazań medycznych (zagrożenie życia matki, podejrzenie upośledzenia płodu) oraz prawnych (przerwanie ciąży będącej skutkiem gwałtu lub kazirodztwa). Chłopcy natomiast nieco częściej niż dziewczęta opowiadają się za zalegalizowaniem aborcji ze względów społecznych i osobistych – dotyczy to zwłaszcza aborcji „na życzenie”, którą akceptuje więcej niż co piąty chłopak (21%).

Rys. 86. **Jak sądzisz, czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Badanie KBPN 2016

Stosunek Polaków do kwestii dopuszczalności przerywania ciąży jest regularnie badany przez CBOS na ogólnopolskich próbach reprezentatywnych. Warto zatem porównać opinie, jakie w omawianej sprawie prezentuje młodzież, z poglądami ogółu dorosłych Polaków²⁸.

Badanie statutowe CBOS 2016; badanie KBPN 2016

²⁸ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (317) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face to face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 8–19 października 2016 roku na liczącej 937 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Na tle ogółu dorosłych Polaków młodzież wyróżnia się nieco większą restrykcyjnością – w odniesieniu do niemal wszystkich uwzględnionych w pytaniu sytuacji młodzi ludzie częściej niż ogół dorosłych sprzeciwiają się uznaniu ich za wskazania do legalnej aborcji. W największym stopniu dotyczy to podejrzenia o upośledzenie płodu – sprzeciw wobec uznania tej sytuacji za przesłankę do aborcji wyraża jedna czwarta ogółu dorosłych Polaków i blisko dwie piąte (38%) nastolatków. Paradoksalnie, jedyną kwestią, w której młodzież wyróżnia się na tle ogółu Polaków nieco większym liberalizmem, tzw. „aborcja na życzenie” – legalne przerwanie ciąży wyłącznie z powodu niechęci do posiadania dziecka akceptuje 17% młodych ludzi (przy sprzeciwie 73%), podczas gdy wśród ogółu Polaków akceptacja jest niższa (o 3 punkty procentowe), a sprzeciw wyższy (o 5 punktów).

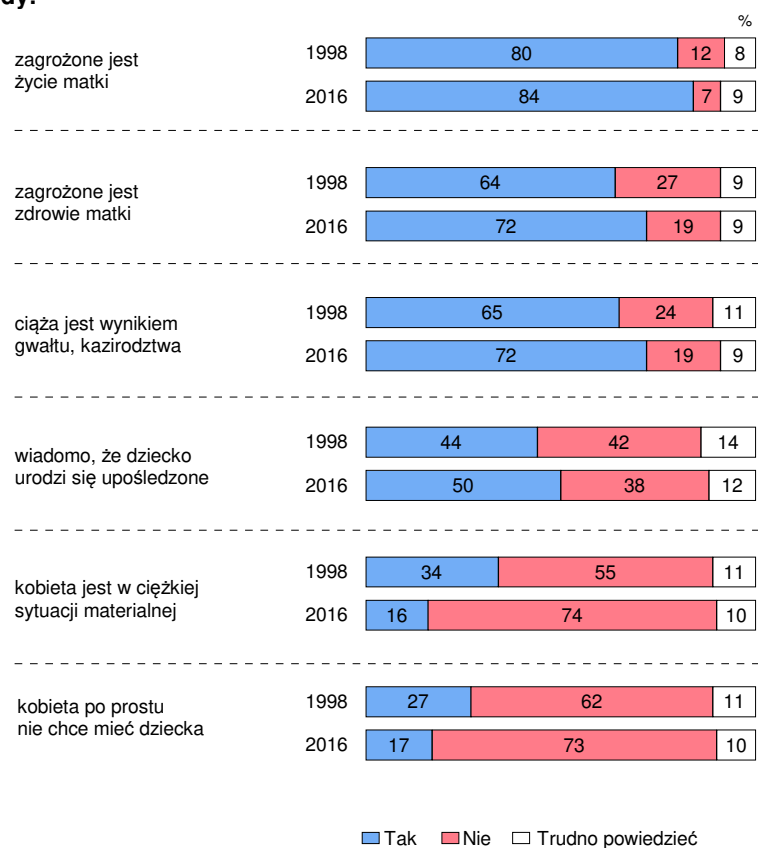
Pytanie o sytuacje, w jakich przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, po raz pierwszy zadaliśmy młodym ludziom w 1998 roku²⁹, po pięciu latach obowiązywania ustawy z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Porównanie wyników uzyskanych przed blisko 30 laty i obecnie pozwala dostrzec interesujące zmiany.

Zmiany, jakie zaszły w opiniach młodych ludzi na przestrzeni tych 18 lat poszły niejako w dwóch kierunkach. Z jednej strony mamy obecnie do czynienia z nieco większym przyzwoleniem na aborcję w tych sytuacjach, które zapisane są w obowiązującej ustawie, czyli: zagrożenia życia bądź zdrowia kobiety, ciąży będącej wynikiem czynu zabronionego i uzasadnionego podejrzenia upośledzenia płodu. Z drugiej strony – zdecydowanie wzrósł sprzeciw wobec przerywania ciąży ze względów społecznych (trudna sytuacja materialna³⁰) oraz wobec aborcji „na życzenie” – w tym ostatnim przypadku odsetek zwolenników spadł w stosunku do roku 1998 o niemal połowę (z 27% do 17%). Wydaje się zatem, że dzisiejsi 18 – 19-latkowie, którzy urodzili się już po wprowadzeniu w życie obowiązujących do dziś przepisów aborcyjnych akceptują istniejące w tej kwestii regulacje prawne. Można się spodziewać, że ewentualne zmiany – zarówno w kierunku liberalizacji, jak i zaostrzenia prawa aborcyjnego – nie spotkałyby się z poparciem większości młodych ludzi.

²⁹ Badanie „Młodzież ’98”, CBOS, grudzień 1998 roku.

³⁰ W 1998 roku pytanie nie zawierało punktu dotyczącego ciężkiej sytuacji osobistej.

Rys. 88. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Ze względu na to, że w 1998 roku skala odpowiedzi była dwustopniowa, aktualne dane zostały zagregowane do dwóch kategorii: „tak” i „nie”.

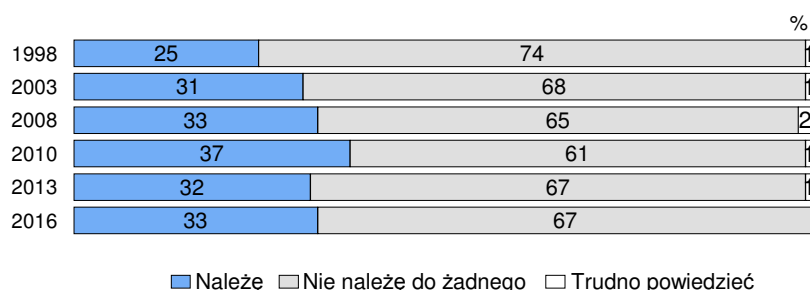
Badanie statutowe CBOS: 1998; badanie KBPN: 2016

ZAINTERESOWANIA I AKTYWNOŚCI

Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji

Przynależność do grupy nieformalnej, stowarzyszenia, organizacji, klubu, grupy sympatyków lub ruchu religijnego deklaruje jedna trzecia uczniów (33%). W tej i ubiegłej dekadzie odsetek ten można uznać za względnie stabilny. Jest on natomiast wyższy od zarejestrowanego pod koniec lat 90.

Rys. 89. **Przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Czynnikiem, który różnicuje skalę przynależności jest płeć: członkostwo w grupach i organizacjach częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta. Ponadto nieznacznie *in plus* wyróżniają się pod tym względem uczniowie liceów ogólnokształcących, mieszkańcy dużych miast. Można również zaobserwować pewne minimalne rozbieżności między uczniami lepszymi i przeciętnymi a słabszymi.

Tabela 91

Cechy społeczno-demograficzne badanych	Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych
--	--

		w procentach
Ogółem		33
Płeć	chłopcy	37
	dziewczęta	28
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	36
	technikum (lub liceum profilowane)	30
	zasadnicza szkoła zawodowa	32
Miejsce zamieszkania	wieś	33
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	30
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	32
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	38
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	32
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	31
	czwórkowi	34
	piątkowi i szóstkowi	35

Popularność konkretnych typów grup jest zbliżona do rejestrowanej w ubiegłych latach. Najwięcej uczniów należy do klubów, związków oraz stowarzyszeń sportowych i kibicowskich (17%). Na drugim miejscu plasują się kluby kulturalne i hobbystyczne (9%), a na trzecim – organizacje i stowarzyszenia związane z działalnością społeczną (6%). W porównaniu z poprzednią dekadą mniejsza jest skala członkostwa w organizacjach i stowarzyszeniach religijnych, którą deklaruje obecnie 5% badanych. Nieliczni respondenci należą do harcerstwa (2%) i do organizacji o profilu politycznym (1%).

Tabela 92

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	2008	2010	2013	2016
	w procentach			
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	12	15	15	17
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10	10	6	9
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	3	5	7	6
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	8	8	4	5
Harcerstwo	1	1	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	0	1	1	1
Inne	3	4	2	0
Nie należą do żadnego	65	61	67	67

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badania KBPN

Płeć respondentów wpływa nie tylko na skalę przynależności, ale także w pewnym stopniu na to, jakiego typu grupy wybierają badani. Chłopcy znacznie

częściej niż dziewczęta należą do grup związanych ze sportem, z kolei wśród uczennic zauważalnie większą popularnością cieszą się stowarzyszenia i organizacje religijne. W przypadku pozostałych typów organizacji zaangażowanie chłopców i dziewcząt jest porównywalne.

Tabela 93

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	23	9
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	8	8
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	3	7
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	6	6
Harcerstwo	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	2	1
Nie należę do żadnego	63	72

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badania KBPN 2016

Przynależność do grup jest również w pewnej mierze zależna od typu szkoły, w jakiej uczą się badani. Stowarzyszenia sportowe i kibicowskie cieszą się nieco większą popularnością wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych niż wśród licealistów. Działalność w grupach hobbystycznych oraz organizacjach religijnych jest z kolei częstsza wśród uczniów liceów ogólnokształcących niż wśród młodzieży z techników i – zwłaszcza – zasadniczych szkół zawodowych.

Tabela 94

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	15	17	20
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	11	7	5
Organizacje, stowarzyszenia, kluby religijne	7	4	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	5	7	6
Harcerstwo	3	1	3
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	2	0
Nie należą do żadnego	64	70	68

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
 Badania KBPN 2016

Udział w zajęciach pozalekcyjnych

Skala udziału w zajęciach pozalekcyjnych jest zbliżona do tej sprzed trzech lat. Podobnie jak wówczas, najwięcej badanych (51%) uczęszcza (lub zamierza uczęszczać w bieżącym roku szkolnym) na korepetycje z jakiegoś przedmiotu nauczanego w szkole. Po dwie piąte ankietowanych (41%) uczy się poza szkołą języka obcego, uczestniczy w kursie prawa jazdy lub w zajęciach sportowych. Popularność zajęć sportowych jest nie tylko większa niż trzy lata temu, ale również największa w ostatnim dwudziestoleciu. Jedna czwarta uczniów (23%) chodzi na kursy przygotowujące na studia. Od roku 2010 odsetek ten jest niższy niż wcześniej, zwłaszcza niż w pierwszej połowie ubiegłej dekady, co wynika prawdopodobnie z faktu, że konkurencja o miejsce na wyższej uczelni nie jest już tak duża jak wówczas. Nieco częstszy niż przed trzema laty jest udział w zajęciach artystycznych – deklaruje go niemal jedna piąta uczniów (17%). Większym zainteresowaniem niż trzy lata temu, zbliżonym do rejestrowanego w drugiej połowie poprzedniej dekady, cieszą się kursy komputerowe. Korzysta z nich obecnie blisko co dziesiąty badany (9%).

Tabela 95

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	1996*	1998	2003	2008	2010	2013	2016
	w procentach						
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46	54	53	50	51
Nauka języków obcych	13	28	35	50	43	42	41
Prawo jazdy	26	36	37	51	42	36	41
Zajęcia sportowe	34	36	38	31	34	30	41
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38	30	24	21	23
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	12	15	13	12	17
Kursy komputerowe	9	16	21	8	8	4	9
Inne	10	3	5	3	4	1	3

* W badaniu realizowanym w 1996 roku pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji

Badanie statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Z korepetycji z przedmiotów szkolnych, nauki języków obcych, a także zajęć artystycznych i przygotowujących do egzaminów najczęściej korzystają uczniowie liceów ogólnokształcących. Z kolei najrzadziej biorą w nich udział badani z zasadniczych szkół zawodowych, którzy wykazują ogólnie mniejsze od pozostałych zainteresowanie zajęciami pozalekcyjnymi, z wyjątkiem kursów prawa jazdy, zajęć sportowych i informatycznych.

Tabela 96

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	69	49	12
Nauka języków obcych	55	37	18
Prawo jazdy	49	30	51
Zajęcia sportowe	43	40	40
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	29	23	9
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	23	13	13
Kursy komputerowe	5	10	13

Badanie KBPN 2016

Istnieje również związek między samooceną efektywności szkolnej a wyborem zajęć pozaszkolnych. Słabsi uczniowie rzadziej na tle pozostałych uczą się poza szkołą języków obcych, chodzą na kursy przygotowujące do egzaminów na studia i zajęcia artystyczne. Z korepetycji i nauki języków obcych relatywnie najczęściej korzystają uczniowie czwórkowi, z kolei z kursów przygotowujących na studia – uczniowie piątkowi i szóstkowi.

Tabela 97

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Czy uważasz się za ucznia		
	dwójkowego lub trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	49	55	45
Nauka języków obcych	35	48	44
Prawo jazdy	41	40	44
Zajęcia sportowe	41	40	45
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	18	26	32
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	13	20	20
Kursy komputerowe	8	7	12

Badanie KBPN 2016

Na wybór zajęć pozalekcyjnych wpływa również płeć badanych. Uczennice znacznie częściej niż uczniowie korzystają z korepetycji, zajęć z języka obcego i artystycznych, a także minimalnie częściej chodzą na kurs prawa jazdy. Z kolei aktywność chłopców w zauważalnie większym stopniu niż dziewcząt koncentruje się wokół zajęć sportowych i informatycznych.

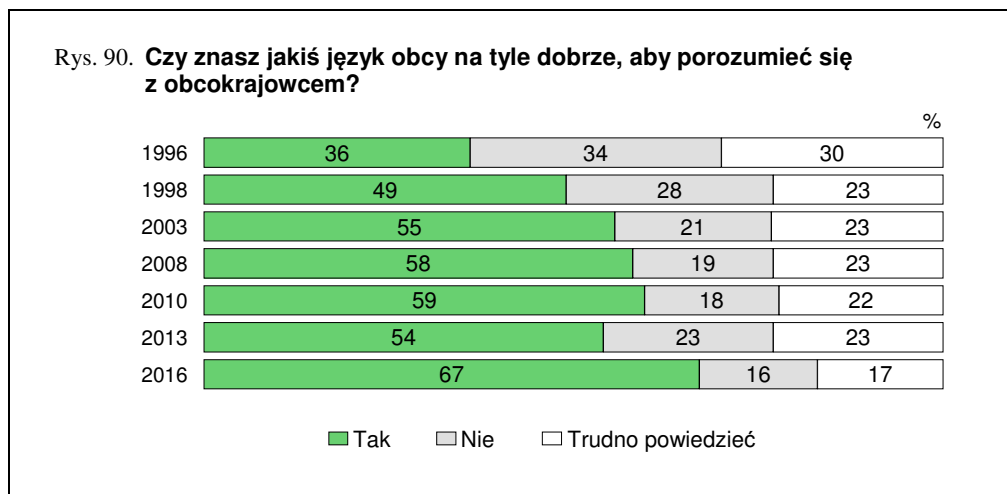
Tabela 98

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	41	61
Nauka języków obcych	33	50
Prawo jazdy	39	44
Zajęcia sportowe	48	33
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	22	24
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	12	22
Kursy komputerowe	14	3

Badanie KBPN 2016

Znajomość języków obcych

Dwie trzecie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (67%) deklaruje, że zna przynajmniej jeden język obcy w takim stopniu, by porozumieć się z obcokrajowcem. To znacznie więcej niż trzy lata temu i ogólnie najwięcej w ostatnich dwudziestu latach.

Badanie statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Komunikatywna znajomość języka obcego jest wyraźnie częstsza niż przeciętnie wśród licealistów, mieszkańców dużych miast, uczniów czwórkowych i lepszych oraz badanych, których rodzice mają wyższe wykształcenie. Gorzej niż przeciętnie wypadają pod tym względem uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, słabiej uczący się, mieszkający na wsi, a także deklarujący podstawowe lub zasadnicze zawodowe wykształcenie rodziców.

Tabela 99

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Czy znasz jakiś język obcy na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	
		Tak	Nie
		w procentach	
Ogółem		67	16
Płeć	chłopcy	66	17
	dziewczeta	67	15
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	82	7
	technikum (lub liceum profilowane)	63	17
	zasadnicza szkoła zawodowa	40	33
Miejsce zamieszkania	wieś	57	22
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	67	14
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	71	12
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	81	8
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	81	10
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	58	21
	czwórkowi	75	11
	piątkowi i szóstkowi	78	11
Wykształcenie matki	podstawowe / zasadnicze zawodowe	54	25
	średnie / pomaturalne	65	15
	wyższe	82	8
Wykształcenie ojca	podstawowe / zasadnicze zawodowe	53	24
	średnie / pomaturalne	71	12
	wyższe	82	8

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Komunikatywna znajomość języka obcego dotyczy w ogromnej większości przypadków angielskiego. Porozmawiać z obcokrajowcem umiałoby w tym języku ponad dziewięciu na dziesięciu respondentów (93%). Niemiecki zna w takim stopniu 16% badanych, czyli mniej niż w ubiegłej dekadzie i w latach 90. Od roku 2010 ubyło również osób posługujących się językiem francuskim. Obecnie stanowią oni zaledwie 1% deklarujących dobrą znajomość jakiegoś języka obcego. Zyskał natomiast na popularność hiszpański, którego znajomość wskazuje obecnie co dwudziesty badany (5%), podczas gdy wcześniej odsetek ten nie przekraczał 1%. Język rosyjski, w którym potrafiła porozmawiać w 1996 roku niemal połowa znających jakiś język obcy, obecnie, tak jak przed trzema laty, zna 5% uczniów. Popularność włoskiego (1%) i innych języków (łącznie 2%) jest marginalna.

Tabela 100

Jaki język obcy znasz na tyle dobrze, aby porozumieć się z obcokrajowcem?	1996 (N=458)	1998 (N=644)	2003 (N=875)	2008 (N=806)	2010 (N=739)	2013 (N=731)	2016 (N=1137)
	w procentach						
Angielski	40	63	75	80	85	91	93
Niemiecki	28	26	25	20	24	15	16
Rosyjski	46	24	11	7	7	5	5
Hiszpański	0	0	0	1	1	1	5
Francuski	3	5	3	2	4	2	1
Włoski	1	1	3	1	1	1	1
Japoński	-	-	-	-	-	1	-
Inny	1	1	1	3	3	2	2

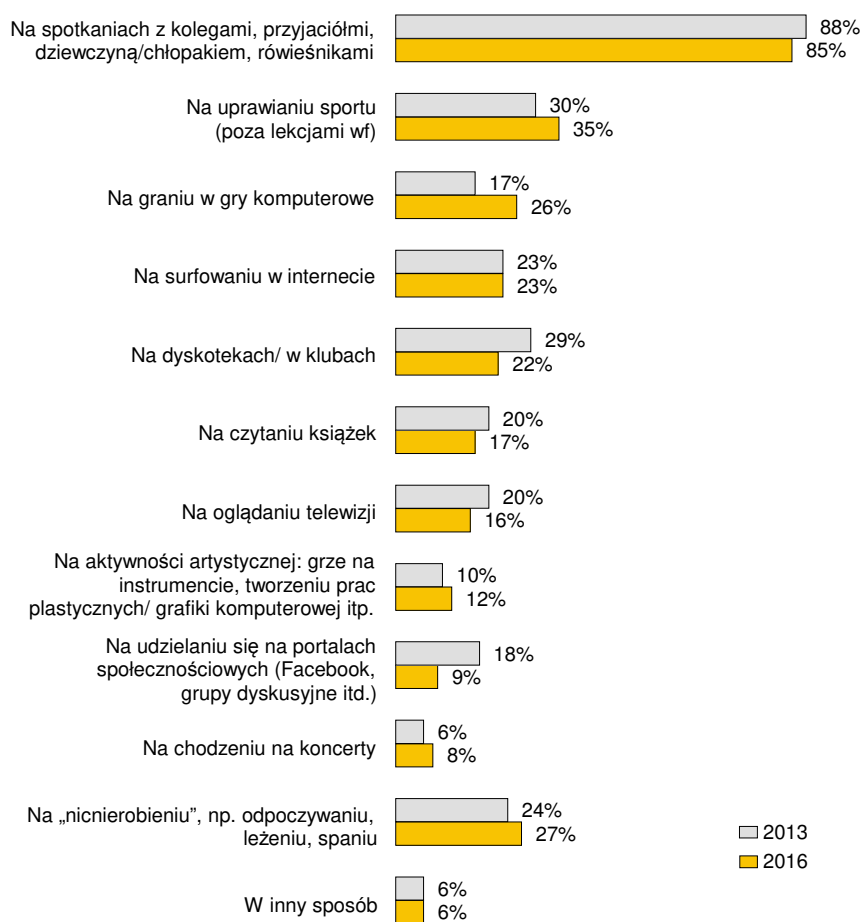
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne języki

Badanie statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016

Sposoby spędzania czasu wolnego

Wśród ulubionych sposobów spędzania czasu wolnego młodzieży dominują spotkania z przyjaciółmi i znajomymi (85%). Popularną aktywnością towarzyską są też wyjścia do dyskotek i klubów (22%), jednak w ostatnich trzech latach miłośników tego typu rozrywki ubyło. Ponad jedna trzecia badanych (35%) najchętniej przeznaczą wolny czas na uprawianie sportu, które jest obecnie bardziej popularne niż trzy lata temu. Około jednej czwartej uczniów lubi spędzać czas grając w gry komputerowe (26%) – od poprzedniego badania zauważalnie ich przybyło – lub surfując w internecie (23%). Co jednak ciekawe, o połowę zmniejszył się odsetek wskazujących jako preferowaną formę rozrywki odwiedzanie serwisów społecznościowych (9%). W porównaniu do 2013 roku nieznacznie mniej uczniów spędza wolny czas z książką (17%) lub przed telewizorem (16%). Podobnie jak wcześniej, około jednej dziesiątej badanych (12%) poświęca czas na aktywności artystyczne, a nieco mniej (8%) chodzi na koncerty. „Nicnierobienie” – spanie, leżenie, odpoczywanie – stanowi preferowaną formę spędzania czasu wolnego ponad jednej czwartej młodzieży (27%) i jest nieco bardziej popularne niż trzy lata temu.

Rys. 91. **W jaki sposób najbardziej lubisz spędzać czas wolny?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka sposobów spędzania czasu wolnego
 Badania KBPN

Wśród innych preferowanych aktywności czasu wolnego (łącznie 6%) na ogół wymieniano pracę lub naukę (21 badanych), jazdę samochodem i inne zainteresowania motoryzacyjne (13), zaangażowanie społeczne i spotkania w ramach różnych grup, stowarzyszeń i organizacji (12), branie narkotyków i picie alkoholu (10), uprawianie seksu (7), spotkania z rodziną (6), gotowanie i jedzenie (4), chodzenie do kina, teatru (3), a także – niesprecyzowane – realizowanie własnych zainteresowań, pasji (25 badanych).

Sposoby spędzania czasu różnią się w zależności od płci. Dziewczęta wyraźnie chętniej niż chłopcy sięgają po książki, a także częściej spędzają wolny czas w internecie, przed telewizorem oraz na spotkaniach towarzyskich, w tym również na dyskotekach i w klubach. Znacznie częściej niż chłopcy rezygnują one z jakiegokolwiek aktywności i mając wolną chwilę – odpoczywają. Do zdecydowanie bardziej męskich niż kobiecych sposobów spędzania czasu zalicza się uprawianie sportu i – w jeszcze większym stopniu – granie w gry komputerowe.

Tabela 101

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	81	89
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	45	24
Na graniu w gry komputerowe	43	6
Na dyskotekach/ w klubach	20	25
Na surfowaniu w internecie	19	26
Na oglądaniu telewizji	13	20
Na czytaniu książek	10	25
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	7	11
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	11	13
Na chodzeniu na koncerty	6	10
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	17	37
W inny sposób	7	5

Badania KBPN 2016

Typ szkoły, do której uczęszczają badani, także różnicuje popularność niektórych sposobów spędzania czasu wolnego. Czytanie książek oraz zajęcia artystyczne, jak również odpoczynek relatywnie częściej wybierają uczniowie liceów ogólnokształcących. Wśród licealistów jest relatywnie mniej niż przeciętnie miłośników gier komputerowych i telewizji. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych chętniej niż pozostali chodzą do klubów i dyskotek, natomiast najrzadziej ze wszystkich preferują czytanie książek i zajęcia o charakterze artystycznym, a także brak jakiegokolwiek aktywności – „nicnierobienie”.

Tabela 102

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	87	83	84
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	35	36	32
Na czytaniu książek	23	15	8
Na dyskotekach/ w klubach	21	21	27
Na surfowaniu w internecie	22	24	22
Na graniu w gry komputerowe	18	30	31
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	8	10	10
Na oglądaniu telewizji	12	18	22
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	18	10	6
Na chodzeniu na koncerty	12	5	5
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	32	25	17
W inny sposób	5	6	8

Badania KBPN 2016

Dostępność i atrakcyjność niektórych typów aktywności zależy w pewnym stopniu od miejsca zamieszkania. Ankietowani z największych aglomeracji istotnie rzadziej niż pozostali wybierają w wolnej chwili oglądanie telewizji, częściej zaś uprawiają sport. Dyskoteki i kluby są bardziej popularną rozrywką młodzieży mieszkającej na wsi, rzadziej zaś chodzą do nich uczniowie z miast średniej wielkości i dużych, którzy z kolei wyróżniają się nieco na tle pozostałych chodzeniem na koncerty i aktywnością artystyczną.

Tabela 103

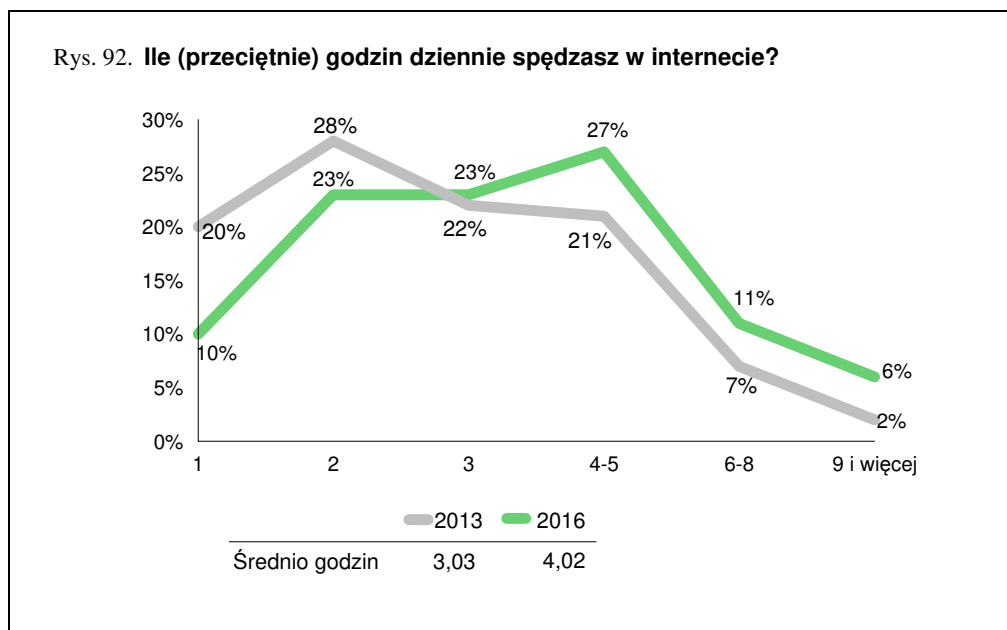
W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Miejsce zamieszkania				
	wieś	miasto poniżej 20 tys.	od 20 tys. do 100 tys.	powyżej 100 tys. do 500 tys.	powyżej 500 tys. mieszk.
	w procentach				
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/ chłopakiem, rówieśnikami	86	82	84	87	81
Na dyskotekach/ w klubach	28	22	16	14	23
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami wf)	32	35	35	36	46
Na surfowaniu w internecie	21	24	24	24	21
Na oglądaniu telewizji	19	15	15	13	10
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	9	13	7	7	8
Na czytaniu książek	15	18	20	19	16
Na graniu w gry komputerowe	25	27	25	27	26
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	10	10	16	17	12
Na chodzeniu na koncerty	6	6	11	12	7
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	26	26	30	28	22
W inny sposób	6	6	4	5	8

Badania KBPN 2016

Aktywność online

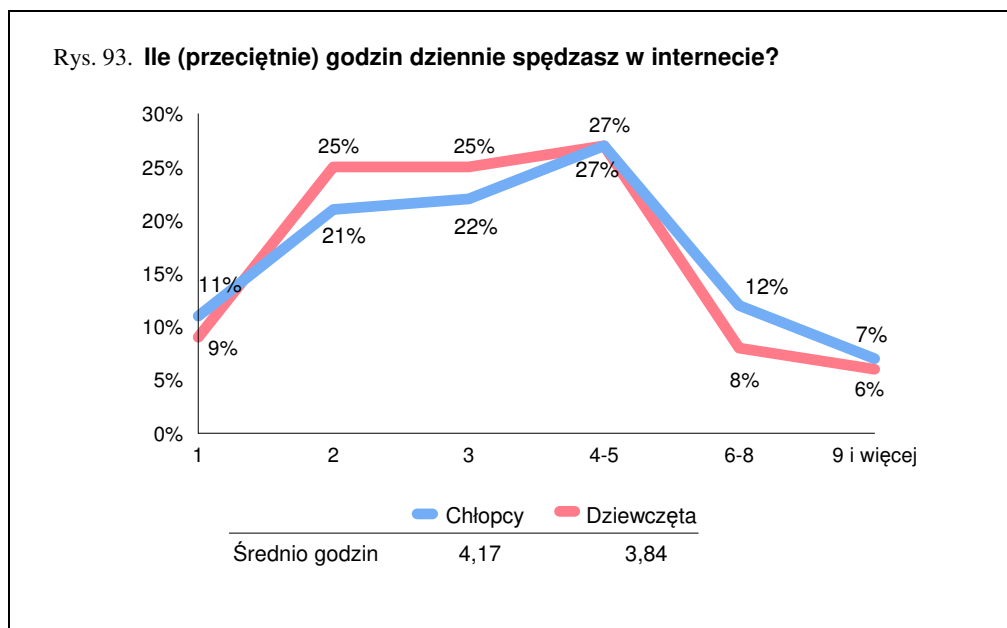
Wśród młodzieży obecność w internecie jest czymś powszechnym. Niemal wszyscy badani (99%) mają do niego dostęp w domu. Prawie wszyscy (97%) korzystają z sieci bezprzewodowo łącząc się z nią za pośrednictwem takich urządzeń przenośnych, jak smartfon, tablet czy laptop. Powszechne jest korzystanie z obecnego w gospodarstwie domowym komputera (99%) i smartfona (94%). Ponad połowa respondentów deklaruje używanie tabletu (57%).

Uczniowie spędzają online przeciętnie cztery godziny na dobę (średnia=4,02). To o godzinę więcej niż trzy lata temu. Jedna dziesiąta (10%) korzysta na ogół z sieci godzinę dziennie, około jednej czwartej (23%) – dwie godziny, prawie tyle samo (22%) – trzy, a ponad jedna czwarta (27%) – od czterech do pięciu. Nieliczni używają internetu dłużej: co dziewiąty (11%) – od sześciu do ośmiu godzin dziennie, a sześciu na stu (6%) – dziewięć godzin i więcej.

Badania BKPN

Chłopcy przebywają online przeciętnie nieco dłużej niż dziewczęta: średni czas korzystania przez nich z internetu wynosi cztery godziny i dziesięć minut dziennie, a w przypadku dziewcząt jest on mniej więcej o dwadzieścia minut krótszy.

Badanie BKPN 2016

Pod względem czasu spędzanego w sieci uczniowie zasadniczych szkół zawodowych wyróżniają się *in plus*, natomiast relatywnie krótszą obecność online deklaruje młodzież z liceów ogólnokształcących.

Tabela 104

Typ szkoły	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Liceum ogólnokształcące	3,69
Technikum (lub liceum profilowane)	4,17
Zasadnicza szkoła zawodowa	4,42

Jeśli chodzi o czas spędzany w sieci, uczniowie najlepsi i najgorsi wypadają porównywalnie, natomiast nieco mniej na ich tle na korzystanie z internetu przeznaczają uczniowie czwórkowi.

Tabela 105

Czy uważasz się za ucznia:	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
– dwójkowego lub trójkowego	4,12
– czwórkowego	3,80
– piątkowego lub szóstkowego	4,10

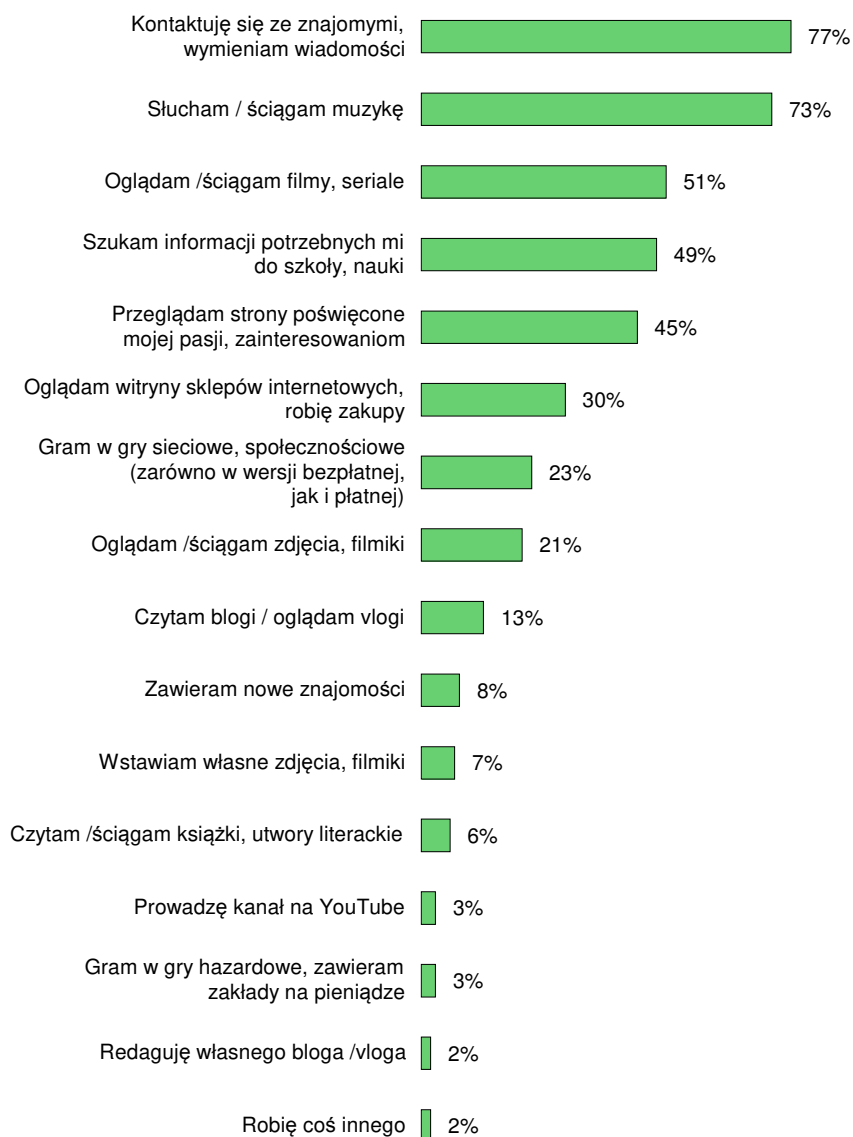
Mniej czasu niż inni na internet w ciągu dnia przeznaczają respondenci mieszkający na wsi i w największych aglomeracjach, którzy pod tym względem wypadają podobnie, natomiast nieco dłuższą obecnością online wyróżniają się badani mieszkający w małych i średnich miastach.

Tabela 106

Wielkość miejscowości zamieszkania	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Wieś	3,75
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	4,39
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	4,39
Miasto powyżej 100 000 do 500 tys. mieszkańców	4,10
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	3,77

Uczniowie najczęściej wykorzystują internet do kontaktowania się ze znajomymi (77%) i słuchania muzyki (73%). Mniej więcej połowa badanych przeznacza znaczną część swojego czasu online na oglądanie filmów i seriali (51%), poszukiwanie informacji potrzebnych do szkoły, nauki (49%) oraz przeglądanie treści związanych z zainteresowaniami (45%). Niemal jedna trzecia przeważnie spędza czas w sklepach internetowych (30%). Blisko co czwarty ankietowany zazwyczaj gra w gry sieciowe (23%), a co piąty ogląda w sieci różne materiały wideo (21%). Pozostałe typy aktywności rzadziej zajmują istotne miejsce w bilansie czasu spędzania w sieci. Jedna ósma przeznacza go w dużej mierze na czytanie blogów lub oglądanie wideo blogów (13%), 6% – na czytanie lub pozyskiwanie książek, 7% – na zamieszczanie online własnych zdjęć i filmów, 3% – na prowadzenie własnego kanału na YouTube, a 2% – na prowadzenie własnego bloga lub vloga. Niespełna jedna dziesiąta (8%) zajmuje się w sieci głównie nawiązywaniem nowych znajomości, a 3% – hazardem i zakładami bukmacherskimi. Wśród innych aktywności (2%) wymieniano jeszcze korzystanie z konkretnych serwisów (np. Twitch, Snapchat, Instagram) lub działalność taką, jak programowanie, tworzenie stron internetowych, prowadzenie audycji radiowych czy sprzedaż przez internet.

Rys. 94. **Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka aktywności
Badanie KBPN 2016

Aktywność online jest w znacznym stopniu zdeterminowana przez płeć badanych. Internauci zauważalnie częściej niż internautki grają w gry sieciowe i hazardowe, a także odwiedzają strony związane ze swoim hobby lub pasją. Z kolei dziewczęta w większym stopniu niż chłopcy koncentrują się w sieci na kontaktach towarzyskich, nauce, odwiedzaniu sklepów internetowych, a także śledzeniu blogów i vlogów oraz czytaniu książek.

Tabela 107

Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	68	88
Słucham / ściagam muzykę	72	74
Oglądam /ściagam filmy, seriale	47	55
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	38	62
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	55	34
Oglądam witryny sklepów internetowych, robię zakupy	20	40
Gram w gry sieciowe, społecznościowe (zarówno w wersji bezpłatnej, jak i płatnej)	39	5
Oglądam /ściagam zdjęcia, filmiki	21	21
Czytam blogi /vlogi	9	18
Zawieram nowe znajomości	9	7
Wstawiam własne zdjęcia, filmiki	5	9
Czytam /ściagam książki, utwory literackie	4	9
Prowadzę kanał na YouTube	4	2
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	6	0
Redaguję własnego bloga /vloga	1	2
Robię coś innego	2	1

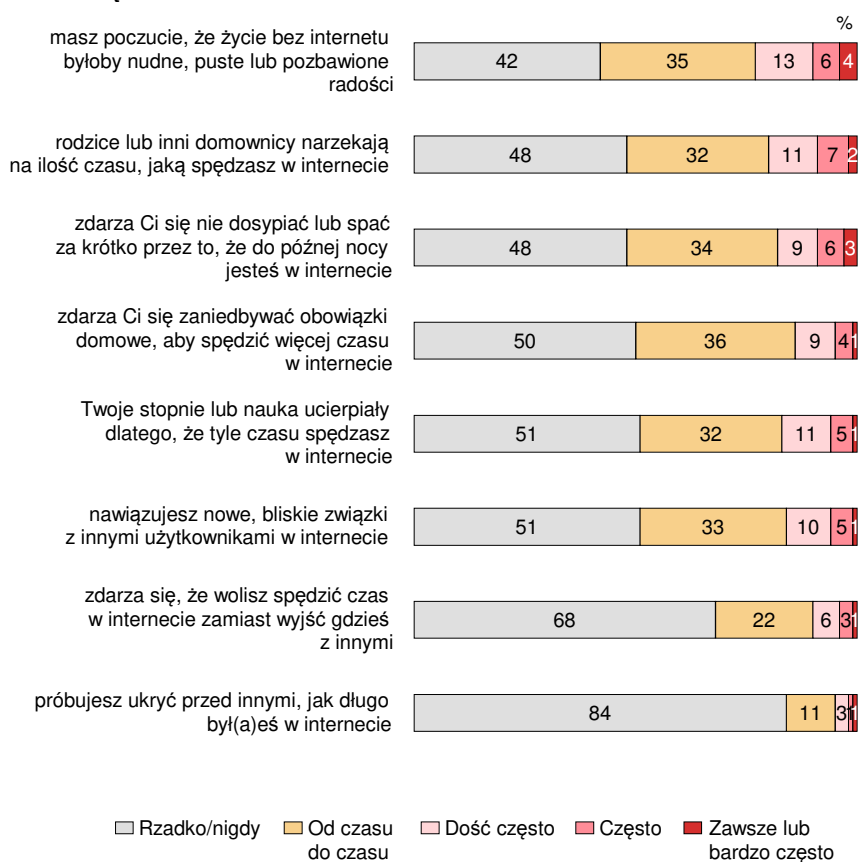
Badanie KBPN 2016

Uczniom przedstawiono osiem stwierdzeń odnoszących się do sposobu korzystania z internetu i określających miejsce, jakie aktywność ta zajmuje w ich życiu codziennym. Posłużyły one do określenia, jak wielu badanych wykazuje symptomy nadużywania internetu.

Internet stał się dla ludzi młodych środowiskiem naturalnym, przestrzenią, w której spędzają czas. Nie dziwi więc, że niemal sześciu na dziesięciu badanych (58%) deklaruje, iż miewa poczucie, że bez internetu ich życie byłoby nudne, pozbawione radości i sensu, w tym blisko co czwarty (23%) często myśli w taki sposób. Mniej więcej połowie uczniów (49%–52%) zdarzają się czasami (w tym około jednej piątej – przynajmniej dość często) następujące sytuacje związane

z przebywaniem w sieci: narzekania rodziców lub innych domowników na ilość czasu, jaką badani spędzają w internecie; niedosypianie z powodu zbyt długiej obecności online; wynikające z tego zaniedbywanie obowiązków domowych; pogorszenie ocen szkolnych; nawiązywanie w sieci nowych, bliskich relacji z innymi użytkownikami. W przypadku mniejszej grupy internet zyskuje przewagę pod względem atrakcyjności nad aktywnością towarzyską offline: co trzeci badany (32%) przynajmniej od czasu do czasu (a co dziesiąty – częściej) preferował spędzanie czasu w sieci niż wyjście ze znajomymi. Relatywnie niewielu osobom zdarzało się ukrywać przed innymi fakt długiego przebywania online – co siódmy uczeń (16%) postępował tak czasami, a co dwudziesty – częściej.

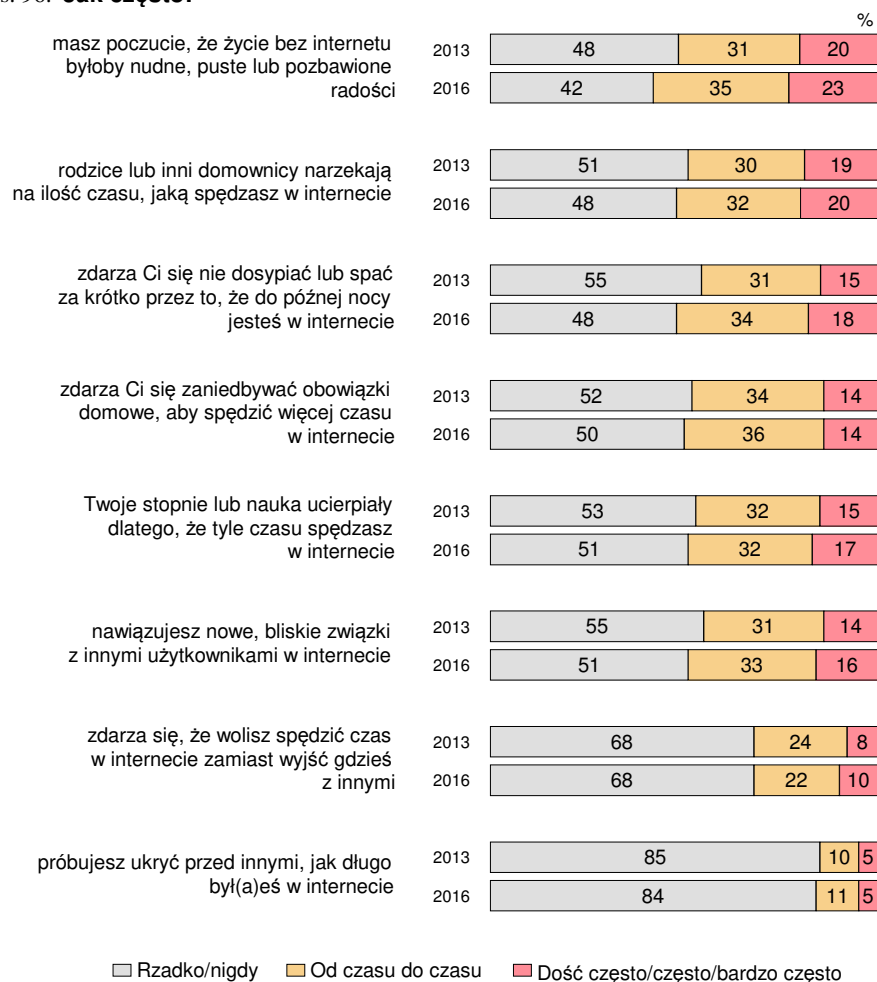
Rys. 95. **Jak często:**

Badanie KBPN 2016

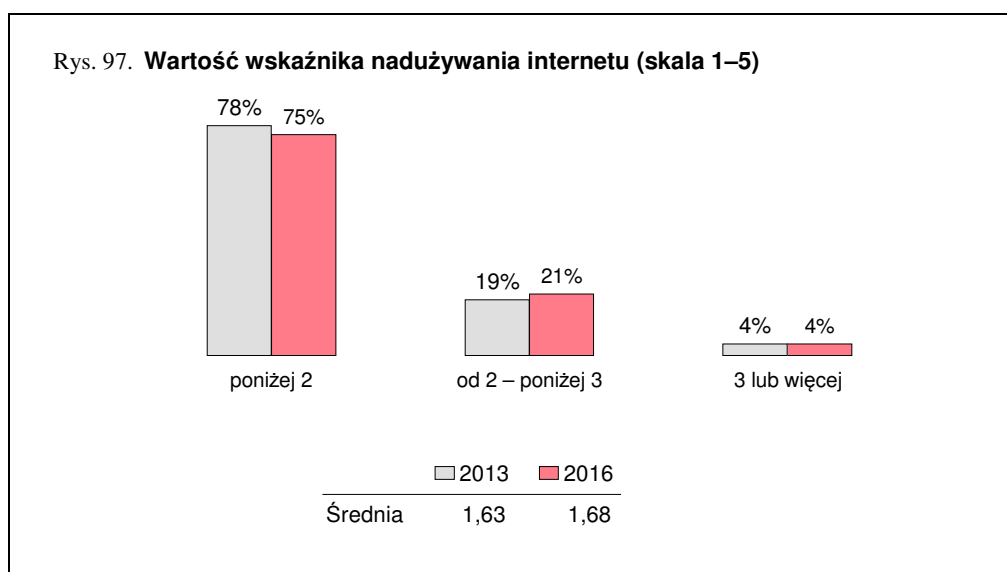
Sposób korzystania z internetu i to, w jakim stopniu uczniowie przejawiają zachowania mogące świadczyć o jego nadużywaniu, nie zmieniły się istotnie na przestrzeni ostatnich trzech lat. Warto jedynie odnotować, że od poprzedniego badania na ten temat przybyło osób miewających poczucie, że życie wyłącznie offline byłoby mało atrakcyjne i pozbawione sensu, a także tych, którym zdarza się rezygnować ze snu na rzecz aktywności w sieci. Poza tym minimalnie zwiększyła się grupa wykorzystujących internet do zwierania nowych, bliskich relacji.

Rys. 96. **Jak często:**

Badania KBPN

W celu syntetycznego ujęcia problemu nadużywania internetu, stworzyliśmy wskaźnik będący średnią arytmetyczną z sumy odpowiedzi na osiem przedstawionych respondentom stwierdzeń. Ten syntetyczny indeks nadużywania internetu uwzględnia wszystkie opisane wyżej aspekty związane z obecnością online łącznie, przyjmując wartości od 1 do 5, czyli od braku symptomów nadużywania sieci do ich dużego natężenia. W roku 2013 wartość indeksu wynosiła 1,63, obecnie – 1,68, co stanowi potwierdzenie, że pod względem traktowania i korzystania z internetu przez młodzież niewiele się zmieniło. Przekładając ten wskaźnik na łatwiej interpretowalne kategorie można powiedzieć, że podobnie jak trzy lata temu trzy czwarte uczniów (75%) to przeciętni internauci, w przypadku jednej piątej (21%) korzystanie z sieci generuje problemy związane z jego nadużywaniem, natomiast czterech na stu (4%) przejawia poważniejsze symptomy uzależnienia.

Badania KBPN

Za pomocą syntetycznego ujęcia stosunku badanych do internetu i ich stylu aktywności online, sprawdziliśmy, jakie czynniki zwiększają ryzyko uzależnienia. Okazuje się, że problematyczne postawy związane z obecnością online minimalnie częściej prezentują chłopcy niż dziewczęta, a także nieco częściej uczniowie zasadniczych szkół zawodowych niż liceów i techników – w tym przypadku jest to jednak najprawdopodobniej związek zapośredniczony, będący *de facto* funkcją płci (uczniowie szkół zawodowych to w zdecydowanej większości chłopcy). *In plus* pod tym względem wyróżniają się także nieznacznie mieszkańcy największych

aglomeracji (natomiast *in minus* – mieszkańcy wsi) i uczniowie najslabsi, określający się jako dwójkowi lub trójkowi. Sytuacja materialna ankietowanych nie odgrywa w tym przypadku istotnej roli. Czynnikiem, który z oczywistych względów jest silnie powiązany z nadużywaniem internetu, jest czas spędzany online. Problematiczne zachowania sporadycznie dotyczą badanych, którzy spędzają w sieci nie więcej niż dwie godziny dziennie, natomiast zauważalnie częściej niż przeciętnie tych, którzy są tam obecni od sześciu do ośmiu godzin dziennie, a zwłaszcza przebywających online jeszcze dłużej – co najmniej dziewięć godzin.

Tabela 108

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)			
		poniżej 2	2 – poni- żej 3	3 lub więcej	Średnia
		w procentach			
Ogółem		75	21	4	1,68
Płeć	chłopcy	73	22	5	1,71
	dziewczęta	78	19	3	1,65
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	76	21	3	1,67
	technikum (lub liceum profilowane)	75	21	4	1,67
	zasadnicza szkoła zawodowa	73	20	7	1,70
Miejsce zamieszkania	wieś	79	18	3	1,63
	miasto poniżej 20 tys.	77	17	7	1,71
	miasto od 20 tys. do 100 tys.	73	23	4	1,70
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys.	71	25	4	1,71
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	66	30	4	1,76
Uczniowie:	dwójkowi i trójkowi	71	24	4	1,73
	czwórkowi	77	19	4	1,66
	piątkowi i szóstkowi	86	11	3	1,50
Liczba godzin spędzanych online w ciągu dnia	1	89	10	1	1,36
	2	89	10	1	1,48
	3	78	19	3	1,66
	4–5	71	26	3	1,75
	6–8	53	37	10	1,99
	9 i więcej	48	36	16	2,11

Badanie KBPN 2016

Wpływ płci badanych jest wprawdzie niewielki, warto jednak prześledzić, w jakich aspektach się on przejawia. Chłopcom zauważalnie częściej niż dziewczętom zdarza się nawiązywać przez internet nowe, bliskie znajomości, a także ukrywać przed innymi osobami, ile czasu spędzają online. Internauci minimalnie częściej niż internautki wybierają również sesję w sieci zamiast spotkania ze znajomymi. Z kolei dla uczennic w większym stopniu niż dla uczniów charakterystyczne było odczucie, że bez internetu życie byłoby puste i pozbawione radości.

Tabela 109

Jak często:		Płeć	
		chłopcy	dziewczeta
		w procentach	
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	Nigdy	45	40
	Czasami	33	38
	Często	23	23
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	Nigdy	47	50
	Czasami	33	31
	Często	20	20
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	Nigdy	48	48
	Czasami	33	35
	Często	20	17
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	Nigdy	51	49
	Czasami	35	37
	Często	14	14
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	Nigdy	50	52
	Czasami	33	32
	Często	17	15
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	Nigdy	45	59
	Czasami	37	29
	Często	19	11
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi	Nigdy	65	70
	Czasami	24	20
	Często	11	10
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie	Nigdy	81	87
	Czasami	12	10
	Często	6	3

Badanie KBPN 2016

Różnice między uczniami w zależności od typu szkoły, do której uczęszczają, odzwierciedlają w znacznej mierze wpływ płci respondentów. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych wyróżniają się w tych aspektach, w których wyróżniali się chłopcy (nawiązywanie nowych relacji online, próby ukrycia czasu spędzanego w sieci). Można jednak również zauważyć, że rzadziej niż pozostałym zdarzało im się zaniedbywać przez obecność w internecie obowiązki domowe oraz pogorszyć w nauce.

Tabela 110

Jak często:		Typ szkoły		
		liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
		w procentach		
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	Nigdy	43	40	46
	Czasami	35	37	28
	Często	22	23	26
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	Nigdy	47	48	51
	Czasami	33	32	30
	Często	21	20	19
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	Nigdy	45	50	47
	Czasami	36	33	33
	Często	19	18	19
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	Nigdy	45	51	60
	Czasami	40	36	28
	Często	15	13	13
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	Nigdy	47	51	62
	Czasami	36	31	26
	Często	17	17	12
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	Nigdy	61	48	39
	Czasami	28	35	39
	Często	11	17	21
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z innymi	Nigdy	68	67	68
	Czasami	22	22	21
	Często	10	11	11
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie	Nigdy	85	85	80
	Czasami	11	11	12
	Często	4	4	8

Badanie KBPN 2016

Czy stopień nadużywania internetu różni się w zależności od preferowanego przez badanych sposobu spędzania czasu w sieci? Poważniejsze symptomy

nadużywania internetu częściej (przynajmniej dwukrotnie) niż przeciętnie przejawiają respondenci, którzy zadeklarowali, że będąc online koncentrują się głównie na graniu w gry hazardowe, tworzeniu treści, np. prowadzeniu bloga, wideo bloga czy kanału na YouTube, a ponadto zawieraniu nowych znajomości. Problem nadużywania internetu w mniejszym nasileniu współwystępuje również z takimi aktywnościami, jak zamieszczanie online własnych zdjęć i filmów oraz granie w gry sieciowe.

Tabela 111

Dominująca aktywność online	Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)		
	poniżej 2	2 – poniżej 3	3 lub więcej
	w procentach		
Ogółem	75	21	4
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	55	30	14
Zawieram nowe znajomości	59	33	8
Wstawiam własne zdjęcia, filmiki	60	34	7
Gram w gry sieciowe, społecznościowe	63	30	7
Prowadzę kanał na YouTube	67	26	8
Redaguję własnego bloga /vloga	68	21	11
Oglądam /ściągam filmy, seriale	71	24	5
Oglądam /ściągam zdjęcia, filmiki	71	24	5
Czytam blogi / oglądam vlogi	72	21	7
Słucham / ściągam muzykę	75	21	4
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	76	20	4
Czytam /ściągam książki, utwory literackie	76	17	7
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	77	19	4
Oglądam witryny sklepów internetowych, robię zakupy	82	16	2
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	83	16	2

Badanie KBPN 2016

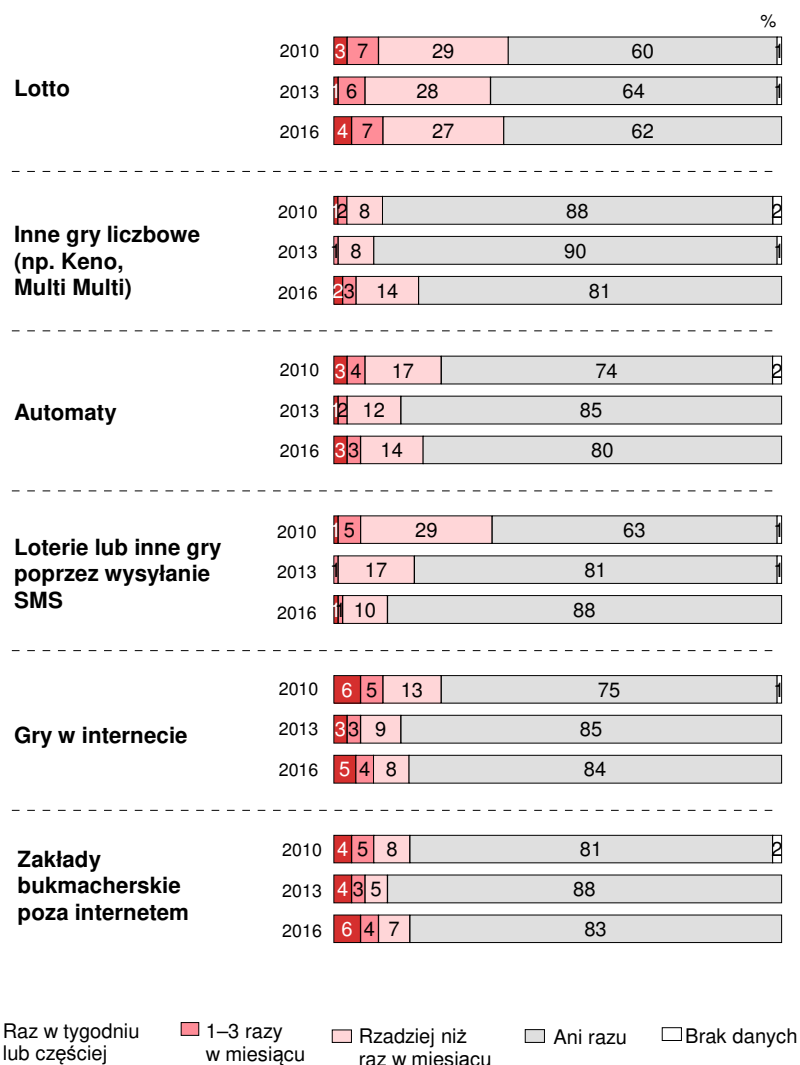
UCZESTNICTWO W GRACH O CHARAKTERZE HAZARDOWYM

Rodzaj podejmowanej gry

W roku 2016 po raz trzeci w obszarze naszego zainteresowania badawczego znalazła się kwestia uczestnictwa młodzieży w grach o charakterze hazardowym. Podobnie jak w dwóch poprzednich edycjach badania, w pytaniach uwzględnionych zostało kilka najpopularniejszych na rynku typów gier i zakładów: gry liczbowe (Lotto i inne), automaty typu „jednoręki bandyta”, konkursy SMS-owe, naziemne zakłady bukmacherskie oraz gry i zakłady w internecie. Ze względu na znikome odsetki wskazań w poprzednich pomiarach zrezygnowaliśmy tym razem z umieszczenia na liście innych niż automaty gier odbywających się w kasynach.

Deklaracje badanych pozwalają sądzić, że zauważalny przed trzema laty spadek zainteresowania hazardem nie miał charakteru trwałego – w przypadku niemal wszystkich gier uwzględnionych w pytaniu odsetek grających jest obecnie wyższy niż w 2013 roku. Najwyższy wzrost liczby uczestników notujemy w odniesieniu do gier liczbowych innych niż Lotto, w których bierze udział obecnie blisko co piąty młody człowiek (19%, o 9 punktów procentowych więcej niż w 2013 roku). Jedynym typem gier na pieniądze, w przypadku których zanotowany trzy lata temu trend spadkowy obecnie utrzymuje się, są loterie i inne gry realizowane poprzez wysłanie SMS-ów. Na przestrzeni ostatnich sześciu lat konkursy SMS-owe wyraźnie straciły na popularności wśród młodzieży – odsetki grających zmniejszyły się z 35% w 2010 roku do 18% w roku 2013 i 11% obecnie.

Rys. 98. **Deklarowana częstość uczestnictwa w grach lub loteriach w ciągu ostatnich 12 miesięcy**

Badania KBPN

Najistotniejszym czynnikiem różnicującym udział młodzieży w grach na pieniądze jest niezmiennie płeć: w grach uczestniczy więcej chłopców niż dziewcząt, chłopcy grają też częściej niż dziewczęta. Grami o „męskim” charakterze, zdecydowanie częściej wybieranymi przez chłopców niż przez dziewczęta, są przede wszystkim zakłady bukmacherskie poza internetem, których zawieranie deklaruje

więcej niż co czwarty chłopak (29%) i tylko 5% dziewcząt, a także automaty (odpowiednio 28% i 11%) i gry internetowe (odpowiednio 24% i 8%).

Wspomniany spadek zainteresowania konkursami SMS-owymi dotyczy głównie dziewcząt. O ile wcześniej był to preferowany przez nie typ gier, o tyle obecnie udział w nich zadeklarowało tylko 10% uczennic. Obecnie najpopularniejsze wśród dziewcząt stało się – podobnie jak wśród chłopców – Lotto (34% grających dziewcząt, 41% chłopców).

Deklarowany koszt gry

Wśród ogółu badanych graczy przeciętny deklarowany koszt gry w 2016 roku kształtuje się na poziomie 187 zł, a średnia wartość „zysku” (wygranej) to 403 zł. Wzrostowi zainteresowania młodzieży hazardem towarzyszy zatem z jednej strony zwiększenie wydatków na grę (ze 141 zł w 2013 roku), z drugiej natomiast – wzrost wygranych (z 325 zł w 2013 roku).

Znaczny wzrost średniej wartości tych kwot obserwowany jest jednak tylko w przypadku grających chłopców. W porównaniu z rokiem 2013 deklarowane przez nich średnie nakłady na grę wzrosły o około 55 zł (wzrost z 215 zł do 271 zł), dziewczęta natomiast wydają obecnie przeciętnie nieco mniej niż przed trzema laty (spadek z 56 zł do 38 zł). Zarówno w przypadku chłopców, jak i dziewcząt notujemy natomiast wzrost mediany wydatków – odpowiednio z 30 zł do 50 zł i z 10 zł do 16 zł.

W porównaniu z dziewczętami chłopcy deklarują również wyższe zyski z hazardu. Przeciętna kwota deklarowana jako wygrana w okresie ostatnich 12 miesięcy to w przypadku chłopców 559 zł – o ponad 100 zł więcej niż w 2013 roku (433 zł). Dziewczęta natomiast, jak wynika z ich deklaracji, nie tylko wydawały obecnie na grę mniej niż trzy lata wcześniej, ale też mniej wygrywały – średnio 85 zł (w 2013 roku 150 zł).

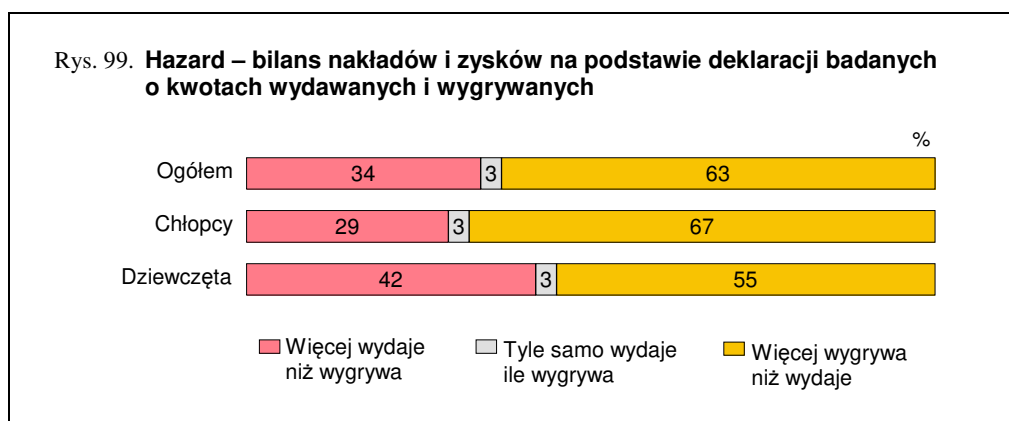
Charakterystyczna dla graczy obu płci struktura wydatków i zysków może być pochodną odmiennych preferencji dziewcząt i chłopców odnośnie do typów podejmowanych gier. Częściej wybierane przez chłopców automaty, zakłady bukmacherskie i gry internetowe są bowiem kosztowniejszą formą hazardu niż preferowane przez dziewczęta gry liczbowe.

Tabela 112

	Kwoty deklarowane przez grających jako nakłady na grę w czasie ostatnich 12 miesięcy				
	Minimum	Maksimum	Średnia	Mediana	Odchylenie standardowe
	zł				
Ogół grających	1	9000	187	30	688,24
Chłopcy	1	9000	271	50	850,38
Dziewczęta	1	1000	38	16	86,32
	Kwoty deklarowane przez grających jako wygrane w czasie ostatnich 12 miesięcy				
	Minimum	Maksimum	Średnia	Mediana	Odchylenie standardowe
	zł				
Ogół grających	1	9000	403	100	968,76
Chłopcy	1	9000	559	150	1149,51
Dziewczęta	2	1500	85	25	177,90

Badanie KBPN 2016

Spośród ogółu badanych uczestniczących w grach na pieniądze blisko dwie trzecie (63%) deklaruje wyższe wygrane niż nakłady na grę w skali roku. Oznacza to, że większość młodych graczy ma subiektywne poczucie finansowej „opłacalności” hazardu. Odsetek grających przekonanych o dodatnim bilansie finansowym gry wzrósł w stosunku do 2013 roku o 8 punktów procentowych.

Badanie KBPN 2016

Przekonanie badanych o opłacalności hazardu różnicuje płeć: chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta są przekonani, że uczestnicząc w grach na pieniądze więcej finansowo zyskują, niż tracą.

Wyższym niż przeciętnie (71%) przekonaniem o zyskowności podejmowanych przez siebie gier wyróżniają się też młodzi ludzie pochodzący z rodzin żyjących w złych warunkach materialnych. W ich przypadku gra może być próbą poprawienia tej sytuacji.

Zagrożenie uzależnieniem od hazardu

W obecnej edycji badania po raz drugi zamieszczony został zestaw pytań składających na się na tzw. Kanadyjski Indeks Gier Hazardowych (CPGI)³¹, którego celem jest pomiar ryzyka uzależnienia od hazardu wśród osób grających w gry na pieniądze. Badani odpowiadali na 9 pytań, a odpowiedziom przypisywane były wartości punktowe, które następnie, po zliczeniu, interpretowano według schematu:

- 0 pkt: brak problemu z hazardem
- 1–2 pkt: niski poziom ryzyka uzależnienia
- 3–7 pkt: umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia
- 8–27 pkt: podwyższony poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem

Pytania testowe

Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy:

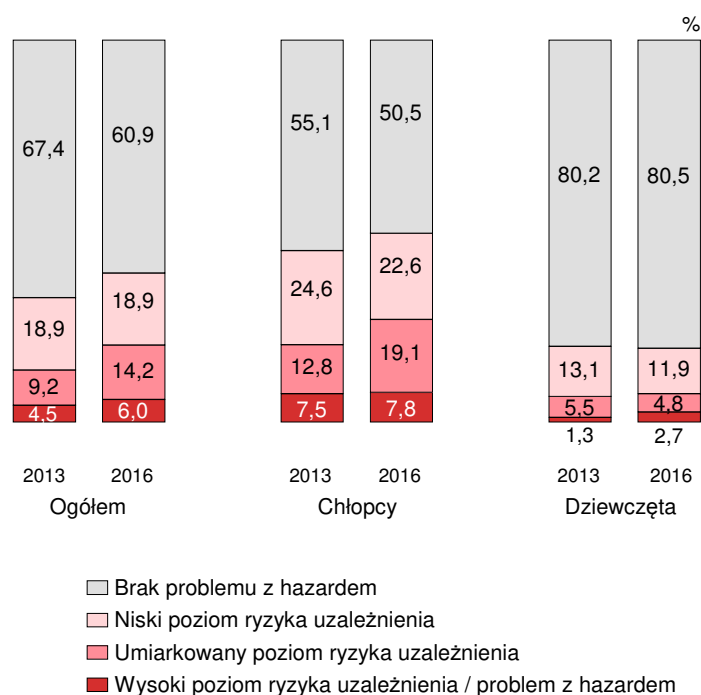
- 1) zdarzało ci się zaryzykować na grę więcej niż mogłeś(a)ś sobie na to pozwolić?
- 2) zdarzało się, że musiałeś(a)ś zwiększać stawkę, żeby uzyskać taką samą jak poprzednio przyjemność z gry?
- 3) zdarzało się, że wracałeś(a)ś do gry innego dnia z myślą, aby się odegrać?
- 4) zdarzało się, że pożyczasz(a)ś pieniądze lub sprzedawałeś(a)ś coś, aby mieć za co grać?
- 5) miałeś(a)ś poczucie, że gra jest dla ciebie problemem?
- 6) odczuwałeś(a)ś stres, niepokój lub dolegliwości zdrowotne, których przyczyną mogła być gra?
- 7) ktoś krytykował cię z powodu grania lub zarzucał, że masz problem z grą (bez względu na to, czy, twoim zdaniem, miał rację czy nie)?
- 8) zdarzało się, że twoja gra była przyczyną kłopotów finansowych, twoich lub/i twoich najbliższych?

³¹ Wersja testu klinicznego dostosowana do specyfiki badania ilościowego

9) miała(a)ś poczucie winy z powodu grania lub w związku z tym,
co robiła(a)ś w tym czasie?

Zaobserwowanemu wzrostowi zainteresowania młodzieży grami na pieniądze towarzyszy wzrost zagrożenia uzależnieniem od hazardu. Symptomy wskazujące na wysoki poziom ryzyka uzależnienia od hazardu zauważalne są u 6,0% młodych ludzi deklarujących udział w grach na pieniądze, co stanowi 3% ogółu badanych. W stosunku do 2013 roku notujemy zwiększenie zarówno odsetka młodych ludzi zdradzających symptomy ryzykownej gry (o 6,5 punktu procentowego), jak i tych, którzy są grupie wysokiego ryzyka uzależnienia (z 4,5% do 6,0%).

Rys. 100. **Ryzyko uzależnienia od hazardu wśród osób grających na pieniądze**

W celu lepszego zobrazowania skali zjawiska odsetki zostały wyjątkowo podane z dokładnością do jednego miejsca po przecinku
Badania KBPN

Dane wskazują, że, podobnie jak przed trzema laty, zagrożenie realnym problemem z hazardem dotyczy w zdecydowanie większym stopniu chłopców niż

dziewcząt. Odsetek chłopców grających ryzykownie wzrósł w stosunku do 2013 roku o 4,6 punktu procentowego, a blisko 8% młodych graczy wykazuje symptomy wysokiego ryzyka uzależnienia. W przypadku grających dziewcząt problem wydaje się nieco mniejszy – odsetek grających ryzykownie dziewcząt jest o połowę niższy niż chłopców i utrzymuje się od 2013 roku na tym samym poziomie. Pewien niepokój może jednak budzić dwukrotny wzrost odsetka młodych kobiet wykazujących symptomy wysokiego poziomu ryzyka uzależnienia (z 1,3% do 2,7%).

Spośród innych (poza płcią) czynników o charakterze społeczno-demograficznym, za sprzyjającą ryzyku uzależnienia od gier na pieniądze uznać należy negatywną ocenę materialnych warunków życia rodziny – młodzi ludzie oceniający te warunki jako złe nie tylko, jak wspomniano wcześniej, częściej w ogóle grają w gry na pieniądze, ale również zdecydowanie częściej w porównaniu z innymi zdradzają symptomy wysokiego zagrożenia uzależnieniem od hazardu (13,2% wobec 4,6% – 6,1% wśród oceniających warunki życia swojej rodziny jako przeciętne lub jako dobre).

Biorąc pod uwagę typ szkoły, graczy poważnie zagrożonych uzależnieniem spotykamy więcej niż gdzie indziej wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników (odpowiednio 7,0% i 6,9% wobec maksymalnie 4,7% w pozostałych typach szkół). Zależność ta może mieć jednak charakter wtórny w kontekście znacznego zmaskulinizowania tego typu szkół.

Wzrost poziomu zagrożenia uzależnieniem od hazardu idzie w parze ze wzrostem średniego kosztu gry w rozliczeniu rocznym i zwiększaniem się średnich wartości kwot deklarowanych jako wygrane: w porównaniu z grającymi bezpiecznie, młodzi gracze z grupy najwyższego ryzyka wydają średnio rocznie na grę blisko siedem razy więcej i wygrywają – wedle własnych deklaracji – niemal pięciokrotnie więcej.

Tabela 113

Średnie kwoty nakładów na grę i wygranych w czasie ostatnich 12 miesięcy deklarowane przez grających w grupach wyodrębnionych ze względu na szacowane ryzyko uzależnienia od hazardu		
Grupa graczy według szacowanego ryzyka uzależnienia:	Średnie deklarowane nakłady na grę (zł)	Średnie deklarowane wygrane (zł)
– brak problemu	100,92	200,77
– niski poziom ryzyka uzależnienia	196,93	469,78
– umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	424,91	744,19
– wysoki poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem	695,44	996,40

Przekonanie gracza o finansowej opłacalności gry rośnie wraz ze wzrostem zagrożenia uzależnieniem od hazardu i reguła ta znajduje odzwierciedlenie w naszych badaniach: blisko trzy czwarte graczy z grupy najwyższego ryzyka ocenia, że grając w gry na pieniądze więcej finansowo zyskują niż tracą.

Tabela 114

Bilans nakładów i zysków na podstawie deklaracji graczy w grupach wyodrębnionych ze względu na szacowane ryzyko uzależnienia od hazardu			
Grupa graczy według szacowanego ryzyka uzależnienia:	Więcej wydaje, niż wygrywa	Tyle samo wydaje, ile wygrywa	Więcej wygrywa, niż wydaje
	w procentach		
– brak problemu	36	2	62
– niski poziom ryzyka uzależnienia	31	6	63
– umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	31	2	67
– wysoki poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem	29	0	71

Badanie KBPN 2016

MŁODZIEŻ A SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE

Zmiany, jakie dokonały się w Polsce po 1989 roku spowodowały, oprócz wzrostu gospodarczego, także wzrost dostępności substancji psychoaktywnych. Lata dziewięćdziesiąte były okresem pojawienia się narkotyków syntetycznych, takich jak amfetamina czy ecstasy. Wybór narkotyków wciąż się zwiększa, a narkotyki „tradycyjne” wypierane są przez nowe substancje psychoaktywne, które dotarły do Polski w 2008 roku. W roku 2010 w Europie wykryto ponad 40 nowych substancji psychoaktywnych, a w Polsce działało w tym czasie ponad 1400 sklepów z „dopalaczami”. Ostatnie lata to wykrywanie około 100 nowych substancji psychoaktywnych, będących składnikami „dopalaczy” co roku w ramach Europejskiego Systemu Wczesnego Ostrzegania.

Badania CBOS, od kilku lat realizowane we współpracy z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, pozwalają śledzić dynamikę zjawisk zachodzących od ponad dwóch dekad. Umożliwia to przeanalizowanie rozmiarów konsumpcji substancji psychoaktywnych, zarówno tych legalnych, jak i nielegalnych, niemal od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości. Warto podkreślić, że w 2008 roku, po raz pierwszy w Polsce, w ramach prezentowanych badań, podjęto próbę określenia skali zażywania przez młodzież „dopalaczy”, nazywanych w Europie nowymi substancjami psychoaktywnymi. Tamto badanie było jednym z pierwszych w Europie pomiarów dotyczących nowego zjawiska. Dzięki ponownym badaniom mamy szansę sprawdzić, na ile skuteczne były podjęte działania mające na celu ograniczenie popytu i podaży nowych substancji psychoaktywnych.

Ze względu na fakt, że dotychczasowe wyniki badań młodzieży realizowane przez CBOS nie były poddawane ważeniu, do porównywania wyników zestawiono dane surowe z badań z 2003, 2008, 2010, 2013 i 2016 roku. W zestawieniach przedstawionych w raporcie pominięto braki danych.

Wcześniejsze raporty z badań znajdują się na stronie Centrum Informacji Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, które współpracuje z Europejskim Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii w Lizbonie: <http://www.cinn.gov.pl/portal?id=166545>

Palenie papierosów

Badania realizowane w latach 1992–2003 wskazywały na stopniowy wzrost odsetka uczniów regularnie palących papierosy (z 23% do 31%), jednak w roku 2008 odnotowaliśmy spadek w tym zakresie (do 22%). Obecnie możemy mówić o stabilizacji tego wskaźnika – w 2016 roku regularne palenie deklarowało 21% badanych. Odsetek uczniów, którzy palą tylko w wyjątkowych sytuacjach, który wzrósł z 16% w 2008 roku do 21% w 2013 roku, uległ zahamowaniu w 2016 (20%).

Tabela 115

Czy palisz papierosy?	Badania statutowe CBOS			Badania IPiN	Badania KBPN				
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16
	w procentach								
Tak, regularnie	23	27	25	30	31	22	23	21	21
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18	16	17	21	20
Nie	59	58	60	54	50	62	59	58	59

Badanie KBPN 2016

Najmniej uczniów niepalących było w 2003 roku (50%). W roku 2008 62% młodzieży twierdziło, że nie pali papierosów. To największy odsetek spośród odnotowanych we wszystkich dotychczasowych pomiarach. W ostatnim badaniu 59% uczniów odpowiedziało przecząco na pytanie o palenie papierosów (tyle samo ile w 1992 i 2010 roku). Niepalenie deklarowało 60% dziewcząt (63% w 2013

roku) i niewiele mniej chłopców – 58% (w 2010 roku 51%). Wyniki ostatniego pomiaru pokazały wzrost odsetka niepalących wśród chłopców, a spadek wśród dziewcząt. W roku 2016, podobnie jak w roku 2013, niepaląca młodzież to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących (65%). We wszystkich dotychczasowych pomiarach najmniejsze odsetki niepalących odnotowywano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. W roku 2016 ten trend się utrzymał – co trzeci spośród nich zadeklarował, że nie pali papierosów (39%). W badaniu z 2016 roku, spośród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą, nie paliło 60%, a spośród tych, którzy określali warunki materialne w rodzinie jako złe – 51%. Jeśli chodzi o wykształcenie rodziców, to z badań prowadzonych w latach dziewięćdziesiątych wynikało, że wyższe wskaźniki regularnego palenia dotyczyły uczniów, których rodzice mieli wyższe wykształcenie, a niższe – dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym. W roku 2008 zarejestrowano zależność odwrotną: wyższe wykształcenie rodziców łączyło się z niskim wskaźnikiem regularnego palenia papierosów przez uczniów. Wówczas odnotowaliśmy 22% regularnych palaczy wśród uczniów wychowywanych przez matki z wyższym wykształceniem i 29% – wśród mających matki z wykształceniem podstawowym. Podobnie było z wykształceniem ojców (odpowiednio: 16% i 24%). W roku 2010 wykształcenie rodziców w zasadzie nie było zmienną różnicującą. Wśród uczniów wychowywanych przez matki z wykształceniem wyższym było 19% regularnych palaczy, a wśród mających matki z wykształceniem podstawowym – 25%. Jednakże w przypadku wykształcenia ojców proporcje były odwrotne (odpowiednio: 25%, jeśli było ono wyższe, i 21%, jeśli było podstawowe). Wyniki ostatnich pomiarów, z 2013 i 2016 roku, pokazują, że wraz ze wzrostem wykształcenia ojca i matki zwiększają się odsetki deklarujących palenie. W 2016 roku w przypadku podstawowego wykształcenia ojca papierosy paliło 54% badanych, a wyższego – 64%. Podobnie w odniesieniu do wykształcenia matki – najmniejszy odsetek palących odnotowano w grupie uczniów mających matki z wykształceniem podstawowym (56%), a większy – z

wyższym (63%). Nie odnotowano wyraźnych zależności między miejscem zamieszkania a paleniem przez młodzież – odsetek niepalących na wsi jest taki sam jak w dużych miastach (po 59%). Na wskaźniki związane z paleniem papierosów wpływ ma uczestnictwo w praktykach religijnych. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej niepalących, a mniej regularnych palaczy. Czynniki te wpływały na zachowania młodzieży we wszystkich dotychczasowych badaniach. Wśród tych, którzy w ostatnim sondażu deklarowali, że uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, palacze stanowią 33%, a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału – 50%. Najmniej palących jest wśród uczniów głęboko wierzących (23%) – wśród niewierzących pali 46%. Po papierosy rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący bardzo dobre oceny – 65% spośród nich nie pali. Połowa uczniów mających niskie oceny (53%) pali papierosy.

Picie alkoholu

W badaniu przeprowadzonym w roku 2016, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, napoje alkoholowe okazały się najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki.

W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie w 2016 roku: 72% uczniów przynajmniej raz piło piwo, 63% – wódkę i inne mocne alkohole, a 41% – wino. W porównaniu z rokiem 2013 nastąpił spadek odsetka uczniów sięgających po wódkę (o 5 punktów procentowych), ale wzrost odsetka sięgającego po wino (o 6 punktów procentowych). Częstość picia wymienionych trzech grup alkoholi w poszczególnych latach ilustruje poniższa tabela.

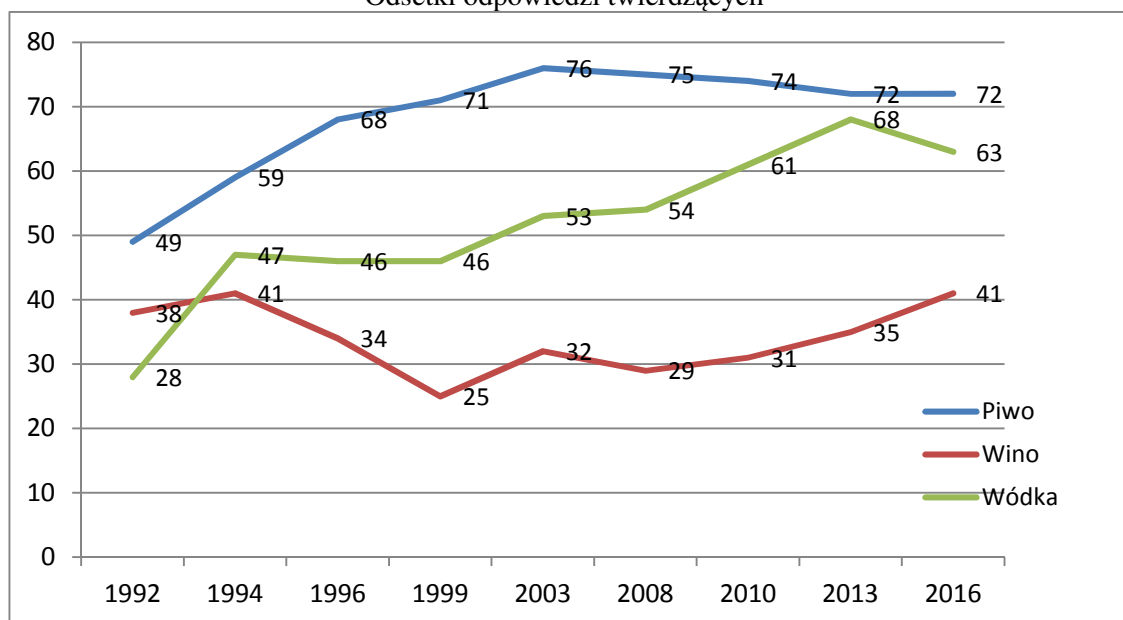
Tabela 116

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(e)aś piwo, wino lub wódkę?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPN	Badania KBPN				
	IV '92	IV' 94	IV'96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI'16
	w procentach								
Piwo									
Ani razu	47	40	31	25	15	22	24	27	28
1 raz	8	10	11	13	10	10	9	10	13
2–3 razy	11	18	18	22	22	23	21	23	23
4–5 razy	7	10	14	14	15	14	15	16	14
6 razy i więcej	10	18	23	20	24	25	26	22	21
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5	3	3	1	0
Wino									
Ani razu	59	59	67	75	44	67	67	65	59
1 raz	16	17	14	12	12	13	15	17	17
2–3 razy	11	15	13	7	10	10	11	12	16
4–5 razy	3	4	3	3	4	3	3	4	5
6 razy i więcej	2	4	3	2	4	2	2	2	3
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2	1	0	0	0
Wódkę									
Ani razu	69	53	53	54	29	42	37	33	37
1 raz	10	18	17	17	17	19	20	21	20
2–3 razy	7	15	16	16	21	20	22	27	26
4–5 razy	3	7	6	5	7	8	10	12	10
6 razy i więcej	2	5	6	5	6	6	7	7	7
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2	1	2	1	0

Badanie KBPN 2016

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ w tabeli nie uwzględniono braków danych

Rys 101. Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?
Odsetki odpowiedzi twierdzących

Badanie: CBOS, IPiN, KBPN

Piwo

W roku 1992 picie piwa deklarowała niemal połowa uczniów (49%), w kolejnych latach odsetek ten wzrastał i w 2003 roku osiągnął poziom 76%. Z badań przeprowadzonych w latach 2008 i 2010 wynika, że piwo pije trzech na czterech uczniów (odpowiednio: 75% i 74%). Ostatni pomiar z 2016 roku wskazuje na stabilizację picia piwa wśród młodzieży. Nie jest zaskakujące, że po piwo częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie piwo piło 75% chłopców (w 2013 roku – 81%) i 69% dziewcząt (w roku 2013 – 67%).

Obecnie najwięcej młodzieży, która nie pije piwa, jest w liceach ogólnokształcących publicznych (33%) i profilowanych zawodowych lub

technicznych (35%). Najmniej uczniów niepijących piwa jest w szkołach zawodowych – 22% .

Piwo jest także popularniejsze wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 79% (w roku 2013 – 76%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 64% (w 2016 roku także 67%).

Piwo jest rzadziej wybierane przez młodzież wielkomiejską – nie pije go od 29% do 31% uczniów w zależności do wielkości miasta. Natomiast na wsi piwa nie pije średnio co czwarty badany (25%).

Wyższe wykształcenie matki i ojca oznacza niższy odsetek deklarujących picie piwa. Najniższy odsetek deklarujących, że nie piją piwa odnotowano wśród uczniów, którzy mieli ojca z wykształceniem podstawowym (24%) jak również wśród badanych z podstawowym wykształceniem matki (25%) – wyższe wykształcenie oznacza wyższe odsetki dla ojca (34%) a dla matki (33%).

Im lepsza sytuacja materialna rodzin badanych, tym odsetki pijących są wyższe. W przypadku dobrej sytuacji odnotowaliśmy 73% badanych deklarujących picie piwa a zły 64%

Czynnikiem różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji piwa jest zaangażowanie w praktyki religijne. Spośród badanych, którzy uczestniczą w nich kilka razy w tygodniu, 43% nie piło piwa w ciągu ostatniego miesiąca, a w grupie w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 27%.

Wino

Wśród młodzieży szkolnej wino jest alkoholem najmniej popularnym. Interpretację danych dotyczących tego trunku utrudnia brak podziału na wina gronowe i owocowe, uniemożliwiający rozróżnienie odmiennych wzorów konsumpcji tych typów wina.

Wyniki badań pokazują, że zainteresowanie młodzieży winem malało do 1999 roku, kiedy to osoby niepijące wina stanowiły aż 75% badanych. W roku 2003 nastąpił wzrost, ale kolejne dwa pomiary pokazały stabilizację trendu.

Ostatnie dwa pomiary z 2013 i 2016 roku odnotowały wzrost konsumpcji wina. Odsetek badanych w 2016 roku jest taki sam jak w rekordowym roku 1994: 41%.

Jeśli chodzi o płeć osób sięgających po wino, należy odnotować wzrost jego spożycia wśród dziewcząt – z 27% w 2008 roku do 38% w roku 2010 oraz 43% w 2013 a w ostatnim pomiarze 58%, podczas gdy odsetek chłopców pozostał na zbliżonym poziomie – w 2008 roku 29%, w 2010 – 30%, a w ostatnim pomiarze 27%.

Wśród młodzieży, która nie pije wina, najwyższy odsetek odnotowano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych – 72% (77% w 2013 roku).

Po wino najczęściej sięgają uczniowie z miast liczących powyżej 500 tys. mieszkańców (48%). Ponadto uczniowie ojców z wyższym wykształceniem wino piją częściej (46%) niż uczniowie ojców z wykształceniem podstawowym (40%). W badaniu z 2016 roku wśród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą, wino piło 42%, a wśród tych, którzy określali warunki materialne w rodzinie jako złe – 36%. Po wino rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący słabe oceny: 36% piło wino w ostatnim miesiącu, podczas gdy wśród uczniów z dobrymi ocenami – 47%.

Wódka i inne mocne alkohole

W roku 1992 picie mocnych alkoholi w ciągu ostatniego miesiąca deklarowała ponad jedna czwarta badanej młodzieży (28%). Lata 1994–1999 to stabilny trend rozpowszechnienia picia wódki na poziomie około 46%. Od roku 1999 odnotowujemy jednak wzrost konsumpcji wódki i innych mocnych alkoholi. W roku 2003 po raz pierwszy ponad połowa badanych zadeklarowała picie wódki, a w 2013 roku odnotowano najwyższy odsetek takich deklaracji od początku realizacji pomiarów (68%). Najnowszy pomiar to załamanie tendencji wzrostowej i spadek odsetka do 63%. Wyniki ostatniego badania pokazują, że – tak jak w latach ubiegłych – po mocne alkohole częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ostatnim miesiącu przed badaniem wódkę piło 65% chłopców (w 2013 roku –

71%) i 61% dziewcząt (w 2013 roku – 63%). Zmniejszyły się różnice w odsetkach między chłopcami a dziewczętami, głównie z powodu zmniejszenia się odsetków pijących wódkę chłopców. Najwyższe odsetki uczniów pijących wódkę odnotowano wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących (84%) oraz zasadniczych szkół zawodowych (60%). W przypadku szkół pierwszego typu wyciągnięcie wniosków utrudnia mała liczebność próby. Najmniejszy odsetek uczniów pijących wódkę zarejestrowano w liceum profilowanym zawodowym lub technicznym (59%). Najczęściej piją wódkę uczniowie z miast powyżej 500 tysięcy osób 59%, a najrzadziej uczniowie z miast liczących do 20 tysięcy mieszkańców – 45%.

Wódka jest popularniejsza wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 65% niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 60%. Status społeczny rodziny w niewielkim stopniu różnicuje młodzież w kwestii upodobania do mocnych alkoholi. Nieco częściej sięgają po nie uczniowie, których matki mają wyższe wykształcenie 66%, niż dzieci matek z wykształceniem podstawowym – 61%. Podobnie w przypadku wykształcenia ojców. Badani, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, piją wódkę najrzadziej – 62%, a ci, których ojcowie legitymują się wykształceniem wyższym częściej 69%. Im lepsza sytuacja materialna rodzin respondentów, tym częstsze deklaracje konsumowania wódki. Wśród tych, którzy oceniają swoje warunki materialne jako złe, po mocny alkohol sięga 60% uczniów, a wśród określających je jako dobre – 65%. Najmniej piją uczniowie, którzy nie uczestniczą w praktykach religijnych (60%) a najwięcej osoby deklarujące udział w praktykach religijnych jeden, dwa razy w miesiącu (70%).

Upijanie się

Z najnowszego sondażu wynika, że co najmniej raz w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 44% (45% w 2013) uczniów. Odsetek badanych, którym

zdarzyło się to co najmniej trzykrotnie, wyniósł 8% (11%). Do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (46%) niż dziewczęta (42%).

W roku 2016 upijanie się najczęściej deklarowali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (52%, w roku 2013 – 59%). W publicznych liceach ogólnokształcących do upicia się w ciągu miesiąca przed badaniem przyznało się 46% ankietowanych, a w technikach – 40%. Widoczne jest także zróżnicowanie w zależności od statusu ucznia. Upija się więcej uczniów słabych (dwójkowych i trójkowych – 49%) niż tych, którzy uzyskują lepsze oceny (czwórkowi - 41%, piątkowi i szóstkowi – 33%).

W ostatnim badaniu trudno jest uchwycić związek między wykształceniem rodziców a upijaniem się dzieci.

W grupie młodzieży z rodzin uboższych w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 50% uczniów, natomiast wśród badanych deklarujących dobrą sytuację materialną – 45%.

W przypadku miejsca zamieszkania największe odsetki odnotowano w miastach powyżej 100 tysięcy 47% a najniższe w miastach poniżej 20 tysięcy 40%.

Na opisywane zachowania wpływ mają postawy religijne młodzieży. Im silniej zaangażowani religijnie są uczniowie, tym rzadziej zgłaszają przypadki upijania się. Wśród badanych, którzy uczestniczyli w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, w miesiącu poprzedzającym sondaż upiło się 31% a w grupie osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 50%.

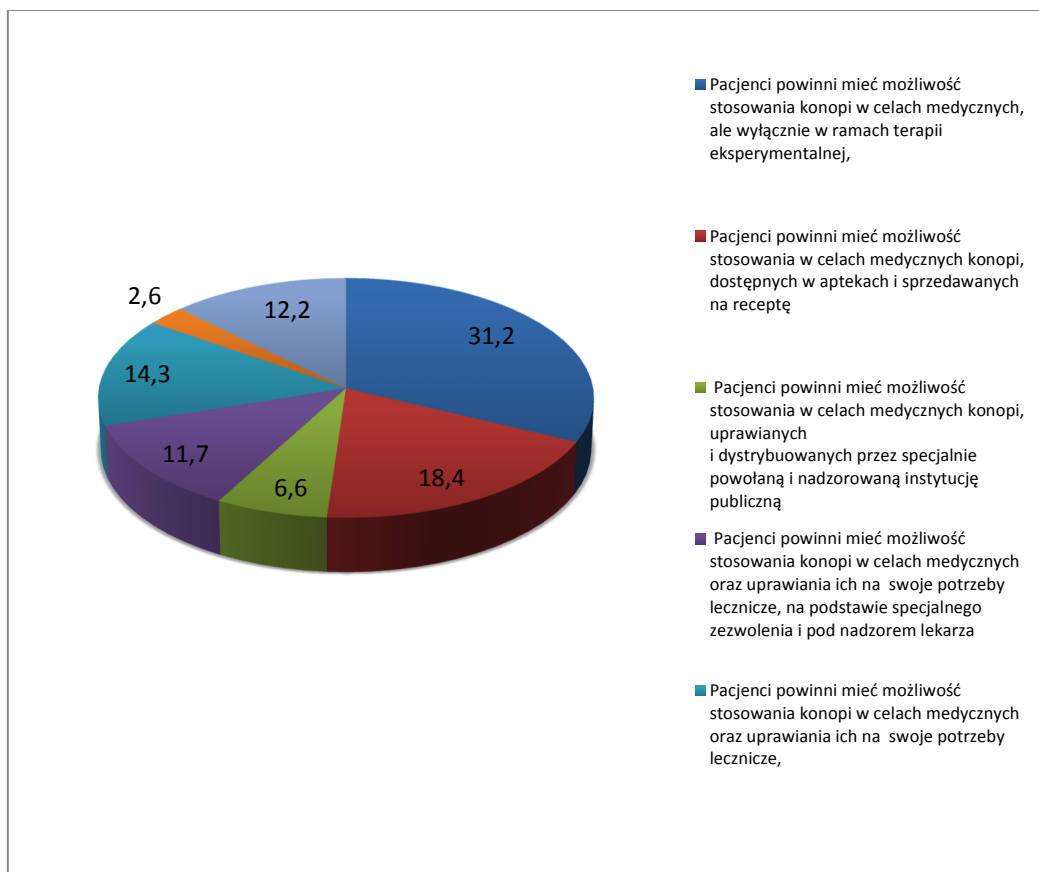
Zastosowanie konopi w leczeniu

W ramach ostatniego badania zapytano młodzież o opinię na temat zastosowania konopi w celach medycznych. Respondenci mieli do wyboru kilka odpowiedzi. Rozkłady zostały przedstawione na wykresie 102. Największy odsetek (31%) uważa, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania konopi w celach

medycznych, ale wyłącznie w ramach terapii eksperymentalnej. Prawie co piąty badany (18%) był zdania, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania w celach medycznych konopi, dostępnych w aptekach i sprzedawanych na receptę. Ponad co ósmy był za rozwiązaniem umożliwiającym uprawy na własne potrzeby w celach medycznym na podstawie specjalnego zezwolenia i pod nadzorem lekarzy (12%). Trochę większy odsetek (14%) uważał, że pacjenci powinni mieć możliwość upraw konopie bez potrzeby posiadania zezwolenia. W sumie zatem co czwarty badany uważał, że pacjenci powinni mieć możliwość upraw konopi w celach medycznych. Rozwiązanie polegające na uprawianiu i dystrybuowaniu konopi w celach leczniczych przez specjalnie powołaną instytucję wybrało 7% respondentów.

Przeciwko stosowaniu konopi w celach leczniczych było 3% badanych a 12% nie miało zdania.

Rys 102. Opinie na temat stosowania konopi w celach leczniczych

Badanie KBPN 2016

Dostępność narkotyków

W badaniach ankietowych pytano uczniów o ocenę dostępności narkotyków. Ich odpowiedzi znajdują zastosowanie w monitorowaniu nielegalnego rynku narkotyków oraz działaniach służb odpowiedzialnych za walkę z przestępczością narkotykową. Młodzież pytana była o znajomość miejsc, gdzie można kupić narkotyki, o oferty kupna, sprzedaż narkotyków w szkołach oraz o to, czy trudno jest, w ich ocenie, zdobyć poszczególne substancje psychoaktywne.

W roku 1994 co piąty respondent (22%) wiedział, od kogo lub gdzie można kupić narkotyki, w 2003 roku – już niemal połowa (49%). Jednak od tego

czasu maleje odsetek uczniów mających wiedzę o miejscach oferowania narkotyków. W roku 2013 odsetek takich wskazań utrzymał się na podobnym poziomie (41%). Ponadto odsetek badanych, którzy wiedzieli o kilku takich miejscach lub osobach, był najniższy od 1996 roku. Wyniki ostatniego badania pokazały, na zwiększenie się odsetka osób, które nie mają wiedzy gdzie można kupić narkotyki do 47%. Jest to największy odsetek od 1996 roku.

Tabela 117

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	Badania statutowe CBOS		Badani e IPiN	Badania KBPN				
	IV '94	IV '96		XII'03	X '08	XI '10	XI '13	XI'16
	w procentach							
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44	31	30	28	26
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5	4	5	5	5
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26	25	27	26	22
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24	40	38	41	47

Warto podkreślić, że na odpowiedzi badanych mogą mieć wpływ różne czynniki, np. informacje mediów o działaniach policji przeciwko przestępczości narkotykowej, a zwłaszcza o likwidowaniu miejsc sprzedaży narkotyków. Wskaźnikiem bardziej użytecznym przy opisie rynku narkotykowego pod kątem dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych jest pytanie o propozycje kupna.

Od roku 1994 systematycznie rosła liczba uczniów, którym oferowano narkotyki. Najwyższy poziom osiągnęła w 2003 roku, kiedy to blisko połowa badanych (47%) miała takie propozycje. Od tego czasu odsetek respondentów, którym oferowano narkotyki, zaczął spadać. Prawie trzykrotnie zmniejszyła się liczba uczniów, którym często składano takie propozycje – z 14% w roku 2003 do

5% w 2013 roku. Ostatni pomiar wykazał, że odsetek uczniów, którzy otrzymali propozycję kupna narkotyków nieznacznie wzrósł do poziomu z 2008 roku gdzie tak samo jak w 2016 roku 36 % badanych oferowano kupno narkotyków.

Tabela 118

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	Badania statutowe CBOS		Badanie IPiN	Badania KBPN				
	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	'16
	w procentach							
Tak, często	6	8	12	14	7	6	5	7
Tak, kilka razy	12	18	24	26	21	18	19	21
Tak, raz	6	6	9	7	8	9	8	8
Nie, nigdy	76	68	55	52	64	67	67	64

Uczniów, którzy otrzymywali propozycje użycia substancji psychoaktywnych, zapytano, jakie to były substancje. W ciągu roku poprzedzającego ostatni sondaż najwięcej uczniów miało oferty dotyczące napojów alkoholowych, a zwłaszcza piwa 88% (90% w 2013 roku). Warto przypomnieć, że młodzież biorąca udział w badaniu była w zdecydowanej większości pełnoletnia. Spośród pozostałych substancji najczęściej oferowane były marihuana lub haszysz. W roku 2010 co trzeci badany (34%) otrzymał propozycję dotyczącą preparatów z konopi, podczas gdy w 2013 roku ten odsetek był już większy – 40%. Ostatnie dane to spadek do 37%. Propozycje związane z „dopalaczami” otrzymało 3% badanych uczniów (5% w 2013). Porównując wyniki badań z roku 2013 i 2016, należy zauważyć podobne odsetki badanych, którym proponowano substancje psychoaktywne.

Tabela 119

Substancje psychoaktywne	Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy proponowano Ci którąkolwiek z następujących substancji, niezależnie od tego, czy skorzystałeś z tej propozycji czy nie?					
	2010		2013		2016	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach					
Piwo	92	8	90	10	88	12
Wódka	87	13	86	14	82	18
Wino	70	29	75	25	75	25
Marihuana, haszysz	34	65	40	60	37	63
„Dopalacze” (tzw. smarty)	16	84	5	95	3	97
Amfetamina	9	90	9	91	7	93
Ecstasy	6	94	4	96	5	96
Leki uspokajające i nasenne	5	95	5	95	4	96
Kokaina	5	95	3	97	4	97
Crack	3	97				
Sterydy anaboliczne	4	96	3	97	3	97
LSD lub inny środek halucynogeny	4	96	5	95	5	95
Grzyby halucynogenne	5	95				
Poppersy	2	97	2	98	2	98
Heroina	2	97	2	98	2	99
Polska heroina, tzw. kompot	2	98	2	98	1	99
Dekstrometorfan (DXM)	2	98	1	99	2	99

Badanie KBPN

Od roku 1996 uczniowie pytani byli także o sprzedaż narkotyków w szkole. Od tego czasu do roku 2003 na pytanie, czy na terenie ich szkoły można kupić narkotyki, mniej więcej co trzeci badany odpowiadał przecząco, w 2008 roku – co drugi, a w 2010 – ponad połowa (55%). W ostatnich pomiar odsetek badanych

uważających, że na terenie szkoły nie są sprzedawane narkotyki systematycznie wzrastał osiągając w 2016 roku 60%.

Tabela 120

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	Badani e statuto we CBOS	Badanie IPiN	Badania KBPN				
	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	'16
	w procentach						
Tak	14	27	26	10	9	8	7
Nie	37	30	37	50	55	58	60
Trudno powiedzieć	49	43	37	40	35	34	33

Analizując rozkłady odpowiedzi respondentów oceniających zdobycie substancji psychoaktywnych innych niż napoje alkoholowe jako niemożliwe, należy odnotować, że w przypadku większości tych substancji odsetki uczniów składających takie deklaracje mieściły się w granicach 13%–32%. Odsetki badanych określających zdobycie większości substancji psychoaktywnych jako trudne kształtowały się na poziomie 24%–31%. Im trudniejsza do zdobycia była substancja, tym więcej osób deklarowało, że nie potrafi ocenić stopnia trudności. Najłatwiejsza spośród substancji nielegalnych do zdobycia była marihuana (24% oceniała jak łatwa). Warto zauważyć niewielki spadek dostępności do „dopalaczy”. Według pomiaru z 2016 roku zmniejszył się odsetek osób deklarujących dostęp jako łatwy z 20% do 15%.

Tabela 121

Substancje psychoaktywne	Jak sądzisz, gdybyś chciał(a) zdobyć każdą z następujących substancji, jak trudne byłoby to dla Ciebie?							
	2013				2016			
	Niemożl	Trudn	Łatw	Nie	Niemożliw	Trudn	Łatw	Nie

	iwe	e	e	wie m	e	e	e	wie m
	w procentach							
Papierosy	2	1	94	3	3	2	94	2
Piwo	2	2	95	2	2	1	95	2
Wino	2	2	94	2	2	1	95	2
Wódka	2	1	94	2	2	2	94	2
Leki uspokajające i nasenne	17	21	41	21	19	22	35	24
Marihuana, haszysz	12	23	50	14	13	24	47	16
Amfetamina	24	33	17	26	25	31	16	28
LSD lub inny środek halucynogeny								
Grzyby halucynogenne	24	35	14	27	24	34	13	28
Sterydy anaboliczne	28	32	12	29	28	29	12	31
Ecstasy	28	33	10	29	28	31	11	30
Kokaina								
Crack	27	34	9	29	29	31	11	29
Heroina	30	33	8	29	30	31	8	30
Polska heroina, tzw. kompot	29	32	8	31	30	30	7	32
„Dopalacze” (tzw. smarty)	25	28	20	27	27	29	15	29
Poppersy	31	30	7	34	32	28	6	34
Dekstrometorfan (DXM)	31	31	5	33	31	30	6	33

Badanie KBPN

Jednym ze wskaźników wykorzystywanych przy badaniu problemu używania narkotyków przez młodych ludzi jest wskaźnik obecność tego rodzaju środków w ich otoczeniu. W roku 2003 po raz pierwszy zapytano uczniów, czy w ich środowisku, wśród znajomych (kolegów, koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające. W roku 2013, podobnie jak w 2010, co drugi badany (odpowiednio 54% i 53%)

znał taką osobę. W ostatnim pomiarze z 2016 roku największe odsetki od 2003 roku wskazały, że nie znają osoby zażywającej substancję psychoaktywną (51%).

Tabela 122

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające?	Badani e IPiN	Badania KBPN			
	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	'16
	w procentach				
Tak, kilka osób	35	24	25	26	23
Tak, jedna, dwie osoby	32	28	28	28	27
Nie, nikt	32	48	47	45	51

Badania KBPN

Używanie narkotyków

Uczniowie pytani byli o doświadczenia związane z używaniem narkotyków. Od roku 1992 odpowiadają na pytanie o kontakt z narkotykami w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających sondaż, a następnie, jeśli ich używali, proszeni są o wymienienie substancji psychoaktywnych. W roku 2008 po raz pierwszy mieli wskazać używane substancje psychoaktywne wymienione w ankiecie, wśród których były również „dopalacze”.

Uczniowie odpowiadali także na pytanie o kontakt z substancjami psychoaktywnymi: w ciągu trzydziestu dni przed badaniem, co jest wskaźnikiem używania bieżącego (ang. *current use*); w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy, jako wskaźnika używania aktualnego (ang. *recent use*); oraz kiedykolwiek w życiu, co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (ang. *lifetime experience*).

Taki sposób zadawania pytań pozwala na dokładne określenie poziomu powszechności używania narkotyków. Ponadto poprzez zamieszczenie w ankiecie listy substancji zdefiniowany został termin narkotyki. Porównanie wyników odpowiedzi na oba pytania stanowi materiał do pogłębionych analiz. W przypadku pytania z listą substancji odsetki uczniów deklarujących zażywanie narkotyków są wyższe niż wtedy, gdy proszono ich o wymienienie jakiegokolwiek narkotyku.

Wynika to z faktu, że badani mogli wymienić tylko trzy substancje spośród tych, których używali.

W latach 1992–2003 liczba uczniów, którzy używali narkotyków w ciągu ostatniego roku, systematycznie rosła (z 5% do 24%). W roku 2008 odsetek osób deklarujących kontakt z narkotykami zmniejszył się do 15%. Od tego roku odnotowujemy niewielki wzrost do 18% w 2013 roku. Ostatni pomiar to załamanie tendencji wzrostowej, ponieważ odsetek wyniósł 17%.

Tabela 123

Czy w ciągu ostatniego roku używałeś(aś) narkotyków, środków odurzających?	Badania statutowe CBOS			Badanie IPiN	Badania KBPN				
	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	'16
	w procentach								
Tak	5	10	10	18	24	15	16	18	17
Nie	95	90	90	82	76	85	84	82	82

Z badań prowadzonych od 1992 roku wynika, że chłopcy mają kontakt z narkotykami częściej niż dziewczęta. W roku 2013 24% uczniów i 10% uczennic odpowiedziało twierdząco na pytanie o używanie nielegalnych substancji. W ostatnim pomiarze nastąpił spadek odsetka uczniów do 20% a wzrost uczennic do 14%. Najwyższy odsetek osób zażywających narkotyki odnotowano w zasadniczych szkołach zawodowych (21%, w 2013 roku – 26%), a najniższy w liceach (15%, w 2013 roku – 18%). Wśród uczniów dwójkowych i trójkowych kontakt z substancjami psychoaktywnymi miało 22% badanych (w 2013 roku – 22%). Był to najwyższy odsetek. Najniższy wśród piątkowych lub szóstkowych 13% (w 2013 -12%). Wykształcenie nie jest czynnikiem różnicującym sięganie po narkotyki. Podobne odsetki uczniów mających rodziców z wyższym wykształceniem (ojca – 17%, matki 18%) i z podstawowym/zasadniczym sięgały po narkotyki (ojca 18% a matki 16%). W 2013 roku największy odsetek uczniów deklaruujących zażywanie narkotyków

mieszka w miastach liczących powyżej 500 tysięcy mieszkańców (28%), prawie o połowę mniejszy odsetek odnotowano wśród uczniów mieszkających na wsi (15%). Podobne wyniki odnotowano w pomiarze z 2016 roku: duże miasta 24% a wieś 15%. Najniższe odsetki odnotowano w miastach poniżej 20 tysięcy: 12%. Czynnikiem chroniącym przed eksperymentowaniem z narkotykami jest udział w praktykach religijnych. Ta prawidłowość zarejestrowana została również we wcześniejszych badaniach. Co czwarty badany niepraktykujący religijnie deklaruje kontakt z narkotykami (26%). W przypadku osób biorących udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu mniej niż co siedemnasty używał narkotyków (6%). Osoby, które deklarowały się jako głęboko wierzące rzadziej sięgały po narkotyki (12%) niż niewierzący (27%). Kontakt z narkotykami deklaruje 22% uczniów, których rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy pracowali za granicą, oraz 17% tych, których rodzice w ciągu ostatniego roku nie pracowali za granicą.

Rodzaje narkotyków

Pod ogólną nazwą narkotyki kryje się wiele substancji o różnorodnym działaniu – od stymulującego do uspokajającego. Jak już wspomniano, w 2008 roku po raz pierwszy w kwestionariuszu zamieszczono pytania dotyczące używania przez młodzież poszczególnych narkotyków. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczanie właściwej odpowiedzi na pytanie, czy używali wymienionego narkotyku „w ciągu ostatnich 30 dni”, „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” czy „kiedykolwiek w życiu”. Osoby, które deklarowały używanie narkotyków „w ciągu ostatnich 30 dni”, były klasyfikowane równocześnie do kategorii używających narkotyków „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” i „kiedykolwiek w życiu”. Z tego powodu odsetków odpowiedzi na te pytania nie można sumować. Rozkłady odpowiedzi zaprezentowane są w tabeli. W przedostatniej edycji badania wprowadzone zostały drobne zmiany, mające na celu uproszczenie narzędzia – kokainę i crack połączono w jedną grupę, podobnie LSD i grzyby halucynogenne, zawierając w ten sposób listę wielu substancji w kilku pytaniach. Substancjami najczęściej zażywanyymi przez

uczniów były marihuana i haszysz. Do przyjmowania ich „kiedykolwiek w życiu” przyznało się w 2016 roku 42% badanych, co oznacza niewielki wzrost o 2 punkty procentowe w stosunku do roku 2013. Wyniki ostatniego pomiaru pokazały zahamowanie trendu wzrostowego używania konopi indyjskich. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających pomiar w roku 2016 marihuanę i haszysz zażywał co piąty uczeń (21%, w 2013 roku 23%), a w ciągu ostatnich 30 dni – co dziesiąty (10%, w 2013 roku 9%). Zażywanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza deklaruje obecnie co piąty uczeń (20%, w 2013 roku 19%), w ciągu ostatnich 12 miesięcy co dziesiąty (9%, w 2013 roku 11%), a w ciągu ostatnich 30 dni – co dwudziesty (4%, w 2013 roku 5%). Po marihuanie i haszyszu, najbardziej rozpowszechnioną nielegalną substancją jest amfetamina. W roku 2008 do eksperymentów z tą substancją przyznało się 9% uczniów, a w ostatnich trzech pomiarach – 7%. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie amfetaminę zażywało 4% uczniów w roku 2008, a w ostatnich trzech pomiarach – 3%, zaś wskaźniki dla zażywania w ciągu ostatnich 30 dni wynoszą 1% dla roku 2008 oraz 2% dla roku 2010 i 2013. Ostatni pomiar odnotował 1%. Odsetki badanych, którzy sięgali po ecstazy wyniosły 4% (w 2013: 3%) badanych deklarujących eksperymentowanie z tą a w ciągu ostatniego roku 1% (w roku 2008 – 3%, w 2010 i 2013 – 1%), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% we wszystkich pomiarach.

W przypadku „dopalaczy” odnotowujemy spadek używania tych substancji. Odsetek badanych, którzy eksperymentowali z tymi substancjami jest taki samym poziomie jak w 2008 roku: 3,5%.

W ciągu ostatniego roku używały „dopalacze” 1% badanych w ciągu ostatniego miesiąca również 1%. Są to najniższe wskaźniki do początku badania. W tabeli wymieniona jest nieistniejąca substancja relewin. Pytanie o używanie tego „narkotyku” miało na celu sprawdzenie wiarygodności odpowiedzi uczniów. Do używania nieistniejącej substancji przyznało się w 2016 roku 2%.

Tabela 124

	Nie, nigdy				Tak, kiedykolwiek w życiu				Tak, w ciągu ostatnich 12 miesięcy				Tak, w ciągu ostatnich 30 dni			
	2008	2010	2013	2016	2008	2010	2013	2016	2008	2010	2013	2016	2008	2010	2013	2016
Marihuana lub haszysz	69,1	63,0	59,3	57,2	30,5	35,7	40,2	42,0	16,4	18,0	23,0	21,0	7,3	7,7	9,0	9,9
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	77,9	78,4	79,6	80,2	21,8	19,9	19,7	18,6	11,2	9,6	11,0	9,2	4,7	3,8	5,1	4,4
Amfetamina	90,6	91,0	92,1	92,0	9,0	6,8	6,9	7,2	3,7	3,0	3,4	3,3	1,1	1,5	1,7	1,4
Ecstasy	94,3	94,8	96,7	95,3	5,5	3,5	2,6	3,9	3,0	1,4	1,4	1,9	1,1	0,8	1,0	0,9
Substancje wziewne	96,8	95,3	96,5	96,5	2,9	2,8	2,8	2,8	1,0	0,7	0,7	1,2	0,6	0,5	0,5	0,8
LSD lub inne halucynogenne /w 2013 r. i w 2016 r. razem z grzybami halucynogennymi	97,5	94,9	95,1	94,9	2,3	3,3	4,4	4,3	1,3	1,4	1,8	2,2	0,5	0,7	1,1	1,1
Grzyby halucynogenne	96,1	94,7	-	-	3,6	3,4	-	-	2,0	1,4	-	-	1,1	0,6	-	-
Kokaina/ w 2013 r. i 2016 r. razem z Crackiem	97,5	94,8	96	95,4	2,2	2,3	3,5	3,4	1,1	0,7	1,9	1,6	0,6	0,6	1,1	1,0
Crack	98,6	95,8	-	-	1,2	2,3	-	-	0,5	0,6	-	-	0,4	0,5	-	-
Relevin	99,1	96,7	98,5	97,1	0,8	1,4	1,0	1,7	0,4	0,4	0,4	0,7	0,3	0,3	0,2	0,6
Heroina	98,5	96,3	97,9	96,9	1,3	1,9	1,6	1,9	0,6	0,8	1,0	0,7	0,1	0,5	0,7	0,7
Leki przeciwkaszłowe lub na przeziębienie	96,5	93,6	95,3	94,3	3,2	4,7	4,2	4,9	1,9	2,2	2,1	1,9	0,9	1,1	1,0	1,2

przyjmowane w celu odurzania się																
„Dopalacze” („Legal highs”)	96,4	86,8	94,3	95,6	3,5	11,4	5,2	3,6	2,6	7,2	2,0	1,1	1,5	1,1	1,0	0,7
Dekstrometorfan (DXM)	98,8	97,0	98,1	97,0	1,0	1,3	1,4	1,8	0,6	0,4	0,8	0,8	0,5	0,2	0,1	0,6
Sterydy anaboliczne	96,4	95,2	97,1	95,7	3,4	2,9	2,2	2,9	1,9	0,9	1,2	1,5	0,7	0,5	0,7	1,3

W zestawieniu nie uwzględniono braków danych. Badanie KBPN

Uczniowie pytani byli również o to, ile razy zażywali wymienione w ankiecie substancje. Najczęściej przyjmowanymi narkotykami są marihuana lub haszysz. Raz lub dwa razy w życiu używało ich 14% uczniów, 3–9 razy – 13% badanych, 10–39 razy 7%, a więcej niż 40 razy – 8%.

Tabela 125

Substancje psychoaktywne	Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregoś z podanych niżej środków?				
	Nie używa- łem(a)m	1–2 razy	3–9 razy	10–39 razy	40 razy lub wię- cej
	w procentach				
Marihuana, haszysz	57,8	14,4	13,1	6,6	8,2
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	81,6	10,2	6,6	0,9	0,7
Alkohol razem z marihuaną	75,7	10,3	7,6	3,4	3,1
Amfetamina	92,6	4,1	1,2	1,6	0,6
Ecstasy	96,2	2,6	0,9	0,2	0,2
Poppersy	97,5	1,8	0,2	0,3	0,2
LSD lub grzyby halucynogenne	95,6	3,1	0,8	0,2	0,3
„Dopalacze” (tzw. smarty)	96,6	2,4	0,4	0,4	0,3
Kokaina, crack	96,6	2,5	0,5	0,2	0,2
Leki przeciwkaszłowe przyjmowane w celu odurzania się	95,2	3,5	0,9	0,1	0,2
Substancje chemiczne (np. klej, aerozol) używane w celu odurzania się	97,2	2,2	0,3	0,2	0,2
LSD i inne halucynogeny	95,6	3,1	0,8	0,2	0,3

Badanie KBPN

Co dziesiąty uczeń (10%) deklaruje, że 1–2 razy brał leki uspokajające i nasenne bez wskazań lekarskich, 7% przyjmowało je 3–9 razy. Analiza rozkładów odpowiedzi na pytanie o częstość używania poszczególnych substancji pokazuje, że w przypadku większości substancji uczniowie zażywali narkotyki najczęściej 1–2 razy.

Używanie i dostępność „dopalaczy”

W przypadku „dopalaczy” odnotowujemy spadek używania tych substancji. Odsetek badanych, którzy eksperymentowali z tymi substancjami jest taki samym poziomie jak w 2008 roku: 3,5%. W ciągu ostatniego roku używały „dopalacze” 1% badanych w ciągu ostatniego miesiąca również 1%. Są to najniższe wskaźniki do początku prowadzonego badania - to jest od roku 2008. Przyjrzyjmy się wynikom wcześniejszych trzech pomiarów z 2008 i 2010 i 2013. Według deklaracji z roku 2008, po „dopalacze” sięgnęło „kiedykolwiek w życiu” 3,5% uczniów, w 2010 roku odsetek deklaracji wzrósł do 11%. Do kontaktu z „dopalaczami” w ciągu roku poprzedzającego badanie z roku 2010 przyznało się 7% uczniów (wobec 3% w 2008 roku), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% (2% w 2008 roku). Rok 2010 to był okres działania ponad 1300 sklepów z nowymi substancjami psychoaktywnymi. Wyniki z 2013 roku wskazują na spadek używania „dopalaczy”. Do kontaktu z „dopalaczami” „kiedykolwiek w życiu” przyznało się o ponad połowę mniej respondentów niż w 2010 roku, czyli 5%, a trzy razy mniejszy odsetek badanych używał ich „w ciągu ostatniego roku” (spadek z 7% do 2%), odsetek osób sięgających po nie „w ciągu ostatnich 30 dni” wyniósł natomiast 1%. Analizując dane socjodemograficzne z badania w 2016 roku można spróbować wyróżnić grupy gdzie poziom używania „dopalaczy” jest wyższy od średniej. Częściej po te substancje sięgają chłopcy (5%) niż dziewczęta (3%). Najwyższe odsetek odnotowaliśmy w zasadniczej szkole zawodowej (6%) oraz w miastach powyżej 500 tysięcy mieszkańców (6%). Badani oceniający swoje warunki jako złe (9%) mają większe prawdopodobieństwo sięgnięcia po „dopalacze” niż osoby mające „dobre” warunki (3%). Podobnie wśród osób głęboko wierzących odsetek jest mniejszy (3%) niż nie wierzących (7%). Jako łatwe zdobycie „dopalaczy” określiło 15%. Mniejszy odsetek mieszkańców wsi (13%) zadeklarował zdobycie „dopalaczy” jako łatwe niż miast (w zależności od wielkości od miasta od 15% do 19%). W badaniu z 2010 roku uczniom zadano dodatkowe pytania o „dopalacze” – miały one na celu oszacowanie skali nowego zjawiska na rynku narkotykowym. Pierwszą kwestią poruszoną w badaniu była sama

znajomość terminu. O „dopalaczach” słyszało 80% badanych w 2013 roku (90% w roku 2010), a co ósmy (12%) był w sklepie z „dopalaczami” (27% w 2010 roku). Wyniki ostatniego pomiaru odnotowały spadek. W 2016 roku o „dopalaczach” słyszało 68% ankietowanych. Kolejną kwestią był kupowanie „dopalaczy”. W 2016 roku 1,7% badanych kupował w sklepach stacjonarnych. Ze sklepu internetowego korzystało 1,1% badanych a z zagranicznego sklepu 1,1%. Taki sam odsetek badanych korzystał z ukrytych giełd internetowych tzw. kryptomarketów 1,1%. W inny sposób kupowało 2,3%. Były to osoby, które kupowały m.in. „dopalacze” od dilerów czy znajomych. 0,5% badanych kupowało nie rzadziej niż 2-3 razy w miesiącu.

Rys 103. Używanie „Dopalaczy“ wśród młodzieży szkolnej – ostatnie klasy szkół ponadgimnazjalnych

